

RUOKOLAHDEN MURTEEN MUUTOKSISTA
Idiolektitutkimus neljästä sukupolvesta

Pro gradu
Piia Hanhisalo

Jyväskylän yliopisto
Kielten laitos
Suomen kieli
Helmikuu 2011

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty Humanistinen tiedekunta	Laitos – Department Kielten laitos
Tekijä – Author Piia Hanhisalo	
Työn nimi – Title Ruokolahden murteen muutoksista. Idiolektitutkimus neljästä sukupolvesta.	
Oppiaine – Subject Suomen kieli	Työn laji – Level Pro gradu -tutkielma
Aika – Month and year Helmikuu 2011	Sivumäärä – Number of pages 102
<p>Tiivistelmä – Abstract</p> <p>Tutkimuksessa tarkastellaan Ruokolahdella puhuttavan kaakkoismurteen muutoksia neljän eri sukupolven välillä. Haastateltaviksi tutkimukseen on valittu neljä toisilleen sukua olevaa naista, jotka ovat tarkemmin sanottuna äitejä ja tyttäriä neljässä eri sukupolvessa. Nuorin heistä oli haastateltaessa 6-vuotias. Strukturoimattomilla yksilöhaastatteluilla on kerätty kaikilta aineistoa 45 minuuttia, eli yhteensä tutkimuksessa on ollut aineistoa 3 tuntia. Haastattelut on suoritettu elokuussa 2006 (2 informanttia) ja kesäkuussa 2007 (2 informanttia).</p> <p>Tutkimus edustaa sosiolingvististä variaationtutkimusta, jossa kielenulkoisina muuttujina ovat ikä sekä paikkakunnalta ja murrealueelta toiselle muutto. Kolmannen sukupolven edustaja on näet muuttanut aikuisiällä Ruokolahdelta pääkaupunkiseudulle. Tutkimus keskittyy idiolekteihin eli yksilömurteisiin.</p> <p>Murteen muutosten todentamiseksi on valittu neljä murrepiirrettä, joiden vaihtelua tarkkailaan idiolekteissa. Mukana tarkastelussa ovat persoonapronominit (<i>mie, sie, hää, myö, työ, hyö</i>), <i>t:n</i> heikon asteen vastineet eri äänneympäristöissä (<i>ees, mejän, kaheksan</i>), yleisgemaatio (<i>mitää, jottain</i>) ja aktiivin 2. partisippi (<i>antant ~ antanu</i>). Lisäksi erillisessä luvussa tarkastellaan aineistolähtöisesti muita pienitajuisia murrepiirteitä.</p> <p>Tutkimuksessa käy ilmi, että murteellisuus vähenee iän myötä, mutta tärkein vaikuttaja on kuitenkin paikkakunnalta toiselle muutto. Ensimmäisen sukupolven edustaja on kaikkein murteellisimmin ja hänen samalla paikkakunnalla pysynyt tyttärensä on myös vielä selvästi murteen kannalla. Kolmannen sukupolven edustaja on omaksunut uuden asuinympäristönsä kielen ja hänen tyttärensä on myös tämän uuden kielimuodon kannalla. Tiivis yhteys isoäitiin ja isoisoäitiin ei siis ole vaikuttanut nuorimman puhujan kieleen havaittavasti.</p> <p>Tutkittavista murrepiirteistä ainoastaan <i>t:n</i> heikon asteen katovariantti esiintyy kaikilla haastateltavilla. Kyseessä on laajalevikkoinen yleispuhekieleen levinnyt alkujaan itämurteinen piirre. Sen sijaan murteelliset persoonapronominit, yleisgemaatio ja sisäheittoinen aktiivin 2. partisippi ovat kadonneet murteesta toisen ja kolmannen sukupolven välillä.</p>	
Asiasanat – Keywords Puhunkieli, murteet, kaakkoismurteet, sosiolingvistiikka, idiolektit	
Säilytyspaikka – Depository Kielten laitos, suomen kieli	
Muita tietoja – Additional information	

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	1
1.1 Tutkimustehtävä ja tutkimuksen taustaa	1
1.2 Terminologiaa	2
1.3 Aiempaa tutkimusta	4
1.4 Haastateltavat ja haastattelut	8
1.5 Ruokolahti	11
1.6 Kaakkoismurre ja tutkittavaksi valitut murrepiirteet	12
2 PERSONAPRONOMINIT	14
2.1 Yksikön 1. ja 2. persoonan pronominit	14
2.2 Monikon 1. ja 2. persoonan pronominit	21
2.3 Yksikön ja monikon 3. persoonan pronominit	24
2.3.1 Pronomini parit <i>hän</i> : <i>se</i> ja <i>he</i> : <i>ne</i>	24
2.3.2 <i>hän</i> -pronominin äänneasut	30
2.3.3 Monikon 3. persoonan vaihtelut <i>hyö</i> : <i>he</i> ja <i>höi-</i> : <i>hei-</i>	30
3 t:N HEIKON ASTEEN VARIANTIT	33
3.1 Yleistä	33
3.2 Lyhyen vokaalin jäljessä	35
3.3 Pitkän vokaaliaineksen jäljessä	40
3.4 <i>ht</i> -yhtymässä	46
3.5 Kooste tuloksista	51
4 YLEISGEMINAATIO	54
5 AKTIIVIN 2. PARTISIIPPI	61
6 MUITA ÄÄNNE- JA MUOTOPIIRTEITÄ	68
6.1 Tarkasteluun valittujen piirteiden esittely	68

6.2 Maija	70
6.3 Riitta	77
6.4 Marika	80
6.5 Jessica	84
6.6 Tiivistelmä äänne- ja muotopiirteistä	87
7 SANASTOHAVAINTOJA	89
8 TULOSTEN TARKASTELUA JA PÄÄTELMIÄ	94
9 PÄÄTÄNTÖ	97
LÄHTEET	99

1 JOHDANTO

1.1 Tutkimustehtävä ja tutkimuksen taustaa

Pro gradu -tutkielmassani tarkastelen Ruokolahdella puhuttavassa kaakkoismurteessa tapahtuvia muutoksia neljän sukupolven välillä. Muutosten osoittamiseksi valitsen joitakin kaakkoismurteille ominaisia murrepiirteitä ja tarkastelen niiden esiintymistä ja vaihtelua yleispuhekielisten piirteiden kanssa keräämässäni haastatteluaineistossa. Tavoitteenani ei ole yleispätevä katsaus tutkittavan murteen nykytilanteesta, vaan ennemminkin havaintojen tekeminen muutaman yksilömurteen kautta. Iän lisäksi kielenulkoisena muuttujana on tutkimuksessani mukana paikkakunnalta ja murrealueelta toiselle muutto. Haastateltavinani on ollut neljä eri-ikäistä naista, jotka kuuluvat samaan perheeseen. Kolmannen sukupolven edustaja on muuttanut Ruokolahdelta pääkaupunkiseudulle. Mielenkiintoni kohteena on myös se, onko kaakkoismurteesta enää mitään jälkiä pääkaupunkiseudulla syntyneen nuorimman sukupolven edustajan kielessä. Tutkimuskysymyksiäni ovat:

- Kuinka Ruokolahdella puhuttava kaakkoismurre on muuttunut sukupolvien välillä?
- Kuinka muutto Ruokolahdelta pääkaupunkiseudulle on vaikuttanut murteeseen?
- Onko kaakkoismurteesta periytynyt mitään nuorimman sukupolven edustajan kieleen?

Tutkimukseni on sosiolingvistinen idiolektitutkimus, ja olen kerännyt aineistoni strukturoiduilla yksilöhaastatteluilla, jotka ovat tyyliltään lähellä vapaata keskustelua. Vaikka nauhoitettu haastattelu onkin aina hiukan keinotekoinen keskustelutilanne, on sitä kuitenkin pidetty luotettavana aineistonkeruumenetelmänä. Perusteluina on pidetty sitä, että haastattelu on nykyisin ihmisille tuttu, koko yhteiskunnan läpäisevä tiedonhankinnan muoto (Nuolijärvi 1986a: 35; Ruusuvuori–Tiittula 2009: 9).

Käytän näennäisaikamenetelmää, joka tarkoittaa sitä, että aineisto kerätään eri-ikäisiltä puheyhteisön jäseniltä ja kielessä tapahtuvia muutoksia tutkitaan näiden näytteiden avulla. Tällä menetelmällä saadaan helposti ja nopeasti tietoa esimerkiksi murteessa ajan kuluessa tapahtuvista muutoksista tai puheen yleiskielistymisestä ilman, että tarvitsee toistaa samoja haastatteluja vuosikymmenestä toiseen kuten reaaliaikaututkimuksessa, jolloin myös tulosten saaminen kestää vuosia. Haittapuolena on kuitenkin se, että näennäisaikamenetelmässä olete-

taan ihmisten puhuvan samalla tavoin kaikkina aikoina nuoruudesta vanhuuteen saakka. Menetelmää on käytetty aikaisemminkin perheenjäsenten kielen vertailuun niin muuttajien kuin paikallaan pysyvien puhujien kohdalla. Reaaliaikatutkimuksin on todistettu, että näennäisai-kamenetelmä antaa varsin luotettavia tuloksia puhekielen muutoksista. (Palander 2005: 12–13, 19.)

1.2 Terminologiaa

Eri kielimuotojen nimityksistä on käyty paljon keskustelua. Karkeimmillaan kielen voi jakaa primaarin ilmiänsänsä mukaan kirjakieleen ja kirjoitettuun kieleen, ja toisaalta puhekieleen ja puhuttuun kieleen. Tällä tarkoitetaan sitä, että esimerkiksi ääneen lukeminen ei ole puhekieltä vaan puhuttua kieltä, eikä myöskään tarkoin kirjattu litteraatti ole kirjakieltä vaan kirjoitettua kieltä. (Hurta 1999: 57.) Koska tutkimukseni kohteena on puhekieli, keskityn tässä kohdin sen eri kielimuotojen nimityksiin.

Murre-sanalla on vanhastaan tarkoitettu alueellisia puhekieliä, joilla on takanaan oma-kohtainen kehitys (Mielikäinen 1980: 29; Paunonen 1980: 40). Näitä kielimuotoja on kutsuttu myös *kansanmurteiksi* ja ne ovat kehittyneet maaseudulla paikallaan pysyneen väestön keskuudessa, jolloin tälle hyvin homogeeniselle kieliyhteisölle on riittänyt yksi kielimuoto, jolla on pärjätty kaikissa puhetilanteissa (Ikola 1972; Paunonen 1980: 40). *Murre*-sanankäytön hankaluutena on pidetty sen saamaa negatiivista leimaa. Murre on mielletty huonommaksi kielimuodoksi. (Mielikäinen 1982: 280.) Laajimmillaan *murre*-termi käsittää kaikki eroavat kielimuodot tai suuremman kielikokonaisuuden alatyypit, joihin kuuluu tiettyjä erityispiirteitä. Näitä alatyyppejä ovat esimerkiksi maantieteelliset alumurteet ja sosiaaliset murteet. (E. Itkonen 1966: 106; Paunonen 1982: 36.) *Alumurteet* on viime aikoina alettu jakaa alue- ja paikallismurteisiin. Nimityksiä on aiemmin käytetty synonyymisesti, mutta nykyisin alumurteella tarkoitetaan laajemman murreryhmän kielimuotoa. Jos murreryhmän sisällä on erotettavissa vaihtelevia kielimuotoja, voidaan näitä kutsua *paikallismurteiksi*. (Palander 2005: 19.) Tässä tutkimuksessa tarkoitan *murteella* tai *murteellisuudella* kaakkoismurteista kielimuotoa tai kielenpiirteitä, jotka ovat vanhoja kaakkoismurteisia tai yleisitämurteisia piirteitä ja siis perua vanhoista (itäisistä) kansanmurteista.

Tasoihteita alumurteita on nykyisin alettu nimittää *aluepuhekieliksi*. Aluepuhekieli ei enää sisällä leimallisimpia murteellisuuksia, mutta kielimuodosta voi vielä tunnistaa alueen, jolta puhuja on kotoisin. Aluepuhekieliin on sekoittunut aineksia yleiskielestä ja kirjakie-

lestä. (Paunonen 1980: 40; Mielikäinen 1986; Palander 2005: 22.) Kukaan haastateltavistani ei käytä varsinaisesti aluepuhekieltä, koska vanhimpien sukupolvien edustajien kieli on vielä tunnistettavissa aluemurteeksi ja nuorimpien sukupolvien edustajien kieli on enemmän yleispuhekieltä. *Yleispuhekieli* on normittamatonta puhekieltä, joka sallii laajalevikkisten ja leimattomien murrepiirteiden käytön. Se on neutraali nykysuomalainen puhekieli, jonka perusteella ei voi määrittellä mitään tiettyä aluetta. (Mielikäinen 1986; Palander 2005: 21.) *Yleispuhekieli*-termiä on kritisoitu siitä, että se antaa harhaanjohtavan kuvan yleissuomalaisesta puhekielestä, joka olisi kaikkialla samanlainen, vaikkei todellisuudessa niin olekaan (Mantila 1997: 11–14). Termi on kuitenkin hyväksytty yleiseen käyttöön, koska se kattaa hyvin kieli-
muodot, jotka jäävät yleiskielen ja aluepuhekielten väliin (Palander 2005: 22).

Muodollisin kielimuoto on *yleiskieli*, jonka määrittelystä ollaan yksimielisiä. Yleiskieli on normeja noudattavaa kirja- ja puhekieltä (Ikola 1972; Mielikäinen 1986; Palander 2005: 21). Yleiskieltä on vanhastaan pidetty julkisen esiintymisen kielenä (Ikola 1972). Nykyisin myös yleispuhekielen käyttö on hyväksyttyä julkisissa esiintymistilanteissa.

Olen käyttänyt *yleiskieli*-termiä kielenpiirteistä tai kielimuodosta, jotka ovat normienmukaista puhekieltä. Toisinaan olen käyttänyt myös *kirjakieli*-termiä, jos kielenpiirre vaikuttaa kirjakielestä lainatulta. Normittamattomia yleispuhekielen mukaisia kielenpiirteitä olen kutsunut *yleispuhekielisiksi* tai *puhekielisiksi*. Lisäksi olen käyttänyt nimitystä *helsinkiläinen puhekieli* tarkoittaessani sitä alueellisesti rajattua puhekieltä, jota nykyisin puhutaan Helsingissä (Paunonen 1995 [1982]: 2–23).

Jokaisella ihmisellä voidaan katsoa olevan oma yksilöllinen murteensa. Nämä yksilömurteet eli idiolektit ryhmittyvät yhteisten ominaisuuksiensa perusteella yhteisömurteiksi. (Rapola 1969: 10.) Yhteisömurteita ovat aluemurteet eli dialektit ja sosiaalimurteet eli sosiolektit. Aikaisemmin tutkimus on keskittynyt Suomessa lähinnä aluemurteisiin, mutta nykyisin myös sosiaalimurteita on ryhdytty tutkimaan. Sosiaalimurteet eivät kuitenkaan ole suomen kielessä yhtä selvärajaisia ja helposti nimettävissä, kuin aluemurteet. Alueellinen tausta on aina otettava huomioon myös sosiolektien tutkimuksessa. (Mielikäinen 1982: 278, 280.) Tämä tutkimus on idiolektitutkimusta, jossa myös alueellinen vaihtelu on huomioitu. Sosiaalista vaihtelua tutkimukseen tuovat haastateltavien ikä ja asuinpaikka. Sosiaaliselta asemaltaan henkilöt edustavat suurinpiirtein samaa sosiaaliryhmää, joten siinä ei esiinny eroja. He ovat kaikki myös samaa sukupuolta, joten sukupuolten väliset erot jäävät tämän tutkimuksen ulkopuolelle.

1.3 Aiempaa tutkimusta

Puhekielen tutkimus keskittyi Suomessa 1800-luvun lopusta 1900-luvulle pääasiassa perinteiseen dialektologiaan. Alueellisen vaihtelun selvittämistä pidettiin tärkeimpänä päämääränä ja sitä varten etsittiin puhtainta murretta käyttäviä henkilöitä murreoppaiksi. (Mielikäinen 1982: 278; Nuolijärvi–Sorjonen 2005: 11.) Useimmiten oppaana toimi koko ikänsä paikkakunnalla asunut, matalasti koulutettu vanhempi mies, koska heitä pidettiin luotettavimpina murteenosaajina. Naiset jätettiin usein murretutkimuksen ulkopuolelle, koska heidän kielessään esiintyi liikaa vaihtelua ja se poikkesi miesten kielestä. He olivat joko liian standardinmukaisia tai liian konservatiivisia. Naiset eivät myöskään muodostaneet yksiselitteistä ryhmää, jonka kieltä olisi osattu tutkia. Miehetkään eivät välttämättä muodostaneet mitään tiettyä ryhmää, mutta heidän käyttäytymisensä uskottiin kertovan jotain yleistä ihmisyydestä. Vasta sosiolingvistit kiinnostuivat myös naisten kielestä puhekielen muutoksia tutkiessaan. (Nuolijärvi 1988: 74–75.) Useissa tutkimuksissa on vertailtu sukupuolien välisiä eroja (mm. Paunonen 1995 [1982]; Nuolijärvi 1986a). Tässä tutkimuksessa olen keskittynyt vain naisten puhekieleen ja jättänyt näin ollen sukupuolten välisen vaihtelun tarkastelun ulkopuolelle.

Murteen tutkimuksen arveltiin tulleen tiensä päähän 1970-luvulle tultaessa. Kaupungistumisen, koulutuksen lisääntymisen ja joukkoviestinten vuoksi alueelliset puhekielet olivat yhdenmukaistuneet, ja murteiden arveltiin pian katoavan kokonaan yhtenäisen puhe-suomen tieltä. (Leskinen 1977: 167, 169; Mantila 2004: 322.) Murteet eivät kuitenkaan lakanneet olemasta eikä yhteistä puhe-suomea ole vielä 2000-luvun alkuun mennessä muotoutunut. Puhekielen tutkiminenkaan ei näin ollen ole lakannut. Alueellisen vaihtelun tarkastelusta siirryttiin sosiaalisen vaihtelun selvittämiseen. Dialektologian seuraajaksi nousi sosiolingvistiikka, joka puhtaan murteen sijaan on keskittynyt puhekielessä tapahtuvan vaihtelun tutkimiseen ja variaatiota aiheuttavien kielenulkoisten syiden etsimiseen. Sosiolingvistien keskeisin havainto oli, ettei kielimuotojen vaihtelu ole kaoottista vaan sosiaalisesti rakentunutta (Nieminen 1999: 2). Suurin osa suomalaisesta tutkimuksesta on ollut variaatiotutkimusta, jossa eri ikäpolvia on vertailtu toisiinsa dialektologiselta pohjalta (Hurta 1999: 53). Tätä kategoriaa edustaa myös tämä tutkimus.

Sosiolingvistisen tutkimussuuntauksen voidaan katsoa alkaneen 1960-luvulla, kun William Labov julkaisi tutkimuksensa New Yorkin puhekielen sosiaalisesta variaatiosta. Tätä ennenkin oli yritetty tutkia kaupunkien puhekieltä, mutta koska menetelmät olivat perinteisestä murteen tutkimuksesta, oli tulokseksi saatu vain suuri määrä järjestäytymätöntä ”vapaa-

ta” vaihtelua. Labov kiinnitti huomiota kielen ulkoisiin seikkoihin, kuten ikään, koulutukseen, sukupuoleen ja sosiaaliseen asemaan, ja näin paljastui kaupunkipuhekielelle ominainen puhujien välinen erilaisuus sekä idiolekteihin asti ulottuva kielellinen variaatio. (Paunonen 1971: 401–412; 2006: 15; Mielikäinen 1980: 7.) Hän huomasi myös, että puhetilanteen formaalisuusasteella oli vaikutusta kieleen. Puhekieli muuttui sitä normatiivisemmaksi, mitä formaalimmasta tilanteesta oli kyse. Ylempi keskiluokka, joka käytti jo valmiiksi hyvin normatiivista kieltä, ei muuttanut kielimuotoaan juurikaan, mutta muut ryhmät tavoittelivat normaalia puhekieltään normatiivisempaa muotoa. Huomattavissa oli myös alemman keskiluokan hyperkorrektius, joka tarkoittaa, että he alkoivat puhua jopa ylemmän keskiluokan puhekieltä ”paremmin”. Hahmotettavissa oli siis struktuuri, jonka mukaan kaikkien newyorkilaisen mielestä oli olemassa piirteitä, jotka olivat muita parempia ja tavoiteltavampia. (Paunonen 1971: 405–406, 409.) Suomen kielen erilaisuudesta johtuen ei aiempia tutkimuksia voida suoraan toistaa, mutta samantapaista prestiisiasemassa olevien piirteiden tavoittelun kaavaa on pystytty hahmottamaan (Mielikäinen 1982: 279; Lappalainen 1996). Suomen kielen puhekielessä säilyviä variantteja ovat laajalevikkiset, leimattomat yleispuhekielisyydet sekä yleiset eteläsuomalaisuudet (Lappalainen 1996; Mantila 1997).

Suomessa sosiolingvistinen tutkimus keskittyi aluksi vain kaupunkien puhekieleen ja tarkastelun kohteeksi otettiin luonnollisesti ensimmäisenä Helsingin puhekieli. Myöhemmin vuonna 1976 aloitettiin Suomen Akatemian tukemana Nykysuomalaisen puhekielen murros -niminen projekti, jossa mukana olivat Helsingin lisäksi Turun, Tampereen ja Jyväskylän kaupunkikieliet. (Paunonen 2006: 18.) Kaupunkikielten tutkimuksissa yritettiin selvittää syntymässä olevien sosiaalimurteiden kehitystä, yhteiskunnan asettamia kielenkäyttövaatimuksia sekä asenteita kielellisiä eroja kohtaan (Paunonen 1976: 12). Merkittävin Helsingin puhekielestä tehty tutkimus on 1982 valmistunut Heikki Paunosen tutkimus (Paunonen 1995 [1982]). Sukupuolen ja iän lisäksi siinä on otettu huomioon myös sosiaalinen ryhmä. Olen käyttänyt tätä tutkimusta lähteenä, kun olen tarvinnut tietoa helsinkiläisestä puhekielestä.

Perinteisen murretutkimuksen tilalle on tullut sosiolingvistinen kielentutkimus myös maaseutupaikkojen puhekielen tutkimuksessa. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksessa käynnistettiin murteenseuruuhanke 1989. Kyseessä on reaaliaikainen tutkimus, jossa kymmenen eri murrealueella sijaitsevan maaseutupaikkakunnan murteen säilymistä ja muuttumista seurataan kymmenen vuoden välein. Joidenkin paikkakuntien osalta on 2000-luvun alussa suoritettu jo toinenkin tutkimuskierros. (Nuolijärvi–Sorjonen 2005: 9.) Nykyisen tutkimuksen keskittymistä maaseutupaikkoihin on myös kritisoitu. Nykysuomalaisen puhekielen murros

-hankkeen jälkeen ei kaupunkikieliä ole merkittävästi tutkittu, vaikka suurin osa ihmisistä asuu nykyisin kaupungeissa. (Lappalainen 2004: 16.)

Paikkakunnalta ja varsinkin murrealueelta toiselle muutto on eräs kielenulkoisen vaikuttava tekijä, joka aiheuttaa variaatiota puhekielessä. Ehkä suurin yksittäinen muuttajaryhmä, jonka murteen muutosta on tutkittu, ovat siirtokarjalaiset (mm. Leskinen 1974). Eräs tärkeimmistä muuttajien kieltä koskevista tutkimuksista on Pirkko Nuolijärven väitöskirja (1986a), jossa hän tarkastelee Helsinkiin muuttaneiden eteläpohjalaisten ja pohjoissavolaisten kieltä. Muissa vastaavissa tutkimuksissa on tarkasteltu esimerkiksi Jyväskylään muuttaneiden eteläpohjalaisten opiskelijoiden puhekieltä (Martti Järvi 1981; Mauno Järvi 1981) sekä kaakoisurteiden alueelta Jyväskylään muuttaneiden henkilöiden puhekieltä (Mielikäinen 1976).

Muuttaessaan uudelle paikkakunnalle yksilö joutuu tekemään kielellisiä valintoja. Esimerkiksi muutto maalta kaupunkiin katkaisee yhteyden kotimurteeseen ja vie murteelta pohjan. Entinen ryhmään yhdistävä tekijä onkin nyt uudesta ryhmästä erottava tekijä. Uuteen ryhmään sisälle päästäkseen muuttaja voi joutua opettelemaan uuden kielen. Tämä ei tarkoita sitä, että hänen puhekielensä muuttuisi kokonaan, mutta todennäköisesti jotkin leimaavat piirteet häviävät ja uusia leimattomampia tulee tilalle. Yleensä prestiisiasemassa ovat ylempien luokkien käyttämät ja alueellisesti laajalevikkiset piirteet. Mitä enemmän piirre poikkeaa kirja- ja yleiskielestä, sitä helpommin se leimautuu negatiiviseksi. (Paunonen 1982: 37, 51, 94–95.) Usein muuttajat haluavat eroon maalaisuudesta, koska muut ihmiset huomaavat sen ja puuttuvat siihen. Vaikkei huomio olisikaan negatiivista, se voi tuntua kurjalta, ja siksi maalta muuttaneet opettelevat uuden puhettavan maalaisuutensa peittämiseksi. (Nuolijärvi 1986b: 68, 72.)

Myös identiteetti vaikuttaa siihen, kuinka altis henkilön puhekieli on muutoksille. Murrepiirteitä voi säilyä kaupungissakin, jos muuttaja mieltää itsensä positiivisessa mielessä maalaisiksi eikä halua luopua siitä identiteetistään. Jos muuttaja omaksuu itselleen kaupunkilaisen tai korrektein ja koulutetun identiteetin, on hänen helpompi muuttaa myös puhekieltään. (Mantila 2004: 329.) Miesten on usein huomattu arvostavan murteellista kieltä ja naisten taas prestiisikieltä (Nuolijärvi 1988: 83). Naiset aistivat paremmin kielen sosiaalisia merkityksiä (Paunonen 1982: 64). Kieli on naisille tärkeä statussymboli, jonka ulkoasuun he kiinnittävät miehiä enemmän huomiota. Naisten kielenkäyttöä ohjailee myös miehiä enemmän leimautumisen pelko. (Mielikäinen 1988: 100, 104–105.)

Yhteisöjen kielen lisäksi nykyisin on alettu kiinnittää huomiota myös yksilöiden kieleen. Dialektit ja sosiolektithan koostuvat idiolekteista eli yksilömurteista (Mielikäinen 1980: 29). Esimerkiksi 1970-luvulla ei ollut vielä paljoakaan tietoa variaation ilmenemisestä

idiolekteissa tai siitä millaisiin seikkoihin idiolektikohtainen vaihtelu on sidoksissa. Aikaisemminhan vaihtelun selitettiin puuttuvan yksilömurteista vetoamalla tyylikohtaisiin eroihin tai idiolektien välisiin eroihin. (Paunonen 1985: 141, 144.) On esitetty, että koska puhujaryhmät ovat usein heterogeenisiä, tulisi tutkimusta viedä ryhmän kielestä kohti yksittäisiä idiolekteja, jolloin tutkittavat henkilöt olisivat yhteisönsä muovaamia tyyppiesimerkkejä (Paunonen 1982: 89–90). Idiolektiin vaikuttaa aina henkilökohtaisen kokemusmaailman lisäksi ryhmäidentiteetti (Suojanen 1982). Kielen tilanteinen vaihtelu saa alkunsa jo idiolektitasolla, koska yksilö joutuu tekemään jatkuvasti valintoja informaation välittämiseksi. Kielen strategiset säännöt ohjailevat kuitenkin tätä tilanteista variaatiota. (Paunonen 1980: 36–37.) Sanoman välittämiseksi täytyy valita konteksti, joka määrää kielen tyylin. Yksilö ei siis koskaan toimi täysin itsenäisesti, vaan sosiaalisten normien ohjaamana. (Saukkonen 1971: 415–416.)

Yksilömurteita ja sukupolvien välisiä eroja on aiemmin tutkinut muun muassa Marjatta Palander (2005). Hän on selvittänyt yhden itäsavolaisen miehen idiolektin muutoksia 30 vuoden ajalta. Kyseessä on siis paikallaan pysynyt henkilö, koska oletuksena on, ettei kieli pysy samanlaisena niilläkään, jotka asuvat koko ikänsä synnyinseuduillaan. Tutkimuksen huomion kohteena on, missä määrin idiolekti on säilyttänyt alue- ja paikallismurteen piirteitä ja missä määrin niiden tilalle on tullut yleiskielen ja yleispuhekielen edustusta. Vertailumateriaalina Palander on käyttänyt miehen isoäidin, äidin, isän, sedän ja veljen haastatteluaineistoja, joista käy ilmi mm. sukupolvien välisiä eroja. Veljen aineisto antaa myös vertailukohtaa siihen, kuinka saman ikäluokan edustajan kieli muuttuu hänen asuttuaan muutamia vuosia toisella murrealueella ja toisaalta noudattaako paikallaan pysyneen henkilön idiolekti samoja muutospyrkimyksiä. Koska puheen tallennus on toteutettu kuuden vuoden välein, ovat mahdolliset elämänmuutosten vaikutukset nähtävillä aineistossa. Tärkeimmät puhekielen muutosvaiheet näyttäisivät Palanderin tutkimuksen mukaan olevan kouluun lähtö ja aikuistuminen. (Palander 2005.) Omassa tutkimuksessani kolme vanhinta sukupolvea on ohittanut molemmat näistä muutosvaiheista, mutta nuorin haastateltava ei ole kokenut niistä vielä kumpaakaan. Tämän nuorimman idiolektin voidaan siis vielä olettaa muuttuvan tulevaisuudessa, kun taas kolme muuta idiolektia tuskin kokevat enää suuria muutoksia.

Elämänsä aikana useammalla murrealueella asuneen ihmisen puhetta kutsutaan *sekaidiolektiksi*. Sekaidiolekti on joko eri paikallismurteiden kombinaatio tai murteiden ja yleiskielen yhdistelmä. (Lehtimäki 1983: 24, 178.) Lehtimäki on tutkinut neljän Nurmeksesta kotoisin olevan naisen puhekieltä. Naisista yksi on asunut koko ikänsä kotipaikkakunnallaan ja loput kolme sisarusta ovat muuttaneet eri aikoina savolaismurteiden alueelta hämäläismur-

teiden alueelle (Lehtimäki 1983). Omassa tutkimuksessani pääkaupunkiseudulle muuttaneen haastateltavan voidaan katsoa käyttävän sekaidiolektia, koska hän on asunut kahdella eri murrealueella. Lehtimäki toteaa asuinympäristön vaikuttavan kieleen. Aktiivinen yhteys uuden alueen ihmisiin saa murteen katoamaan. Sen sijaan hiukan eristäytyneenä murre voi säilyä uudessakin asuinympäristössä. Variaation kesto vaihtelee sekaidiolekteissa. Muutokset voivat tapahtua nopeastikin uuden kielimuodon suuntaan, mutta on myös mahdollista, että variaatio jää pysyväksi tilaksi, jolloin vanha ja uusi murre vaihtelevat jatkuvasti yksilön kielessä. (Lehtimäki 1983: 35, 179.)

Uudempia idiolektitutkimuksia ovat tehneet mm. Anu Rouhikoski (2010), jonka gradu -tutkielman aiheena on Pohjois-Savosta pääkaupunkiseudulle muuttaneen nuoren naisen yksilömurteessa tapahtuva tilanteinen vaihtelu, sekä Titi Kalenius (2010), joka on tutkinut kolmen siirtokarjalaisen kielellistä sopeutumista.

Lapsen kielen tutkimus on usein keskittynyt lähinnä kielen kehitykseen. Helsinkiläislasten kielellistä variaatiota on selvittänyt Pia Mäkelä (1993). Hänen tutkimuksessaan lapset olivat viisi- ja seitsemänvuotiaita, kun taas tässä tutkimuksessa nuorin haastateltavani oli haastatteluhetkellä kuusivuotias. Vuoden ikäero kumpaankin informanttiryhmään kuitenkin tuskin haittaa vertailussa. Muissa tutkimuksissa nuorten ikäryhmä on usein vähintään yli kymmenvuotiaista muodostettu, joten niihin nähden Mäkelän tutkimus on paremmin vertailukelpoinen nuorimman informanttini osalta. Mäkelä on huomannut, että lastenkin kielessä tapahtuu variaatiota. Hän on myös huomannut tilanteista vaihtelua haastattelun ja keskustelun välillä. Ehkä hieman yllättävästi lapset ovat puhekielisempiä aikuisen johtamassa haastattelussa ja taas yleiskielisempiä keskustellessaan ikätoverinsa kanssa. Mäkelän mukaan tämä johtuu siitä, että aikuisen kanssa lapsen ei tarvitse päteä kielellisesti, vaan hän voivat käyttää omaa puhekieltään. Toisten lasten kanssa keskustellessaan lapset kilpailevat statuksesta käyttäen yleiskielisiä muotoja. (Mäkelä 1993: 5, 27.) Voidaan siis olettaa, että nuorin haastateltavani on käyttänyt hänelle kaikkein tyypillisintä puhekieltä keskustellessaan kanssani.

1.4 Haastateltavat ja haastattelut

Tutkimustani varten haastattelin neljää informanttia, jotka ovat kaikki sukua toisilleen. Tarvemmin sanottuna he ovat äitejä ja tyttäriä neljässä eri sukupolvessa. Olen nimennyt haastateltavani uudestaan, ja heidän pseudonyyminsa ovat *Maija*, *Riitta*, *Marika* ja *Jessica*. Olen yrittänyt valita nimet siten, että ne sopisivat heidän ikäänsä. Väestörekisterikeskuksen (Nimi-

palvelu 2010) mukaan *Maija*-nimen suosio on kasvanut räjähdysmäisesti 1920-luvulta, *Riitta*-*ja* on syntynyt eniten 1940–1959 ja *Marika* on ollut 1970–1979 Suomen 7:nneksi suosituin naisen etunimi. *Jessica* ei ole kovinkaan yleinen etunimi, mutta valitsin sen siksi, että se edustaa mielestäni hyvin uusia, vierasasuisia nimiä, joita Suomeenkin on alkanut virrata.

Maija edustaa haastateltavistani ensimmäistä sukupolvea. Hän on syntynyt 1930 Ruokolahdella ja on asunut siellä koko ikänsä. Hänen isänsä oli Ruokolahdelta kotoisin ja äitinsä naapuripitäjästä. Maija on aloittanut koulunkäynnin kiertokoulussa, jonka jälkeen hän on käynyt kansakoulun. Nuorena hän on työskennellyt jonkin aikaa paikallisella sahalla, mutta naimisiin mentyään hän on toiminut aikuisikänsä maatalon emäntänä pientilallisena, kuten suurin osa sotien jälkeisistä maaseudun asukkaista. Hänen miehensä on myös Ruokolahdelta kotoisin. Kenties pisin aika, jonka Maija on ollut poissa Ruokolahdelta, on sotien aikana tehty evakkomatka vanhempien kanssa, jolloin he joutuivat asumaan muutaman kuukauden eräässä keskisuomalaisessa pitäjässä. Maija oli silloin noin kymmenvuotias.

Seuraavaa sukupolvea edustaa Maijan tytär **Riitta**. Riitta on syntynyt 1952. Hän on käynyt kansakoulun ja kansalaiskoulun Ruokolahdella. Lisäksi hän on nuoruudessaan opiskellut jonkin aikaa Ruokolahden ulkopuolella. Aikuisiällä hän on vielä käynyt joitakin kursseja. Avioiduttuaan Riitta asui miehensä kanssa muutaman vuoden muualla Kaakkois-Suomessa, mutta palasi sitten takaisin Ruokolahdelle. Suurimman osan elämästään hän on ollut kotiäitinä ja huolehtinut lapsistaan. Nykyisin, pitkstä välimatkasta huolimatta, Riitta on paljon tekemisissä lapsenlastensa kanssa.

Marika on haastateltavistani kolmannen sukupolven edustaja. Hän on syntynyt 1977 ja viettänyt lapsuutensa ja nuoruutensa Ruokolahdella. Marika on haastateltavistani korkeimmin koulutettu: hän on peruskoulun lisäksi suorittanut myös ylioppilastutkinnon. Sen jälkeen hän on suorittanut joitakin opistotason opintoja. Pysyvästi hän muutti pääkaupunkiseudulle noin 20-vuotiaana mentyään naimisiin. Äitinsä Riitan tavoin hän on hoitanut lapsiaan kotona.

Neljättä sukupolvea edustaa Marikan tytär **Jessica**, joka on syntynyt 2001 pääkaupunkiseudulla. Jessica oli haastatteluhetkellä 6-vuotias eli vielä alle kouluikäinen. Hän oli kuitenkin käynyt päiväkodissa äidin hoitaessa pienempiä sisaruksia kotona. Jessicalla on tiiviit yhteydet Ruokolahdelle, ja hän viettää usein viikkojakin isovanhempiensa luona, toisinaan ilman äitiäkin. Myös isoisoäiti tai vanhamummo, kuten hän itse tätä kutsuu, kuuluu Jessican lähipiiriin, ja hän vierailee aina Ruokolahdella ollessaan myös vanhamummolla.

Olen kerännyt haastatteluaineistoni elokuussa 2006 (Maija ja Riitta) ja kesäkuussa 2007 (Marika ja Jessica). Haastatteluaineistoa on nauhoitettuna yhteensä 180 minuuttia, jokaiselta haastateltavalta 45 minuuttia. Haastattelut tapahtuivat Ruokolahdella kahden vanhimman

naisen kodeissa. Aineiston hankinnassa olen pyrkinyt mahdollisimman informaaliin puheeseen, ja näin ollen kyseessä ei ole niinkään varsinainen haastattelu, vaan vapaata keskustelua muistuttava tilanne, jossa aikuiset informantit esittelivät minulle omia valokuviaan ja nuorimman haastateltavan kanssa leikimme valokuvien katselun lisäksi sananselityspeliä ja selasimme hänen luontokirjaansa. Olen kotoisin samalta kaakkoismurteiden alueelta ja oletan, että omalla puheellani ei ole ollut ainakaan yleiskielistävää vaikutusta haastateltaviini.

Haastattelutilanteessa minulla ei ollut mitään tiettyä kysymyskaavaa, vaan puheenaiheet vaihtelivat valokuvien mukaan. Yritin kysymyksilläni innostaa naisia kertomaan pitempiäkin tarinoita tapahtumista kuvien takana, ja toisinaan he intoutuivatkin selittämään asioita laajemmin. Tein nauhoitukset c-kasetille pienellä kasettinauhurilla, joka lepäsi keskustelun ajan pöydällä. Pyrin kiinnittämään haastateltavieni huomion pelkästään valokuva-albumeihin ja keskusteluun, jotteivät he olisi muistaneet nauhoitusta. Luulen, että he suurimmaksi osaksi ajasta unohtivatkin nauhurin olemassaolon, ja keskustelu polveili lähes aidon jutustelun tapaan. Vanhin haastateltava mm. poikkesi välillä keittiöön hakemaan karamelleja ja nuorin oli välillä kaataa nauhurin tanssahdellessaan kesken haastattelun.

Vanhimman haastateltavan eli Maijan kanssa keskustelimme mm. hänen nuoruusmuistoistansa, sukulaisten ja ystävien elämästä, lapsista, lapsenlapsista sekä kotimaanmatkoista, joita hän oli tehnyt ystävänsä kanssa. Riitan kanssa keskustelunaiheita olivat hänen nuoruutensa ja opiskeluaikansa sekä työskentelynsä, sukulaiset ja ystävät, naimisiinmeno ja matkat, joita hän oli tehnyt miehensä kanssa. Marika kertoi lapsuudestaan ja nuoruudestaan sekä lapsistaan. Lopuksi keskustelimme pitkään isovanhemmista ja siitä, kuinka erilaista vanhustenhoito on nyt ja toisaalta silloin, kun meidän isovanhempamme ovat olleet vielä nuoria. Jessica kertoi joululahjoistaan ja leluistaan, leikeistä, joita oli leikkinyt sisarustensa ja kavereidensa kanssa, sekä talvilomasta isovanhempien seurassa vuokramökillä. Lisäksi pelasimme sananselityspeliä, ja lopuksi hän esitteli luontovihkoaan, johon oli kerännyt erilaisia havaintoja luonnosta.

Litteroin haastatteluaineistoni noudattaen kirjoitetun kielen konventioita, koska tarkemmalle merkintätavalle ei ollut tarvetta tässä tutkimuksessa. Haastateltavien yksityisyyttä suojellakseni olen poistanut esimerkeistä toisinaan henkilöiden ja paikkojen nimiä. Olen korvannut yhden henkilönimen merkinnällä N1. Jos esimerkissä on useampien henkilöiden nimiä, olen käyttänyt juoksevaa numerointia N1, N2 jne. Paikannimet olen korvannut samalla periaatteella, mutta käyttäen merkkiä P1.

1.5 Ruokolahti¹

Arkeologisten löytöjen perusteella on voitu päätellä, että Ruokolahden alueella on ollut asutusta kenties jo 5000 vuotta sitten kivikaudella. Aikojen saatossa yhteensä seitsemän kertaa valtakuntien raja on kulkenut Ruokolahden tuntumassa, ja viimeisin, jatkosodan jälkeen vedetty, raja on jopa kulkenut osittain asukkaiden maiden halki, jolloin osa maista on jäänyt Venäjän puolelle. Ruokolahden seurakunta ja sitä kautta myös Ruokolahden kunta perustettiin vuonna 1572, jolloin Jääsken seurakunta jaettiin kahtia. Maallinen ja kirkollinen hallinto erosivat toisistaan 1868.

Ruokolahden naapurikuntia ovat Rautjärvi, Parikkala, Punkaharju, Sulkava, Puumala, Taipalsaari, Lappeenranta (Joutseno) ja Imatra. Ruokolahden pinta-ala on 1 188 km², josta maapinta-alaa on 925 km². Ruokolahdella on noin 500 järveä ja rantaviivan pituus on 1 753 km, josta Saimaan rantaa on 685 km. Varhaisimman henkikirjan, joka on vuodelta 1638, mukaan Ruokolahdella oli 1 692 asukasta. Suurimmillaan kunnan asukasluku oli vuonna 1947, jolloin asukkaita oli 30 600. Seuraavana vuonna Imatra erosi Ruokolahdesta ja Ruokolahden asukasluvuksi jäi 8 386. Nykyisin kunnassa asuu 5 715 asukasta.

Ruokolahden asutus on levittäytynyt ympäri laajaa pitäjää, ja kyliä on yli 90. Maanviljely on aikaisemmin ollut pääelinkeino, ja lähes joka talossa on ollut myös muutama kotieläin. Pitkät välimatkat ovat olleet liikkumisen esteenä, ja ihmiset ovat näin ollen pysytelleet paikoillaan lähellä synnyinkotiaan. Samalla kylällä on saattanut asua samoja sukuja vuosisatojen ajan. Nytemmin syrjäkylät ovat alkaneet autioitua, kuten kaikkialla muuallakin Suomessa. Maanviljely on vähentynyt, ja suurin osa asukkaista käy töissä kodin ulkopuolella.

Ruokolahden läpi on aina ollut kauttakulkua mm. Viipuriin, ja esimerkiksi kestikievereita on ollut useammassa kylässä. Kestikievarilaitos toimi Ruokolahdella (johon myös siis Imatra vielä tuolloin kuului) 1600-luvulta 1930-luvulle saakka, jolloin autoliikenne oli yleistynyt siinä määrin, ettei kestikievareita enää tarvittu. Ennen toista maailmansotaa Ruokolahden läpi kulki mm. linja-autovuoro Savonlinnasta Viipuriin. Toisen maailmansodan jälkeen tie Viipuriin katkesi ja luovutetun Karjalan alueelta muutti pysyvästi jonkin verran siirtolaisia Ruokolahdelle.

Ensimmäinen kansakoulu perustettiin Ruokolahdelle 1875 Salosaareen, ja satunnaisia kiertokouluja lukuun ottamatta se oli pitäjän ainoa koulu vuoteen 1896 asti, jolloin toinen koulu perustettiin Siitolaan, joka nykyisin on Imatraa. 1900-luvun alussa kouluja perustettiin

---

¹Lähteet luvussa 1.5: Lainajyvästöstä euroaikaan 2009; Siitonen 1981, 1992; Ruokolahden syntyhistoria 2010; Historia 2010

ahkerasti, ja 1940-luvulla kouluja oli yhteensä 25. Nykyisin Ruokolahdella on viisi koulupiiriä. Peruskoulun lisäksi Ruokolahdella toimii Etelä-Karjalan ammattiopiston toimipiste, jossa järjestetään metsäalan toisen asteen koulutusta. Lähimmät lukiot sijaitsevat Imatralla, samoin ammattiopisto ja ammattikorkeakoulu. Lähin yliopisto on Lappeenrannassa.

1.6 Kaakkoismurre ja tutkittaviksi valitut murrepiirteet

Murremaantieteellisesti Ruokolahden pitäjän murre kuuluu kaakkoismurteisiin, jotka muodostavat yhden suomen murteiden seitsemästä päämurrealueesta. Viereisiä murrealueita ovat Lemminkäisen seudun siirtymämurteet (Taipalsaari), Etelä-Savon murteet (Puumala ja Sulkava) ja Savonlinnan seudun siirtymämurteet (Punkaharju). (Mielikäinen 1991.) Jatkuva epävakaus Viipurin läänin alueella jo esihistoriallisista ajoista on vaikuttanut siihen, että kaakkoismurteet eivät ole kovinkaan yhtenäinen murrealue. Kaakkoismurteet ovat myös vanhastaan olleet läheistä sukua savolaismurteille. (Rapola 1969: 138–139.) Yleisten itäisten murrepiirteiden lisäksi kaakkoismurteilla on myös omia erityisiä murrepiirteitä. Esimerkiksi yleisgeminatio ja kato *t:n* heikon asteen varianttina ovat yleisitämurteisia piirteitä kuten myös persoonapronominien asut *myö*, *työ* ja *hyö*, *mennä*-verbin ä:llinen muoto *männä* ja eräissä tapauksissa käytettävä monikon tunnus *loi*, *löi*. Sen sijaan esimerkiksi sisäheittoinen aktiivin 2. partisiippi (*antant*), *st:n* astevaihtelu (*pessä*), *ts*-yhtymän variantti *ss : ss* (joillain alueilla myös savolaismurteinen *ht : h*), *a:n* ja *ä:n* loppuheitto sekä *mie* ja *sie* -persoonapronominien käyttö ovat ominaisia juuri kaakkoismurteille. (Ruoppila 1937: 60–61, 66; Rapola 1969: 140–144.)

Tutkittaviksi murrepiirteiksi olen valinnut edellä mainitsemistani piirteistä persoonapronominin, *t:n* heikon asteen vastineet, yleisgemination ja aktiivin 2. partisiipin. Lisäksi tarkastelen lopuksi luvuissa 6 ja 7 myös muita murrepiirteitä niiltä osin kuin niitä aineistossa on tarjolla.

Persoonapronominin olen valinnut siksi, että ne ovat puheessa taajaan esiintyviä sanoja ja eri varianttien välinen vaihtelu on sosiaalisesti merkittävää (Paunonen 1982: 65). Kaakkoismurteisilla varianteilla on prestiisiasema omalla murrealueellaan, mutta pääkaupunkiseudulle siirryttäessä niiden käyttö paljastaa maalaisuuden ja ulkopaikkakuntalaisuuden (Varis 2005: 63, 70; Vikberg 1997; Nuolijärvi 1986a: 169–170). Lisäksi persoonapronominin kiinnittävät helposti kuulijan huomion ja puhujan on helppo kontrolloida omaa kieltään niiden kautta (Nuolijärvi 1986a: 169–170). Kaakkoismurteissa käytettävät persoonapronominin (*mie*, *sie*, *hää*, *myö*, *työ*, *hyö*) eroavat yleispuhekielessä käytössä olevista pronomineista. Lisäksi

yksikön 1. ja 2. persoonan taivutusmuotojen vartalot (*miu-*, *siu-*) poikkeavat yleiskielisistä vartaloista. Samoin monikon 3. persoonan taivutusvartalo (*höi-*) poikkeaa yleispuhekielen ja muiden murteiden taivutusvartalosta (*hei-*). Olen myös tarkastellut *hän* : *se* ja *he* : *ne* -pronomini-parien käyttöä, koska kaakkoismurteissa on vanhastaan käytetty paljon *hän* ja *he* -pronomineja välittömässä puheessa. Yleensä *hän* murteissa käytetään *se* ja *ne* -pronomineja *hän* ja *he* -pronominiin esiintyessä vain tietyissä tehtävissä, kuten referoinnin ja vähättelyn pronomineina. (Vilppula 1989.)

Tarkastelen *t:n* heikon asteen vastineita, koska niitä esiintyy puheessa taajaan. Kyseinen kielellinen muuttuja on myös ollut usein mukana aikaisemmissa tutkimuksissa, mm. Nykysuomalaisen puhekielen murros -hankkeessa ja murteenseuruhankkeessa, joten sen muutoksia on helppo vertailla muiden tutkimustulosten kanssa. Itämurteinen katovariantti on myös yksi harvoista itäisistä murrepiirteistä, joka on levinnyt yleispuhekieleen ja jopa länsimurteisiin asti (esim. Jonninen-Niilekselä 1982: 121, 124). Kyseessä on useimmiten *ht*-yhtymässä esiintyvä katoedustus. Esimerkiksi lukusanat *yhdeksän* ja *kahdeksan* esiintyvät usein *d*:ttöminä. Helsinkiläisessä puhekielessä *d:n* rinnalla esiintyy muista heikon asteen varianteista eniten katoa (Paunonen 1995 [1982]: 33, 51).

Yleisgeminatian olen ottanut mukaan tutkittavaksi piirteeksi, koska se on laajalevikkoinen murrepiirre, jota itämurteiden lisäksi tavataan myös länsimurteissa. Yleisgeminatio on ollut tarkastelun kohteena monissa aiemmissakin tutkimuksissa (mm. opinnäytteissä: Turkia 1971; Huttunen 1981; Kortelainen 1999; Kukkonen 2002). Sen asema murteissa on mielenkiintoinen. Toisaalta se on väistynyt piirre, jota kartetaan sen maalaisuuden vuoksi (Silvennoinen 1980: 90–95; Nuolijärvi 1986a: 59), toisaalta taas esimerkiksi vanhoilla tukialueillaan se on täysin voimissaan oleva murrepiirre, jota nuoretkin käyttävät (Laakko 1997; Kurki 2001: 438–439).

Aktiivin 2. partisiippi on mukana siksi, että siitä esiintyy kaakkoismurteissa oma sisäheittoinen muoto (*antant*; Ruoppila 1955: 136). Mielenkiintoni kohteena on siis se, kuinka hyvin tämä vanha muoto on vielä voimissaan vai joko yleispuhekielinen *nu*-loppuinen partisiippi (*antanu*) on syrjäyttänyt sen. Aikaisempien tutkimusten perusteella vaihtelu näyttäisi olevan sosiaalisesti merkittävää, koska vanhemmilla puhujilla tavataan vanhaa sisäheittoista varianttia, kun taas nuorempien puhujien kielestä sen on usein korvannut yleispuhekielinen vastine. (Mielikäinen 1976: 159; Varis 2005: 85–86.)

2 PERSOONAPRONOMINIT

Kaakkoismurteissa persoonapronominit ovat *mie*, *sie*, *hää(n)*, *myö*, *työ* ja *hyö* (Kettunen 1940: 112, 29; Palander 1996: 193, 200). Kolmannesta persoonasta käytetään yksikössä ja monikossa lisäksi demonstratiivipronomineja *se* ja *ne*. Helsingin puhekielessä persoonapronominit ovat *minä* ~ *mä(ä)*, *sinä* ~ *sä(ä)*, *hän* ~ *se*, *me*, *te* ja *he* ~ *ne* (Paunonen 1995 [1982]: 151). Persoonapronominit kiinnittävät usein kuulijan huomion ja niiden avulla pystyy usein päättelemään jonkin verran, mistä päin henkilö on kotoisin. Persoonapronominien käytöllä henkilö voi myös itse säädellä sitä, kuinka kaupunkilaiselta tai maalaiselta haluaa vaikuttaa. (Nuolijärvi 1986a: 169–170.) Tarkastelen seuraavassa haastateltavieni persoonapronominien käyttöä. Käsittelen yksikön 1. ja 2. persoonaa yhdessä, koska 2. persoonasta on niin vähän esiintymiä. Samoin käsittelen monikon 1. ja 2. persoonaa yhdessä 2. persoonan harvojen esiintymien vuoksi.

2.1 Yksikön 1. ja 2. persoonan pronominit

Taulukossa 1 ovat nähtävillä yksikön 1. ja 2. persoonan pronominin nominatiivimuodot. Maija ja Riitta ovat selvästi murteellisella kannalla (*mie*, *sie*), kun taas Marika ja Jessica käyttävät yleispuhekielelle ominaisia variantteja (*mä*, *sä*). Lisäksi on huomattava mielenkiintoinen ero Marikan ja Jessican välillä: Jessica on käyttänyt kaikista haastateltavista huomattavasti eniten yleiskielisiä *minä* ja *sinä* -muotoja. Maija ja Riitta eivät ole käyttäneet kertaakaan *mä* ja *sä* -variantteja. Marika ja Jessica ovat molemmat käyttäneet kerran murteellista muotoa.

Taulukko 1: Yksikön 1. ja 2. persoonan pronominit (f)

	<i>mie, sie</i>	<i>minä, sinä</i>	<i>mä, sä</i>	yht.
Maija	72	1	0	73
Riitta	38	2	0	40
Marika	1	2	95	98
Jessica	1	18	28	47

Maija käyttää odotuksenmukaisesti yksinomaan kaakkoismurteille ominaisia variantteja *mie* ja *sie*. Ainoastaan kerran hän on käyttänyt kirjakielistä persoonapronominia *minä*. Per-

soonapronominin voidaan sanoa olevan kirjakielinen, koska Ruokolahden murteeseen ei kuulu *minä*-varianttia (Kettunen 1940: 112; Palander 1996: 195). Tapaus on aivan haastattelun alussa, jolloin Maijalla on muitakin hyperkorrekteja muotoja. Toisaalta syynä pitkään varianttiin voi olla sanan painokkuus. Kyseisessä kohdassa hän vastaa haastattelijan kysymykseen ”keitä kuvassa on?”, ja painollinen *minä* toimii ikään kuin henkilönnimenä. Muutoin hän on aina käyttänyt murrevariantteja, joista *mie* esiintyy 60 kertaa ja *sie* 12 kertaa.

[H: ketäs nää o?]

siin olen **minä**, ja tää o N1, N2:n täti, ollaa siel Savolinnas, P1:n naveta nurkal seistaa, N3:n hautajaisii aikaa

katoha siin on, kortti Kolilt näköjää **mie** ostant vaa sielt, **mie** oo Kolil käynt kolme kertaa

näit **sie** tuos lehes, Avus o [lehtijuttu] siit, kaikist niist [Parikkalan patsaspuiston] patsaist

Riitta käyttää Maijan tavoin pääasiassa murteeseen kuuluvia variantteja. Kaksi kertaa hän on käyttänyt kirjakielistä varianttia *minä*. Ensimmäisessä tapauksessa hän esittelee valokuvaa, jossa on itse päiväsankarina, ja toisessa tapauksessa hän muistelee matkaseuruetta, jossa oli itse mukana. Kyseessä on samanlainen *minä*-sanon painottaminen kuin Maijallakin. Persoonapronomini toimii painokkaana yksilönnimenä. Toisessa esimerkissä on huomattavissa, kuinka Riitta käyttää ensin kirjakielistä varianttia, mutta henkilöiden nimeämisen jälkeen hän palaa omaan murteelliseen puheeseensa.

[H: mitäs täs o?]

täs [kuvassa] o kaksikymment vuotta täyttänyt **minä**

[H: ketä teit oli tuol?]

N1 ja N2 ja **minä**, en oo siin [kuvassa] **mie** oti kuva

Riitta on käyttänyt *mie*-pronominia 29 kertaa ja *sie*-pronominia 9 kertaa haastattelun aikana.

täs on sielä, mikääh se paikannimi, muista **mie** oo yhe kerra käyny siellä [serkun luona]

se [leirintäalue] o siinä, ko siin jää sen vanha tiev vartee siinä, ootha **sie** joskus ajanu, ne [vanhemmat] vievät suoraa sinnuu ain Savolinnaa

Marika on luopunut murteellisista *mie* ja *sie* -asuista täysin. Hän on käyttänyt *mie*-muotoa ainoastaan kerran ja silloinkin referoidessaan erään sukulaisensa puhetta. Marika on lainannut persoonapronominin juuri siinä muodossa kuin kaakkoismurretta puhuva sukulainen on sen sanonut puhuessaan itsestään.

hänelle se [palveluasunto] o iha niiku joku vankila et ”miten mihin **mie** sielt muka sit pääsen eihä pääse kauppaaka”

Marika siis kenties tiedostaa sen, että *mie* ja *sie* -variantit kuuluvat hänen vanhaan kotimurteeseensa, ja on ehkä tietoisesti alkanut käyttää paikkakunnalta muutettuaan omassa puheessaan uuden asuinympäristön mukaisia variantteja. Hän on käyttänyt *mä*-pronominia 85 kertaa ja *sä*-pronominia 10 kertaa. Runsas *mä*-sanojen esiintyminen johtuu osaksi siitä, että hän on käyttänyt paljon fraasia *mä en tiää ~ en mä tiää*, yhteensä 22 kertaa.

mä en tiää olik se nyt tarkoitus et sit ko se [vanhus] jos se yksin menee ulos et sil ois se kännykkä kaulassa et jos sattuu jotai ni – – semmone hätävara mut **em mä tiää** pitääks se sit

kyl **mä** muistan **mä** olin just vähä isompi, ni pojat nukku niiku alakerras **mä** nu kuin siel [leikkimökin] yläkerras

muistat **sä** N1:n, näik **sä** sitä sillee koskaa

Helsinkiläiseen puhekieleen kuuluvia *minä* ja *sinä* -asuja Marika ei juurikaan ole omaksunut (Paunonen 1995 [1982]: 151). Kotimurteeseen kuulumattomina ne ovat voineet tuntua uudessakin paikassa kömpelön kirjakielisiltä ja näin ollen jääneet hänen oman puhekielensä ulkopuolelle. Aineistossa on ainoastaan kaksi *minä*-esiintymää, joista toisessa on jälleen kyse sukulaisen matkimisesta. Luultavasti referoitu henkilö on käyttänyt juuri tätä painokasta *minä*-varianttia osoittaakseen jyrkkää kielteisyyttä, ja Marika on vain toistanut puheen kuulemassaan muodossa tavoittaakseen puhujan tyyliä. Toisessa tapauksessa hän esittelee valokuvassa olevia henkilöitä, joista yksi on hän itse. Maijan ja Riitan tavoin hän käyttää tässä tapauksessa itsestään painokasta *minä*-muotoa.

siel on astianpesukone, jota se tuskin koskaan käyttää ko se oli heti sanonu et, ”siihen vempeleseen **minä** en koske”

tos on N1, tos **minä**, ja sit nää kaks oli tos P1:n kouluski sit mejän kaa

Jessica käyttää puheessaan sekä *mä* ja *sä* -muotoja että *minä* ja *sinä* -muotoja. Tosin hän on viitannut yksikön 2. persoonaan ainoastaan 2 kertaa, joista toinen on *sä*-asuinen ja toinen murteellinen *sie*-muoto. Varsinaisesti *sinä*-asua hän ei ole käyttänyt kertaakaan. Yksikön 1. ja 2. persoonan pronomiinien osalta Jessica on omaksunut hyvin helsinkiläisen puhekielen muodot. Toisaalta *minä*-muotojen runsaus on hiukan odotuksenvastaista, koska syntyperäisistä helsinkiläisistä nuoret ja lapset käyttävät yleensä lähes yksinomaan *mä* ja *sä* -variantteja (Paunonen 1995 [1982]: 156; Mäkelä 1993: 60–62). *Minä* esiintyy Jessicalla 18 kertaa ja *mä* 27 kertaa.

mä nukuin sohvalla [mökillä], ni siel on sellane järvi ni, **minä** sain hiihtää siellä järvellä, ja äitin kans ja sitten **minä** pilkin ja otin kaikki sohjat pois sieltä

se sano, ”**minä** olen kiitollinen” ja, se sano ”minulla on kirppuja” ja, ”**minä** haluan leikkiä”

arvaa mitä, mun saapas jäi pilkkireikään kiinni – – äiti sai sen [irti], **mä** vahingossa astuin siihen ku **mä** en huomannu mihin menin

Jessica on käyttänyt *minä*-muotoa usein tapauksissa, joissa hän esittelee valokuvia itsestään tai muuten painottaessaan itseään tekijänä, kuten ensimmäisessä esimerkissä. Hän on samassa vuorossa käyttänyt sekä *mä* että *minä* -muotoa, mutta jälkimmäiset pronominit ovat huomattavasti painokkaampia. Lisäksi hän on käyttänyt *minä*-muotoa matkiessaan robottilelun puhetta, joka on kirjakielistä. Myös Pia Mäkelä (1993) on huomannut lasten käyttävän yleiskielisiä persoonapronomineja siteeratessaan toisia ihmisiä tai esimerkiksi kirjan tekstiä tai esiintyessään leikissä jonakin toisena henkilönä (Mäkelä 1993: 63). Jessican *minä*-muodot näyttäisivät siis liittyvän koodinvaihtoon, jossa hän vaihtamalla puhekielisen muodon yleiskieliseen osoittaa siirtyvänsä aiheesta toiseen tai referoivansa jotakin toista puhujaa. (Lappalainen 2004: 293, 296, 306.) Ensimmäisessä esimerkissä *minä*-muotoinen pronomini aloittaa varsinaisen kertomuksen, jota edeltävä lausuma on pohjustanut. Ensin hän kertoo muutamalla vihjeellä paikasta, josta on ollut puhetta jo aikaisemmin: ”se paikka, jossa hän nukkui sohvalla ja jossa oli järvi”. Tämän jälkeen hän osoittaa siirtyvänsä varsinaiseen tarinaan yleiskielisellä painokkaalla *minä*-variantilla, ja tätä seuraa varsinainen tarina eli hiihtäminen ja pilkkinen järvellä.

Toista esimerkkiä ennen Jessica on kertonut robottikoiralulustaan. Ennen sitaattia hän osoittaa kyseessä olevan koiran puheen johtolauseella *se sano*. Tämän jälkeen seuraa koiran puheen matkiminen. Hän osoittaa referoivansa koira koodinvaihdolla eli käyttämällä yleis-

kieltä huolellisesti artikuloiden, mutta lisäksi myös muuttamalla ääntään konemaiseksi (Lappalainen 2004: 286, 306).

Kolmannessa esimerkissä Jessica kertoo itsestään, mutta hän ei painota itseään erityisesti, joten hän on käyttänyt *mä*-asua. Kolmas esimerkki edustaa hänen normaalia puhekieltään.

Kuten mainitsin edellä, Jessica on puhutellut yksikön 2. persoonaa ainoastaan kahdesti.

niiku tälläne luontokirja, oi tääl on se luontovihko, haluutko nähä – – haluuks **sie** nähä sen

kato, haluuks **sä** nähä, yhen jutun

Molemmat tapaukset ovat haastattelun loppupuolella melko lähekkäin toisiaan. Murteellinen *sie*-muoto on melko yllättävä tapaus. Kyseessä on haastattelijan matkiminen, koska *mie* ja *sie*-muodot eivät kuulu Jessican puheeseen. Hän on luultavasti kuullut myös mummonsa ja vanhamummonsa käyttävän fraasia *haluut sie nähä* ja kenties haluaa esitellä haastattelijalle osaavansa hiukan myös tämän käyttämää murretta. Murteellinen muoto tuntuu kai Jessicasta kuitenkin omituiselta ja seuraavalla kerralla hän jo kysyy oman puhekielensä mukaisesti *haluuks sä nähä*.

Taulukossa 2 ovat nähtävillä kaikki yksikön 1. ja 2. persoonan pronomien taivutusvartalot. Kaakkoismurteissa esiintyvät pronominit *mie* ja *sie* taipuvat *miu-* ja *siu-*vartaloina muissa sijoissa paitsi partitiivissa ja illatiivissa, jolloin ne taipuvat *minu-* ja *sinu-*vartaloina (Kettunen 1940: 113; Palander 1996: 196; 2005: 128). Tästä syystä olen erottanut *minu-* ja *sinu-*vartalot partitiivissa käytettyihin ja muissa sijamuodoissa esiintyviin tapauksiin. Kukaan haastateltavista ei ole käyttänyt persoonapronomineista illatiivia. Helsinkiläisen puhekielen yksikön 1. ja 2. persoonan pronominit *minä*, *sinä* ja *mä*, *sä* taipuvat *minu-* ja *sinu-*vartaloina ja *mu-* ja *su-*vartaloina (Paunonen 1995 [1982]: 153).

Taulukko 2: Yksikön 1. ja 2. persoonan pronomien taivutusvartalot (f)

	<i>miu-, siu-</i>	<i>minu-, sinu-</i> (partit.)	<i>minu-, sinu-</i> (muut)	<i>mu-, su-</i>	yht.
Maija	21	4	0	0	25
Riitta	14	1	1	0	16
Marika	2	0	2	31	35
Jessica	0	0	7	22	29

Maija käyttää täysin kaakkoismurteen mukaista taivutusparadigmaa. Hän käyttää kaikissa muissa tapauksissa *miu-* ja *siu-* vartaloita paitsi neljässä partitiiviesiintymässä, joissa hän käyttää *minu-* ja *sinu-* vartaloita, kuten murteeseen kuuluukin.

se [lapsi] siel ol itkent huutant et ”tulkaa hakemaa **miut** pois”
 hää [serkku] o jo **miust** kaks vuotta vanhempi
 onks **siul** kui paljo aikaa tuota tähä [vierailuun] nyt varattu
 mie oon käynt [Valamossa] sillo **sinnuu** ei oltkaa viel
 se [lapsi] ei vierastant **minnuu** yhtää

Myös **Riitta** käyttää kaakkoismurteen mukaista taivutusparadigmaa yhtä tapausta lukuun ottamatta. Hän käyttää *miu-* ja *siu-* vartaloita yhteensä 14 kertaa ja *minu-* ja *sinu-* vartaloita kerran partitiivissa sekä kerran genetiivissä.

kävin kylässä **miun** tyttökaverilla
miust otettii valokuva
 se ei oo näyttänt viel **siulle** niitä
 ne [vanhemmat] vievät suoraa **sinnuu** ain Savolinnaa
 nää [valokuvat] on **miunun** [!] nuoruuest

Viimeisen esimerkin genetiivimuoto sijoittuu haastattelun alkuun ja on hieman sekamuodostainen. Riitta aloittaa sanan *miu-* vartalosisena, mutta muuttaa mieltään kesken sanan ja jatkaa sen *minu-* vartaloksi. Selityksenä voi olla jännitys haastattelun alussa ja siitä johtuva haparointi, tai sitten hän on halunnut painottaa sanaa enemmän ja on siksi käyttänyt pitempää vartaloa. *Siu-* vartalosta on 1 esiintymä ja loput 13 ovat *miu-* vartalosta. *Minu-* vartalosta on 1 esiintymä, samoin *sinu-* vartalosta.

Sama muutos, joka on nähtävissä persoonapronominien nominatiivimuodoissa, tulee esille myös obliikvisijojen vartaloissa. Toisen ja kolmannen sukupolven välillä tapahtuu muutos, jossa kaakkoismurteinen variantti katoaa ja helsinkiläispuhekielinen variantti tulee tilalle. **Marika** on siis myös taivutusvartaloissa omaksunut uuden asuinympäristönsä puhekielen. Maijalla ja Riitalla ei ole yhtään *mu-* ja *su-* vartaloista muotoa, mutta Marikalla niitä on valtaosa eli 31 esiintymää. Lisäksi hänellä on pitempiä *minu-* ja *sinu-* vartaloisia tapauksia 2. Ne ovat molemmat elatiivimuodosta *minust*, joka tarkoittaa *minun mielestäni*. Tämä leksi-kaalistuma on hyvin yleinen helsinkiläisessä puhekielessä, ja sen painokkuuden vuoksi se

usein esiintyy juuri pitkänä varianttina. (Nuolijärvi 1986a: 174.) Marika on kuitenkin käyttänyt samasta muodosta myös lyhyttä *must*-varianttia.

sängyn paikka on **minust** niiku semmone kulmaus
 olikoha se – – kauhee hyvä s kunnos välillä tuo tie ku **must** se ei välil ollu

Mielenkiintoista on se, että hän on käyttänyt 2 kertaa murteellista *miu*-vartaloa, joista toinen on elatiivimuodosta (*miust*) ja toinen genetiivistä (*miun*). Kummassakin tapauksessa merkitys on sama *minun mielestäni*.

se kylär ranta ei **miust** oo koskaa olluh hyvä
 tää [kuva] on **miun** mielest tuolta Pohjammaa jostai sukulaisista

Molemmat tapaukset sattuvat hyvin lähekkäin haastattelun puolivälissä. Keskustelun aiheena ovat ensimmäisessä esimerkissä lapsuuden uimarannat, ja ilmeisesti lapsuuden muistelu saa Marikan myös käyttämään hieman vanhaa murretta. Toisin kuin kerran nominatiivissa esiintynyt *mie*, nämä tapaukset eivät ole kenenkään siteeraamista tai matkimista, vaan hän puhuu aivan omana itsenään. Toinen esimerkki sijoittuu vähän myöhemmäksi, kun murre on ikään kuin jäänyt hetkeksi ”päälle”. Näiden kahden tapauksen jälkeen Marika palaa jälleen *mu*- ja *su* -vartaloihin, joista 4 on *su*-vartaloita ja loput 27 *mu*-vartaloita.

onha **mun** isä ja äiti täs
 äiskä tilas **mulle** huomiseks hierojan mä oon et, kauheeta, se murjoo **mut** viel
 onks **sul** semmonen niiku oma kansio mis on, pelkästää lapsuus kuvat kaikki

Jessica on yksikön 1. ja 2. persoonan obliikvisijojen vartaloissa samalla helsinkiläisen puhekielen kannalla kuin nominatiivimuodoissakin. Hän on käyttänyt *mu*- ja *su* -vartaloita 22 kertaa, joista *su*-vartaloita on 1 ja loput 21 ovat *mu*-vartaloita. Lisäksi hän on käyttänyt 7 kertaa *minu*-vartaloa. Jessica käyttää pitkiä ja lyhyitä vartalovariantteja sekaisin. Esimerkiksi genetiivissä ja ulkopaikallissijoissa hän käyttää kumpaakin vartaloa. Pidempään taivutusvartaloon liittyy kuitenkin hiukan enemmän painokkuutta. Esimerkiksi sananselityspelin yhteydessä Jessica aloittaa vuoronsa muutaman kerran sanomalla painokkaasti *minun vuoro*, jotta toinen pelaaja ymmärtäisi edellisen vuoron päättyneen ja nyt seuraavan uuden selityksen (vrt.

Lappalainen 2004: 293). Hän on myös käyttänyt *minu*-vartaloa kahdesti matkiessaan robottilelun puhetta, josta mainitsin jo nominatiivimuotojen yhteydessä.

tuossa on **minun** uudet sukset ja monot

arvaa mitä, **mun** saapas jäi pilkkireikään kiinni

[H: siul o hienot monot]

tollaset punaset ku mä halusin heti punaset ni, yhet oli liian pienet mutta noi oli just sopivat **minulle**

se [isoäiti] halus lukee **mulle** sen [sadun] mut mä en halunnu että sitä luetaan **mulle**

yhten päivän oli niin kuuma että **mun** piti, jättää koko [hiihto]lenkki, mä en jaksanu hiihtää sinne ku **mul** oli kurahousut ja, paksu sellane toppahaalari päällä ni, äh läkähty melkein sinne

[H: no ei se (mato) varmaa nii pitkä mut on se monta metrii]

minun vuoro

[H: no tästä]

yäk, öö, eli tämmönen pallo, ja joku pitkä joka kiemurtelee siitä läpi

se [robottilelu] sano ”**minulla** on kirppuja”

On mielenkiintoista, että Jessica käyttää pitkää *minu*-vartaloa, vaikka hänen äitinsä, isoäitinsä ja isoisoäitinsä eivät käytä sitä juurikaan. Olisi kiinnostavaa tietää, mistä hän on saanut mallin sen käyttämiseen, koska esimerkiksi muut nuoret ja lapset eivät tutkimusten mukaan käytä pitkää vartaloa lainkaan (esim. Paunonen 1995 [1982]: 161; Mäkelä 1993: 60). Joko hän on saanut mallin kirjakielestä tai sitten hänen lähipiiriinsä kuulu joku muu aikuinen, joka käyttää pitkiä *minu*- ja *sinu*-vartaloita. Toisaalta kyse voi olla myös siitä, että Jessica käyttää puhuesaan paljon koodinvaihtoa, jolloin esiintyy tavallista enemmän yleiskielisiä persoonapronominivariantteja. Myös painollisuus voi vaikuttaa yleiskielisten varianttien esiintymiseen. (Lappalainen 2004: 72, 283.)

2.2 Monikon 1. ja 2. persoonan pronominit

Kaakkoismurteissa monikon 1. ja 2. persoonan pronominit ovat *myö* ja *työ* (Kettunen 1940: 29). Tarkastelen tässä ainoastaan nominatiivimuotoja, koska taivutettaessa persoonapronominit saavat aina *mei*- ja *tei*-vartalot. Helsinkiläisessä puhekielessä monikon 1. ja 2. persoonan pronominit ovat länsimurteiden ja yleiskielen mukaiset *me* ja *te* (Paunonen 1995 [1982]:

151). Olen yhdistänyt 1. ja 2. persoonan, koska 2. persoonan esiintymiä on 1. persoonaa vähemmän. Frekvenssit ovat nähtävillä taulukossa 3.

Taulukko 3: Monikon 1. ja 2. persoonan pronominit (f)

	<i>myö, työ</i>	<i>me, te</i>	Yhteensä
Maija	18	0	18
Riitta	8	1	9
Marika	3	23	26
Jessica	0	26	26

Maija on täysin murteellisella kannalla yksikön 1. ja 2. persoonan pronominiin lisäksi myös monikon 1. ja 2. persoonan pronominiin käytössä. Hän on käyttänyt 9 kertaa *myö*-pronominia ja 9 kertaa *työ*-pronominia.

joku semmone, ruokapaikka mis **myö** käytii siel
tei isä ajjaa sitä raktorrii ja **työ** ootta tuos

Riitta on murteellisella kannalla yhtä tapausta lukuun ottamatta (*myö* 8, *me* 1). Hän on viitannut ainoastaan monikon 1. persoonaan, joten yhtään *työ* tai *te* -esiintymää ei ole sattunut aineistoon.

myö mentii Ruokolahe kirkos naimisii

[H: ootteks työ jossai teltas?]
on **myö** oltii Punkaharjul, telттаilemas

[pakoputken] takapää putoskii pois, sit meijä piti hankkii uus mut sit, käi sillee et-
tä, sit ne [miehet] iha Norja ja Suomer rajal vast kerkes vaihtamaa **me** aina pakat-
tii se putki takasii sinne joka kerta ko otettii takakontist jotai

Ainoa *me*-pronominiin esiintymä on mahdollisesti vain yksittäinen lipsahdus, koska kontekstissa ei ole mitään selitystä sille, miksi hän olisi käyttänyt poikkeavaa persoonapronominaa. Tapaus on haastattelun puolivälissä ja kohdassa, jossa hän muuten puhuu aivan normaalisti omaa puhekieltään. Yhden poikkeavan muodon perusteella on mahdotonta vielä puhua muutoksesta.

Marikan kohdalla murteessa on tapahtunut muutos myös monikon 1. ja 2. persoonan persoonapronomineissa, kuten oli yksikön 1. ja 2. persoonan pronomienkin laita. Hän on käyttänyt *me*-varianttia 21 kertaa ja *te*-varianttia 2 kertaa.

me joskus työnneltiin [vanhoilla rattailla] täst tonne N1:lle mut nyt meil on nuo omat rattaat vähä paremmat

ootteks **te** käynys siinä koululla päiväkerhossa

Kuitenkin myös *myö*-variantti on saanut 3 esiintymää. Vanha murre on siis säilynyt Marikalla hiukan myös monikon 1. persoonapronominissa kuten yksikön 1. persoonapronominissakin.

[H: mie just aattelin siivota varasto heittää vanhoi lelui pois]
miten sä raaskit – – kyl **myökii** siivottii mut ei **myö** nyt kaikkii viel raaskittu heittää

sit tämä talonrakennuskansio näköjää

[H: nii mut **työhä** olitte sillo olemas jo (kun taloa rakennettiin)?]

myö oltii kyl olemas joo

Ensimmäiset kaksi *myö*-esiintymää sijoittuvat Marikan haastattelussa melko alkupuolelle. Hän viittaa niillä lapsuudenperheeseensä, ja puheenaiheena on vanhojen, lapsuusaikeisten lelujen siivoaminen pois varastosta ja niistä luopuminen. Murteellisen pronominin valintaan on siis voinut vaikuttaa puheenaihe, joka liittyy lapsuuteen ja siihen aikaan, jolloin hän vielä käytti vanhaa murretta. Hän luo myös kontrastia julmasti leluja poisheittävä haastattelijan ja oman, leluja hellästi säästävän lapsuudenperheensä välille käyttäen haastattelijasta *sä*-varianttia ja perheestään murteellista ja kotoista *myö*-varianttia. (Kukkonen 2002: 55; Lappalainen 2004: 285, 322). Kolmas tapaus on selvää haastattelijan mallin seuraamista.

Jessica on odotuksenmukaisesti *me* ja *te* -pronomien kannalla. Tosin kaikki 26 esiintymää ovat *me*-pronominista, koska aineistoon ei ole sattunut ainuttakaan viittausta monikon 2. persoonaan.

tos on mejän joulukuusi, **me** koristeltiin se ihan ite

jos sen [teltan oven] panis kiinni ni **me** tukehduuttas sinne

2.3 Yksikön ja monikon 3. persoonan pronominit

2.3.1 Pronominiparit *hän* : *se* ja *he* : *ne*

Murteissa yksikön ja monikon 3. persoonaa ilmaisevat yleensä demonstratiivipronominit *se* ja *ne*. Persoonapronomineja *hän* ja *he* käytetään usein puheessa vain erityistehtävissä, kuten referoinnissa, vähättelyssä tai yhdentekevyyden osoittamisessa, jolloin niitä voidaan käyttää myös asioista ja esineistä. (Saukkonen 1967; Vilppula 1989; Seppänen 1998.) Vähättely ja asioiden samantekeväksi ilmaiseminen *hän* ja *he* -pronomineilla on kuitenkin väistyvää käyttöä (Saukkonen 1967). Niissä murteissa, joissa *hän* ja *he* ovat enemmän käytössä, niitä esiintyy myös välittömässä puheessa. Kaakkoismurteet kuuluvat näihin murteisiin, jotka suosivat *hän* ja *he* -pronomien käyttöä. Missään murteessa nämä pronominit eivät ole yksinomaisia, vaan vaihtelevat aina *se* ja *ne* -pronomien kanssa. (Vilppula 1989.)

Vaihteluun on monia syitä. Referoinnin, vähättelyn ja yhdentekevyyden lisäksi Vilppula (1989) on listannut paljon muita yhteyksiä, joissa *hän* ja *he* esiintyvät. Kristiina Ylikahri (1996) taas katsoo kyseessä olevan usein erilaisia referoinnin laajentumia, jolloin *hän* ja *he* ovat luonnollisia referoinnin pronomineina. Vaihteluun vaikuttaa myös puhujan sukupuoli. Esimerkiksi Helsinkiin muuttaneet pohjalais- ja savolaisnaiset käyttivät miehiä enemmän *hän* ja *he* -pronomineja samoin syntyperäiset helsinkiläisnaiset nuoria naisia lukuun ottamatta (Nuolijärvi 1986a: 187; Paunonen 1995 [1982]: 171). Toisaalta helsinkiläisnaisten kohdalla vaikuttavana tekijänä voi myös olla pyrkimys kirjakieliseen puheeseen, jota alettiin suosia 1800-luvulta lähtien varsinkin kouluopetuksessa ja ylempien sosiaaliluokkien keskuudessa. Kansankielinen syntaktis-tekstuaalinen vaihtelusuhde rikottiin 1800-luvulla, kun *hän* määrättiin kirjakielessä viittaamaan ihmisiin ja *se* muihin olentoihin ja asioihin. (Paunonen 1993; 1995 [1982]: 175; Ylikahri 1996.)

Taulukko 4: Yksikön ja monikon 3. persoonan pronominit *hän* : *se* ja *he* : *ne* (f)

	<i>hän</i>	<i>se</i>	Yhteensä	<i>he</i>	<i>ne</i>	Yhteensä
Maija	32 (50 %)	32	64	16 (47 %)	18	34
Riitta	10 (31 %)	22	32	10 (43 %)	13	23
Marika	3 (3 %)	102	105	4 (12 %)	30	34
Jessica	0	38	38	0	6	6

Maija käyttää tasaisesti sekä *hän* ja *se* -pronomineja että *he* ja *ne* -pronomineja. Lähes kaikki *hän* ja *he* -pronominit sijoittuvat välittömään puheeseen. Ainoastaan kahdessa tapauksessa *hän* ja *he* esiintyivät referoinnin pronomineina.

hää [tuttava] o jo miust kaks vuotta vanhempi, hää pan auton pois et hää sano **hää** ei siel [kotipaikkakunnallaan] tarvii eikä jaksa ajjaa

Maijalla on myös muutamia vähättelyä ja yhdentekevyyttä ilmaisevia tapauksia, joita muilla haastateltavilla ei ole lainkaan. Voin siis Saukkosen (1967) tavoin todeta edellä mainitun tapaisen 3. persoonan pronomien käytön olevan väistymässä. Vähättelyä ja yhdentekevyyttä ilmaisevia tapauksia on Maijalla yhteensä 6.

oha niis [valokuvissa] vuoskii mut olkoo **hää** vuos mikä tahto eihä ne kaik [valokuvat] mihikää sovi

koha paat **hänet** [valokuvan] johokii

joku semmone, ruokapaikka mis myö käytii siel – – mikäs vuos **hää** mahto olla

myö käytii sillo oisko olt neljäs päivä se-, seurakunna retkel – – että mis **häntä** matkal käytii siel, olik se sillo samal et käytii, Retretis ja siel Lustos

mut mie sano siel ei jaksant kuka nii paljo **heitä** [nuoriso käydä keinumassa] ku se ol nii pitkä [kylän toisessa keinussa oli liian pitkät ”säät”]

niil [vanhoilla kuiteilla] ei oo kyl mittää virkaa ennää ne johokii laittaa, ne o maksettu ja neil ei ennää ne on, jo käytet loppuu kelle mie oli ostantkii **heitä** [lahjoja]

Maijalla on myös tapauksia, jotka ovat selitettävissä Vilppulan (1989) jaottelun mukaan. Esimerkiksi omistusta, kohteliaisuutta ja arvostusta sekä läheisyyttä Maija on osoittanut *hän* ja *he* -pronomineilla.

tää on siel **hänes** [tyttären luona], nukkumanurkkaus – – **häne** [tyttären] sänkyysä

ne [tuttavapariskunta] olt käyneet Maariahaminas et niiko, et vai mis ehä niit ol vissii toisiikii siel, käi **hei** tuttui kans jokkuu käynt

tää [kuva] on vissii N1:n kammaris tää on kyl et onkoha se N1:n hautajaisii jälkee käytii siel toisen päin sit – – se [kuva] o helmikuus sit, ko **hää hää** kuol viimene päivä

N1:ltä tullee välil kuvia ni **hää** sano et tuota, tämmöse vai antok **hää** mie en muista sitä enää mut kuitekii et, **hei** elämäst varrelt muitkii kuvvii

Kahdessa ensimmäisessä esimerkissä on kyse omistuksesta. Kolmannessa esimerkissä Maija osoittaa kohteliaisuutta ja arvostusta kuollutta sukulaistaan kohtaan puhumalla hänestä *hän*-pronominilla. Neljännessä esimerkissä Maija taas puhuu läheisestä ystävästään ja käyttää näin ollen puheessaan *hän*-pronominia.

Toisinaan Maija vaihtelee *hän* ja *se*, sekä toisaalta *he* ja *ne* -pronomeja samassakin vuorossa, mikä kenties kertoo siitä, että molemmat pronominivariantit ovat yhtä yleisiä hänen puheessaan.

N1 täyttänt, kuuskymment vai kuuskytviis **hää** ol [H: minä vuonna?] no en iha ennää voi muistaa ku [H: okei] **se** o so-, kakstoistik **hää** ol sy- vai ykstoist **se** ol syntynt ni, siin ol kuitekii kukkaset ja kaik

sillo tul vissii lähel tuhat kilometrii päivämittaa, mut se o semmosta hiljaista, matka tekkoo ei ei **hää** [ystävä] on hiljane ei **se** haasta paljo ja sit toine juttu, **hää** ei hyväst kuule ni auto jyräjää ja hurajaa nii ni ei **se** [puhu paljoa]

[H: mite ne (vanhemmat) sit oli muka yhtäkkii yö aikan vaa tullu sinne?] eikä ko oltha **hyö** et **ne** käit nukkumaa et **ne** työ ette tienneet et **ne** laittaa telta ulos

Lapsista puhuessaan Maija käyttää aina *se*-pronominia, vaikka on esitetty, että puheessa lapsiin viitattaisiin kohteliaisuudesta tai esineellistämisen välttämiseksi *hän*-pronominilla (Sepänen 1998: 91).

ko **se** [lapsenlapsi] ol nii paljo miul tääl hoijos ko [vanhemmat], rakensiit ja, jo ko sairalaskii ko **se** ol olt välil ni **se**, siel ol itkent

Joko suhde lapsiin on niin tuttavallinen, että *hän*-pronominia ei tarvita, tai sitten lapset eivät ole ”täysiä ihmisiä”, jotta heitä puhuteltaisiin hänenä. On myös mahdollista, että kyseessä on murteessa tapahtuva vapaa vaihtelu, jolloin toisinaan ihmisiin viitataan *hän*-pronominilla, toisinaan *se*-pronominilla.

Riitta on käyttänyt *se*-pronominia kaksi kertaa enemmän kuin *hän*-pronominia (*hän* 10, *se* 22). Hän on käyttänyt myös *ne*-pronominia jonkin verran enemmän kuin *he*-pronominia (*he* 10, *ne* 13). Kaiken kaikkiaan Riitta ei ole viitannut 3. persoonaan pronomeilla yhtä usein kuin muut haastateltavat Jessicaa lukuun ottamatta. Yleispuhekielinen *se* ja *ne* -persoonapronominien käyttö on vallannut Riitan puheessa alaa kaakkoismurteiselta pronomien käytöltä. Vähättelyä ja yhdentekevyyttä osoittavia tapauksia Riitalla ei ole yhtään, mutta yksi referointitapaus on aineistoon sattunut:

oikeesti tinaa o aikasemmi ollu mut vanhamummo valaa ensmäise kerra, hää sano et **hää** ei oo ikinä valanu ni naurettii et nyt, enne koettanun ni nyt valetaa

Joissakin tapauksissa Riitta on käyttänyt *hän* ja *he* -pronomineja ilmaistessaan omistusta, läheisyyttä, kohteliaisuutta, arvostusta tai osoittaakseen joukosta puhuessaan tärkeimmän osan *he*-pronomiinilla (Vilppula 1989).

N1 tämä **häne** miehensä

hää o miun sisko

eiku **hää** oli nyt valmistunu jo miu mielestäi

mentii sinne heijä, poikie sukulaisille ni satuttii heinäpellolle **ne** ol porukat heinäpellolla ni, **hyö** [pojat] tarttu hangovvartee ja rupes laittaa seipäille

Riittakin käyttää toisinaan eri pronominivariantteja sekaisin samassa vuorossa puhuesaan samoista ihmisistä. Pronominivarianttien vaihtelu näyttäisi siis olevan Riitan puheessa melko vapaata, joskin demonstratiivipronomininit ovat yleisempiä.

oiskoha **ne** sillo, ei **hää** varmaa viel sillo asunu [Tukholmassa] – – se o Solna nyt mis **se** asuu

[H: missäs hyö meni (naimisiin)?]

jaa-a mie en tiiä et onks se Kolmeristikirkos käynyn **ne** [tuttavapariskunta] sit vihkii vai, mut ni tietyst **hyö** o, Imatral, mut olik ne, kirkol tai talol tai jossai sitte hää

Maijan tavoin myös Riitta on käyttänyt lapsista puhuessaan *se*-pronominia. Aineistoni pohjalta ei siis voi sanoa, että puheessa lapsista käytettäisiin *hän*-pronominia esineellistämisen välttämiseksi (Seppänen 1998: 91).

sil [lapsella] o ihana keltane puku

mie oli siel hoitamas **sitä** [pientä serkkua]

Marika on omaksunut helsinkiläisessä puhekielessä yleiset *se* ja *ne* -pronominit lähes täydellisesti osaksi omaa puhettaan. Usein juuri nuoret välttävät kirjakielisiltä kuulostavia *hän* ja *he* -pronomineja ja käyttävät 3. persoonaan viitattaessaan sen sijaan demonstratiivipronomineja (Paunonen 1995 [1982]: 176). Toisaalta on mielenkiintoista, että esimerkiksi savo-

lais- ja pohjalaismuuttajat ovat käyttäneet enemmän *hän*-pronominia kuin *se*-pronominia. Kuitenkin näissäkin muuttajaryhmissä on huomattava eroja, joiden mukaan toiset käyttävät enemmän *hän*-pronominia ja toiset *se*-pronominia. (Nuolijärvi 1986a: 184, 187.) On myös mahdollista, että kaakkoismurteinen *hän*-pronominin variantti *hää* on liian erottuva ja siksi Marika on kokenut helpommaksi siirtyä kokonaan ympäristön hyväksymään *se*-pronominiin, joka on kuitenkin tuttu myös kotimurteesta.

Marikan puheessa ei ole ilmaistu vähättelyä tai yhdentekevyyttä *hän* ja *he* -pronomineilla. Referointeja aineistoon mahtuu yksi ja siinäkin referoinnin sääntöjen vastaisesti Marika on käyttänyt *se*-pronominia (vrt. Kuiri 1984: 123).

se sit sano et **sil** o niiku just kesä o niiko sitä, sesonkiaikaa

Yhtä tapausta lukuun ottamatta kaikki *hän* ja *he* -pronomien esiintymät ovat Marikalta genetiivi- tai adessiivimuodossa ja ilmaisevat omistusta. Lisäksi kaikissa tapauksissa (jälleen yhtä tapausta lukuun ottamatta) on puhe vanhoista ihmisistä, joten myös kohteliaisuus ja arvostus voivat olla vaikuttamassa pronominin valintaan. (Vilppula 1989.) Osassa tapauksista kuitenkin myös haastattelijan malli on voinut vaikuttaa Marikan puheeseen.

[H: **hänelläki** on sellane itsepäine luonne että pikkase]
nii ja sillee just et ko **hänel** niiko me just puhuttii se on varmaa sikski vaikee se muutto,
että tota ni **hei** elämänpiiri on ollu niin pieni koko ajan

hänelle se o iha niiku joku vankila

se voi käydä sit siel **hänel** kylässä

seuraava sukupolvi ja sit se on pitänyh huolen ni sit se on ehkä, viel **heijänki**,
niiku just niiku, **hei** äitihä oli koko ajan siel [kotona]

Tapaukset ovat aika lähellä toisiaan samassa jaksossa, jossa puhutaan isovanhemmista. Toisaalta Marikan vuoroissa voi olla kyse kohteliaisuudesta vanhempia ihmisiä kohtaan, mutta epäilen, että haastattelijan malli on voinut vaikuttaa. Esimerkkejä ennen olen näet melko pitkän jakson ajan käyttänyt *hän*-pronominia viitatessani itse vanhoihin ihmisiin, ja viimeisimmän vuoroni jälkeen (*hänelläki on sellane itsepäine luonne että pikkase*) Marika alkaa myös

käyttää *hän*-pronominia. Muuten hän käyttää pääasiassa vanhoistakin ihmisistä *se*-pronominia (*se voi käydä sit siel hänel kylässä*).

kiusallaa laitettu N1:lle [veljelle vauvana] mum mekko päälle – – nii aika julmaa sitte tää o niiku, joteki **heil** oli vissii nii kuuma et sit oli ilmap vaatteita

Tämä yksittäinen tapaus poikkeaa sikäli muista tapauksista, että Marika on käyttänyt *he*-pronominia viittaamassa muihin perheenjäseniinsä, kun taas muissa tapauksissa on kyse vanhoista ihmisistä. Myöskään haastattelijan puhe ei ole vaikuttanut tähän, ainakaan suoraan.

Haastattelun aikana Marika oli kaikkein puheliain, mistä varmaan johtuu, että kuten yksikön 1. ja 2. persoonan myös 3. persoonan pronomineja esiintyy Marikan puheessa kaikista haastatelluista eniten. Esimerkiksi *se*-pronominista on 102 tapausta, mikä on paljon enemmän kuin vaikkapa Maijan *hän* ja *se* -pronominin yhteenlaskettuna (64 esiintymää). Voi olla, että Marika on puhunut enemmän muista ihmisistä kuin toiset haastateltavat tai sitten he ovat viitanneet puheena oleviin henkilöihin muilla keinoilla kuin 3. persoonan persoonapronomineilla.

Yksikön ja monikon 3. persoonan pronomien käytössä **Jessica** on täysin helsinkiläisen puhekielen kannalla. Hänellä ei ole koko aineistossa ainuttakaan *hän* tai *he* -pronominia edes obliikvisijoissa, vaan hän on johdonmukaisesti viitannut 3. persoonaan aina *se* ja *ne* -pronomineilla. Aineistossa on yksi referointi, jossa hän on käyttänyt *se*-pronominia.

N1 sano et **se** teki pahvista pitsan

On ymmärrettävää, että murteissa tapahtuva *hän*-pronominin käyttö referoinnissa ei kuulu Jessican puheeseen, koska hänen äitinsäkään ei käyttänyt referoidessaan *hän*-pronominia vaan *se*-pronominia. Muut tapaukset ovat välittömässä puheessa. On myös huomattava, että Jessica on haastatteluhetkellä ollut alle kouluikäinen, eli kouluopetus ja kirjakielen käytänteet eivät ole vielä hänelle täysin tuttuja. Hän ei varmaankaan ole koskaan kuullut, että ihmisiin pitäisi viitata *hän*-pronominilla tai että toisinaan niin on kohteliasta viitata vaikkapa vanhempiin ihmisiin. Toisaalta kouluopetus ei liene kovin suuri vaikuttaja puheen suhteen, koska Marika käyttää pääasiassa *se*-pronominia, vaikka kirjakielen käytänteet ovat varmasti hänelle täysin selvät. Esimerkkejä Jessican aineistosta:

heti ku **sen** [pikkusiskon] ottaa pois kesken keinumisen **se** sanoo ”vää”, **se** ei tykkää siitä, joka kerta ku **se** oli siinä keinussa ni tällei, ”ii ii” [esittää iloista]

ni N1-mummo on kuullu sen [sadun] kerran ni, **se** [isoäiti] osti sen sieltä ni, yhes-tä paikasta ku **se** löys sen ni, sitte **se** halus lukee mulle sen

Ensimmäisessä esimerkissä Jessica puhuu pikkusiskonsa keinumisesta ja toisessa esimerkissä toisesta isoäidistään, ei siis Riitasta. Esimerkeistä huomaa, että Jessica ei tee henkilöihin viitatessaan eroa esimerkiksi iän perusteella vaan viittaa kaikkiin *se*-pronominilla, kuten edellä totesin.

2.3.2 *hän*-pronominin äänneasut

Palanderin (1996) tutkimuksen mukaan *hän*-pronomini esiintyy Ruokolahdella 46 %:ssa tapauksista muodossa *hää(n)*. Hän myös toteaa, että usein yhden idiolektin sisällä vaihtelua ei juuri ole. Toisaalta hän mainitsee, että kaakkoismurteissa vaihteluidiolekteja on enemmän kuin esimerkiksi Savonlinnan seudun välimurteissa, jotka ovat olleet hänen tutkimuksensa pääkohde. Ruokolahdelta hän on tavannut kaksi useamman variantin yksilömurretta. (Palander 1996: 200–203.)

Maijalla *hän*-pronominin nominatiivimuotoja on 20 ja Riitalla 9. Heillä molemmilla kaikki tapaukset ovat muodossa *hää*. Heidän idiolekteissaan ei siis ole vaihtelua. Marikalta *hän*-pronominin nominatiivimuodot puuttuvat, joten on mahdotonta sanoa, mitä muotoa ne olisivat. Jessicalla taas *hän*-pronomini ei esiinny lainkaan missään muodossa.

2.3.3 Monikon 3. persoonan vaihtelut *hyö* : *he* ja *höi* - : *hei*-

Kaakkoismurteissa *he*-pronomini esiintyy yleensä muodossa *hyö* (Kettunen 1940: 29). Maija ja Riitta ovat molemmat murteen kannalla eli he käyttävät yksinomaan varianttia *hyö*. Maijalla esiintymiä on 7 ja Riitalla 2. Marikalla *he*-pronomini ei esiinny kertaakaan nominatiivimuodossa, joten ei voida tietää, mitä varianttia hän käyttäisi. Jessica ei ole käyttänyt *he*-pronominia kertaakaan missään muodossa.

Vanhastaan kaakkoismurteissa tavataan *he*-pronominista labiaalistanutta *höi*-vartaloista taivutusta, joka on analoginen mallien *työ* : *töitä* ja *vyö* : *vöitä* mukaan (Ruoppila 1955: 128). Tämä vartalo on kuitenkin katoamassa. Esimerkiksi kaakkoismurteiden alueelta Jyväskylään muuttaneista henkilöistä vain muutamat vanhan murteensa säilyttäneet ovat käyttäneet

höi-vartaloa. (Mielikäinen 1976: 192.) Taulukossa 5 on nähtävillä *höi*- ja *hei*-vartaloiden vaihtelu haastateltavillani.

Taulukko 5: *höi*- ja *hei*-vartaloiden vaihtelu (f)

	<i>höi</i> -vartalo	<i>hei</i> -vartalo	Yhteensä
Maija	3	6	9
Riitta	0	8	8
Marika	0	4	4
Jessica	0	0	0

Ainoastaan Maijalla on enää jäljellä vanhaa kaakkoismurteista *höi*-vartaloista taivutusta. Hänkin on kuitenkin useimmissa tapauksissa *hei*-vartalon kannalla. Maijan kaikki *höi*-vartaloiset tapaukset ovat adessiivimuodossa, kun taas *hei*-vartaloa hän on käyttänyt genetiivissä ja partitiivissa.

höil [aviomiehen kotona] ol nuorii paljo

[H: kävitteks työ sit usei siel keinumas?]
käytihä myö ja millo **höil** käytii ni ”lähetääkii kiikkumaa” et ain tuumattii et, isoi ihmisii et myö oltii siis aikuisii

N1 sannoo et iskä käytti sinnuu **höilkii**

hei [tuttavien] elämäst varrelt muitkii kuvvii

heitä [serkun lapsia] ol kaks tyttöö ja, N1 ol nuoremp

Ensimmäisen ja toisen sukupolven välillä *höi*-vartalot katoavat kokonaan ja Riitan kaikki esiintymät ovat jo *hei*-vartaloisia. Hänen kaikki tapauksensa ovat adessiivissa tai genetiivissä. Marika on äitinsä tavoin *hei*-vartalon kannalla niissä harvoissa tapauksissa, joissa hän on käyttänyt *he*-pronominia. Hän on käyttänyt kerran adessiivia ja loput 3 tapausta ovat genetiivissä. Jessicalla ei ole yhtään esiintymää *he*-pronominista.

Riitta: **heil** oli tämmöne oikei pien kämppä

molemmat sit nuo o serkkuja ni **hei**, kotitalo rappusil [otettu valokuva]

Marika: **heil** oli vissii nii kuuma

hei [vanhojen sukulaisten] elämänpiiri on ollu niin pieni koko ajan, et se ei niiku oikeesti, se on ollu ton oman kodin ja ton mökin ympärillä, ensi äitin kanssa ja sit yksinää

heijänki [vanhojen sukulaisten], niiku just niiku, **hei** äitihä oli koko ajan siel [kotona] paitsi sen loppuajan minkä oli sairaalassa

3 *t*:N HEIKON ASTEEN VARIANTIT

3.1 Yleistä

Ruokolahti kuuluu *t*:n heikon asteen itämurteisen edustuksen piiriin eli heikon asteen varianttina on kato tai siirtymä-äänne *j*, *v* tai *h* (Kettunen 1940: 65–82). Helsinkiläisessä puhekielessä heikon asteen vastineena ovat kirjakielestä peräisin oleva *d*, itämurteinen kato sekä länsimurteinen *r*, jonka osuus tosin on hyvin pieni ja joka on vain tiettyjen sosiaaliryhmien suosioma. Käytännössä vaihtelu tapahtuu siis nykyisin lähinnä *d*:n ja kadon välillä. (Paunonen 1995 [1982]: 32–33.)

Itämurteisilla alueilla *t*:n heikon asteen katoedustuksella voidaan katsoa olevan presitiiasema. Katoedustus on vallalla mm. Lappeelta kotoisin olevien Kaukaan tehtaan työntekijöiden puheessa (Turkia 1971), Keiteleen koululaisten puheessa (Huttunen 1981), Lehtimäellä kaikissa ikäluokissa (Ahopelto 1984) samoin Lapinlahdella (A. Heikkinen 1992). Toivakassa *d*:tä esiintyy ainoastaan nuorten puheessa (Hytönen 1971). Useimmiten *d*:tä esiintyy eniten lyhyen vokaalin jäljessä ja vähiten *ht*-yhtymässä. Jyväskylän aineistossa ikä- ja sukupuoliryhmien välillä esiintyy kuitenkin paljon eroja, koska työikäiset naiset ovat kaikkein yleiskielisimpiä ja vanhat naiset taas kaikkein murteellisimpia. (Silvennoinen 1980: 97–99, 102). Myös siirtokarjalaiset ovat säilyttäneet jonkin verran katoedustustaan (65 %; Leskinen 1974) samoin kuin Rautpohjan tehtaalle työskentelemään muuttaneet savolaiset (Penttinen 1976).

Itämurteinen katoedustus on *ht*-yhtymässä ja varsinkin lukusanoissa levinnyt jopa länsimurteiden alueelle. Esimerkiksi eteläpohjalaisten opiskelijoiden ja koululaisten puheessa esiintyy *ht*-yhtymässä katoa, joka valtaosassa tapauksista liittyy lukusanoihin (*yhe-*, *kahe-*, *kaheksan*, *yheksän*) (Martti Järvi 1981: 13–14). Kato on yleistynyt puhekielen muoto, jonka varsinkin kaupunkilaisnaiset ovat omaksuneet nopeasti omaan puheeseensa (ks. kooste H. Heikkinen 1997).

Olen jättänyt aineistoni ulkopuolelle tapaukset, joissa astevaihtelu ei toteudu. Näitä tapauksia on sanoista *äiti*, *täti* ja *setä*. Maija on käyttänyt sanoja *äiti*, *täti* ja *setä*, Riitta sanaa *setä* ja Marikalla ja Jessicalla astevaihtelun ulkopuolella on sana *äiti*. Ainoastaan Marika on käyttänyt sanoista *äiti* ja *täti* myös astevaihtelun mukaisia muotoja ja nämä ovat mukana aineistossa.

Taulukossa 6 ovat nähtävillä *t:n* heikon asteen variantit. Mukana ovat kaikki tapaukset kaikista äänneympäristöistä. Suluissa ovat näkyvissä murteellisen edustuksen prosentit.

Taulukko 6: *t:n* heikon asteen variantit (f)

	<i>Ø, j, v, h</i>	<i>d</i>	yht.
Maija	64 (83 %)	13	77
Riitta	48 (77 %)	14	62
Marika	81 (73 %)	30	111
Jessica	45 (67 %)	21	67

Taulukon 6 perusteella näyttäisi, että kaikilla haastateltavilla *t:n* heikon asteen variantina on useimmiten jokin kaakkoismurteisiin kuuluva variantti. Lisäksi näyttäisi *d:n* käyttö lisääntyvän hieman, mitä nuoremasta sukupolvesta on kyse, mutta se ei kenenkään kohdalla nouse enemmistöksi. Murteellisista varianteista kato on kaikkein yleisin. Maijan ja Riitan kohdalla taulukko kertoo totuuden, mutta Marikan ja Jessican tuloksia on tarkasteltava kriittisemmin. Heillä näet katoedustus on keskittynyt muutama useasti toistuvaan sanaan.

Uudella asuinseudullaan Marika on voinut säilyttää oman murteensa kadon, koska se kuuluu myös helsinkiläiseen puhekieleen (Paunonen 1995 [1982]: 33; Nuolijärvi 1986a: 99). Jessican katoedustus on hieman vahvempi kuin yleensä hänen ikäisillään lapsilla pääkaupunkiseudulla. Pia Mäkelän (1993: 16) mukaan viisi- ja seitsemänvuotiailla helsinkiläislapsilla on ollut katotapauksia 47 % ja *d*:llisiä 53 % kaikista tapauksista. Joko Jessican taustalla on merkitystä ja hänellä on kaakkoismurteisesta vaikutuksesta johtuen enemmän katotapauksia tai sitten aineiston koko ja laatu on vaikuttanut siihen, että katotapauksia on sattumalta osunut tähän haastatteluun enemmän. Merkittävää on se, että Jessican 37 katotapauksesta 20 on *yhe*-vartaloisista sanoista (mm. *yhet*, *yhessä*, *yhen*). Muita sanoja, joissa hän on käyttänyt katoa, ovat *tehä*, *nähä*, (*en*) *tiä*, *ees* ja *kohasta*. Sen sijaan eri sanoja, joissa hän on käyttänyt *d*:tä, on yhteensä 17, joissa tosin on mukana kaksi sanaa, joista hän on käyttänyt myös katoa (*tiä* ~ *tiedä*, *kohasta* ~ *kohdassa*). Jessican katoedustus näyttäisi siis olevan vain muutaman määräsanan varassa. Lisäksi Jessicalla on muutama *j*-esiintymä, jotka ovat kaikki samasta sanasta *meijän* (9).

Marikallakin eri sanoja, joissa hän on käyttänyt *d*:tä, on määrällisesti enemmän, mutta ero ei ole kovin suuri (*d* 21, kato 19). Hänelläkin on joitakin määräsanoja, joiden myötä katoedustus näyttäisi olevan vahvempi, kuin mitä se ehkä todellisuudessa onkaan. Esimerkiksi

verbistä (*en*) *tiiä* on 22 esiintymää, persoonapronominista *mei* 13 esiintymää ja lisäksi *ees*-alkuisia sanoja on 6 (*ees*, *eessä*). Myös *yhe*-alkuisia sanoja Marikalla on 6. Marikan kaikki *j*-esiintymät ovat persoonapronomineista *meijän* (3), *teijä* (1) ja *heijän* (1). Kumpikaan heistä ei käytä kertaakaan *v*:tä tai *h*:ta *t*:n heikon asteen varianttina. Muutamassa tapauksessa *v* olisi ollut kummallakin mahdollinen, mutta siirtymä-äännettä ei esiinny. Jessica on käyttänyt *d*:tä ainoassa mahdollisessa siirtymä-äänne asemassaan: *tuossa on minun uudet sukset ja monet*. Marikalla sen sijaan esiintyy sekä *d*:tä että katoa (*käydä ~ käyä, jou'uin, uuevuueraketteja*).

Riitta käyttää Marikan ja Jessican tavoin *j*:tä vain persoonapronomineissa (*meijä, heijä*), mutta Maija käyttää sitä myös muissa sanoissa *t*:n heikon asteen varianttina (*kaajet = kaadettu, hoijos*). Maija ja Riitta ovat molemmat käyttäneet myös *v*:tä. Maijan kohdalla aineistoon on päätynyt vain yksi tapaus: *louvas = loudassa* (*louta* ks. luku 7). Riitalla on kaksi tapausta, jotka ovat *nuoruuve* ja *vuuvun*. Kummallakaan ei ole yhtään tapausta, jossa varianttina olisi *h*. Maija ja Riitta ovat molemmat käyttäneet eniten katoa (Maija 59 tapausta, Riitta 40 tapausta), mutta he ovat käyttäneet myös *d*:tä. Seuraavaksi esittelen *t*:n heikon asteen variantteja eri äänneympäristöissä.

3.2 Lyhyen vokaalin jäljessä

Taulukosta 7 käyvät ilmi *t*:n heikon asteen vastineet lyhyen vokaalin jäljessä. Tapauksia on paljon vähemmän kuin muissa asemissa, joten se voi vaikuttaa tulosten luotettavuuteen. (Lyhyen vokaalin jäljessä yhteensä 45 tapausta, kun taas esimerkiksi pitkän vokaalin jälkeen yhteensä 153 tapausta.)

Taulukko 7: *t*:n heikon asteen variantit lyhyen vokaalin jäljessä (f)

	∅	<i>d</i>	yht.
Maija	4	5	9
Riitta	2	6	8
Marika	6	14	20
Jessica	1	7	8

Odotuksenvastaisesti näyttäisi siltä, että lyhyen vokaalin jäljessä **Maija** käyttäisi enemmän *d*:tä kuin kaakkoismurteeseen kuuluvia vaihtoehtoja. Katoedustusta on ainoastaan

neljässä tapauksessa yhdeksästä, kun taas *d*:tä hän on käyttänyt yli puolessa tapauksista eli viidessä: *käät* [’kädet’], *oottant*, *piettävä* ~ *pidät*, *veet* ~ *veden*, *sydänkohtaus*. Esiintymien määrä on kuitenkin niin pieni, että on kenties mahdotonta sanoa sen perusteella mitään varmaa. Lisäksi Maija on joistakin sanoista käyttänyt sekä katoa että *d*:tä. Esimerkiksi haastattelun alkupuolella esiintyy sana *vedet*, mutta myöhemmin aineistossa sama sana esiintyy muodossa *veet*. On siis ilmeistä, että hän on hieman jännittänyt alkuvaiheessa uutta tilannetta, koska juuri alkupuolella hän käyttää kaikkein eniten yleiskielistä *d*:tä. Kaksi *d*-esiintymää on sanasta *sydän*:

meilt lähtiit ne olt kaks viikkoo, elo-, heinä- elokuu lopus meil, ja sillo ko lähtiit ni kuukaue pääst siit ni kuol, [H: aijaa] ja **sydänkohtauksee** et hyvä et ei tääl sit ainakaa sit mittää

[lääkärin tutkimuksessa] toine nauha mennee tuonne **sydämme** kohtaa teipattu ulkopuolel kii, kaikkii sitä o teht

Kuten esimerkeistä käy ilmi, ovat esiintymät poikkeuksia muuten murteellisen puheen joukossa. Sanat *sydänkohtaus* ja *sydän* ovat näissä tapauksissa lääketieteellisiä termejä ja edustavat virallista tyyliä. Näin ollen on luonnollista, että Maija on käyttänyt näissä sanoissa *d*:tä *t*:n heikon asteen vastineena.

Loput kaksi *d*-tapausta ovat verbistä *pitää*: *pidät*. Samasta verbistä on myös yksi kato-tapaus *piettävä*. Tässä tapauksessa on syytä hieman vaikeampi löytää, koska katotapaus esiintyy ennen *d*:llisiä muotoja, jotka ovat pikemminkin haastattelun loppupuolella.

toist sano ”kyllä se N1 o vahva mies pitää siut kii”, niiko siin toista ois joutant otamaa kii, siel ois olt issekii jos ois yritänt et panna käsiää toise [ympäri] et kyl sitä kummakii ol **piettävä** omast, niiko siel [keinussa] iha takapuol ilmaa nous

N1 o just tuotu kotii siin [kuvassa], mut nii tärkeän sisko ja veikka pitää, niiko työ sie siekii **pidät** pikkuveikkoo sillo on kuule maalima tärkein asia ettei, hirvittää jos se putuaa ja särkeityy

tämmöne nuori neiti olt mummo mukan olt meil ni, teiläist olt jossai ni mie sanoit et ”mie lähe tuonne [sukulaisten luo]” ni ”saap hyö [toiset sukulaiset] sit viiä mihi vaa ja ko kassot et **pidät** huolen [lapsesta]”

Kahdessa ensimmäisessä esimerkissä on kyse konkreettisesta kiinni pitämisestä, kun taas kolmannessa on kyse enemmänkin abstraktista huolehtimisesta. Vastaus ei siis piile merkityksessäkään. Ainut kahden *pidät*-muodon välillä oleva yhteinen tekijä, joka erottaa ne *piettävä*-muodosta on se, että kummassakin tapauksessa on kyse jonkinlaisesta lapsen kohdistu-

vasta tapahtumasta. Voisiko siis lapsesta kiinni pitäminen tai lapsesta huolen pitäminen olla niin merkittävää, että se puhujan mielestä vaatii yleiskielisen *d:n*?

Toisaalta kyseessä voivat olla myös koodinvaihtotapahtumat. Toisessa esimerkissähän Maija siirtää puheen valokuvan pikkuveljeä sylissään pitävistä sisaruksista haastattelijaan ja hänen pikkuveljensä pitelemiseen. Tätä siirtymistä hän merkitsee yleiskielisellä *d:llä* *pitää*-verbissä. (Lappalainen 2004: 303.)

Kolmannessa esimerkissä Maija siteeraa hänelle hoitoon annetun lapsen vanhempia. Sitaattien erottaminen on kyseisessä esimerkissä hiukan vaikeaa, mutta olen tulkinut, että ensimmäisessä sitaatissa Maija referoi omaa puhettaan ja *ni*-sanana jälkeinen sitaatti on alun perin lapsen vanhempien lausumaa. Vanhempien puhe on tuskin siteerattu juuri siinä muodossa, kuin he ovat sen sanoneet, koska he tuskin olisivat käyttäneet *katsoa*-verbistä muotoa *kassoa*, joka on hyvin murteellinen, mutta yleiskielinen *d* voisi toimia koodinvaihtona siteerauksen merkiksi. On kuitenkin huomattava, että samassa lausumassa pitkän vokaaliaineksen jälkeen esiintyy katovariantti *viedä*-verbistä. Koodin ei kuitenkaan tarvitse aina olla puhdasta, vaan yksikin sana voi riittää merkiksi koodinvaihdosta. (Lappalainen 2004: 284, 306.)

Riitankin tulos on odotuksenvastainen. Hänen kahdeksasta tapauksestaan jopa kuusi on yleiskielisiä, kun taas katotapauksia on ainoastaan kaksi. Katotapaukset ovat *pitää*-verbistä (*pietää*) ja *edes*-sanasta (*ees*).

[H: mis tää (kuva) o (otettu)?]
autoparkkipaikal, siin mis **pietää** autoo

oiskoha tuo Ullava kirkosta, en oo varma, se ei voi olla sieltäkää mie en muista **ees** mistä

Yleiskielistä *d:tä* Riitta on käyttänyt kahdessa sanassa: *säde* ja *katu* ~ *kadul*. Sana *säde* toistuu useaan otteeseen lyhyessä jaksossa, jossa hän kertoo sädetikuista, joita he lapsena polttivat uudenvuodenyönä. Hän ei heti muista sanaa ja toistaa alkuosaa *säde* useaan otteeseen. Näin ollen tämä toisto vääristää osaltaan tulosta, koska tapauksia on muutenkin aineistossa vähän. Sanassa esiintyy *d*, koska kyseessä on vieras, uudehko sana.

[H: oliko teil sillo (nuorena) ilotulitusrakettei?]
no oikeestiha meil ei sillo ku myö nuoren oltii ni meil ei ollu omia omatekosii oliko vissii niitä, **säde- säde-** mitä, niitä **sädetikkuja**, et niitä mei isä laitto aina tuota, jous- jouspyssy siihe nuolen päähä kiinni tällee ja sit se sytytti ja ampu niitä ja, siin oli meijä ilotulitus

Kaksi kertaa Riitta on taivuttanut *katu*-sanaa tietyn kadun nimessä, jolloin on ymmärrettävää käyttää yleiskielistä muotoa, jottei nimen ymmärrettävyys kärsisi. Kolmas tapaus on yleisesti vain jostakin kadusta puhuttaessa.

sit tota täs muutettii **P1-kadulle** sieltä, sielt Kotkast oli muutettu sillee et tavarat oli läjässä ja ne oli meil kotona, ja sit ne otettii purkamaa tänne ku saatii asunto täältä **P1-kadulta**

tää ol yks toine opettaja ni sil ol trumpetti mukana sit siel **kadul** yöl soittel

Hän ei ole käyttänyt *katu*-sanasta muita variantteja kuin *d*:tä, joten tässä tapauksessa *d* ilmeisesti kuuluu hänen puheeseensa. Hypoteettisesti olisi mahdollista sanoa myös *kaul* tai *kavul*, mutta ne kenties tekevät sanasta vaikeamman ymmärtää, joten Riitta ei ole käyttänyt niitä. Riitankin kohdalla on vaikea sanoa, onko tulos, että lyhyen vokaalin jäljessä hän käyttäisi pääasiassa *d*:tä, täysin paikkansa pitävä. Muutaman tapauksen ja muutaman sanan perusteella on mahdotonta tehdä johtopäätöksiä.

Marika on käyttänyt yleiskielistä *d*:tä lyhyen vokaalin jälkeen 14 kertaa, kun taas katoa ainoastaan 6 kertaa, jotka nekin tapaukset ovat kaikki samasta *ees*-vartalosta (*ees*, *eessä* ~ *edest*, *edelleen*, *hidasta*, *P1-kadulta*, *kodin*, *odotahan*, *odottaa*, *pidät*, *sade*, *todellakaan*, *tädin*). *Ees*-muoto on leksikaalistuma, jota käytetään nykyisin laajalti puhekielessä mm. pääkaupunkiseudulla, joten se ei leimaudu enää lainkaan itämurteiseksi (Nuolijärvi 1986a: 107, 109). Muissa sanoissa Marika on omaksunut hyvin yleiskielisen, helsinkiläiseen puhekieleen vaikiintuneen *d*:n (Paunonen 1995 [1982]: 33; Nuolijärvi 1986a: 107). Esimerkiksi *sade*, *hidasta* ja *odotahan* ovat Marikalla yleiskielisiä, vaikka *odotahan* voisi hyvin esiintyä myös kadon kanssa, koska sekään ei nykyisin leimaudu murteelliseksi (Nuolijärvi 1986a: 109). Tapauksista verbi *odottaa* esiintyy kohdassa, jossa Marika lukee ääneen valokuvakansioon kirjoitettua tekstiä. Tässä tapauksessa kirjakielinen variantti johtuu siis kirjakielisen tekstin ääneen lukemisesta.

siel [talossa] ei ollu **ees** puhelinta, piti juosta tost mäen yli tänne et ”soittakaa ampulanssi”

on meil yhet semmoset sad- **sadevaralla** yhet sellaset pienemmät [lastenvaunut] mut ei sit muuta

mä oon niiku sillee lehest leikannu kaikkii tekstejä ja, kuvia ja, sitte valokuvia ja, kaikkii semmosii runoja ja semmosii kirjottanu se on iha kivaa mut **hidasta**, se o tällästä skräppäystä

eiku tää onkiv vissii ton, onkohan tää **odotahan** nyt, tää taitaaki olla muute ton N1:n [kokoama kansio]

lukiks siin jotai, joo ”kuvavälähdyksiä tallentajana N1 ja N2, kaapisto **odottaa** uutena asennusta” nii tää on joskus uuski

Äitinsä tavoin **Jessica** käyttää kaikissa muissa tapauksissa yleiskielistä *d*:tä, mutta *ees*-sanassa hänelläkin on kato. Viisi- ja seitsemänvuotiailla helsinkiläislapsilla on ollut Mäkelän tutkimuksessa 11 katotapausta lyhyen vokaalin jäljessä ja niistä 10 on sanasta *ees*. Jessican katoedustuksen prosenttiluku on 13, mikä on vähemmän kuin helsinkiläislasten aineistossa, jossa katoa esiintyy 21 %:ssa tapauksista. (Mäkelä 1993: 19.) Yleiskielisiä esiintymiä hänellä on yhteensä 7, sanoissa *iltasaduks*, *luistinladulla* (’hiihtoladulla’), *madon*, *pidetään*, *sydämmennäkönen* ja *vedet*. Helsinkiläislasten aineistossa samoja sanoja, jotka esiintyvät aina yleiskielisessä muodossa, ovat *sydän* ja *vede*- (Mäkelä 1993: 16).

siel [teltassa] on ihan hillittömän kuuma ei siel oo **ees** mitää ilmareikää

äiti lukee mulle sitä [kirjaa] **iltasaduks** joka ilta

[sananselityspeli] öö, sellane sellanen joka, joka on äs jolla on suomut ja se, ui sellasen, matelevan, ötökän vieressä, **vedessä**

Yhdessä tapauksessa Jessica toistaa ääneen haastattelijan lukeman virkkeen, jolloin siis ei ole kyse hänen omasta välittömästä puheestaan, mutta koska hän on käyttänyt pääasiassa *d*:tä muutenkin, ei sillä liene suurta vaikutusta tulokseen.

mitä tos lukee

[H: no et aikainen lintu löytää madon]

ihan hassu, ”aikainen lintu löytää **madon**”

Kadon ja *d*:n lisäksi kukaan haastateltavista ei ole käyttänyt muita variantteja lyhyen vokaalin jälkeen, vaikka joissakin tapauksissa *j* ja *v* olisivat myös mahdollisia. Myös muissa tutkimuksissa on huomattu, että siirtymä-äänteet ovat harvinaisia lyhyen vokaalin jälkeen (Silvennoinen 1980: 97).

3.3 Pitkän vokaaliaineksen jäljessä

Taulukossa 8 ovat nähtävillä *t:n* heikon asteen variantit haastateltavilla pitkän vokaaliaineksen jäljessä. On mielenkiintoista huomata, että kaikilla haastateltavilla murreasut ovat enemmistönä. Riitta näyttäisi olevan poikkeuksellisesti jopa Maijaa murteellisempi, mutta kyseessä lienee sattuma, koska eroa on vain yhden tapauksen verran.

Taulukko 8: *t:n* heikon asteen variantit pitkän vokaaliaineksen jäljessä (f)

	$\emptyset, j, v, h$	<i>d</i>	yht.
Maija	24 (83 %)	5	29
Riitta	25 (86 %)	4	29
Marika	54 (79 %)	14	68
Jessica	17 (65 %)	9	26

Pitkän vokaaliaineksen, eli pitkän vokaalin tai diftongin, jäljessä **Maija** on käyttänyt odotuksenmukaisesti *t:n* heikon asteen vastineena pääasiassa katoa ja muita kaakkoismurteelle ominaisia variantteja enemmän kuin yleiskielistä *d:tä*. Aineiston pohjalta voi sanoa, että Maija käyttää katoa, *j:tä* ja *v:tä* useammin pitkän vokaaliaineksen kuin lyhyen vokaalin jäljessä. Myös Jyväskylän ja Lehtimäen aineistoista käy ilmi, että kato on yleisempi pitkän vokaaliaineksen jälkeen (Silvennoinen 1980: 99; Ahopelto 1984). Katotapauksista eniten esiintymiä on verbillä *tietää* (6), joka esiintyy mm. 3 kertaa fraasissa *en tiiä*. Tapauksista 8 on persoonapronomineista *mei*, *tei* ja *hei* käytettyjä lyhyitä muotoja, joissa luonnollisesti on kato. Lisäksi sana *kuukausi* on saanut 3 esiintymää (*kuukaue*) ja sanat *kyyis* ja *viia* ovat molemmat esiintyneet kerran.

[H: eiks niit oo enemmänki niit Huuha kuvii jossai?]

on, jossai siel on, **en tiiä** mis, **tiihä** mie ku mie ruppeen penkomaa taas sitä laatikkoja

siin o **mei** vihkkuva

myö ollaa oltu siel N1:n, kammari nurkas tää kuva otettu ja, N2 o siin, yhetoist **kuukaue** vai kaheksa **kuukaue** vanha

se ei olt sama reisu mut tuo olkii sitte, millo mie nyt oo käynt siel Valamos ku käin, häne kanssa sillo, N1 se ol kene **kyyis**

saap hyö [sukulaiset] sit **viia** [minut] mihi vaa

Harvinaisempia siirtymä-äänteitä *j* ja *v* Maija on käyttänyt yhteensä 5 kertaa. Niistä *v*:tä hän on käyttänyt kerran jo aikaisemmin mainitussa *louta*-sanassa (*louvas*). Persoonapronomin *meijä* esiintyy *j*:llisenä 2 kertaa ja sen lisäksi hän on käyttänyt *j*:tä sanoissa *hoijos* ja *kaajet* ('kaadettu').

ja nuoeitaki [kuvia] viel tos siel **louvas** vaik kui paljo

et sie sitä **meijäp** pikkusta tyttöö pannukkaa sinne [kuvaa hänestä albumiin]

nää ihmettelit vieraat et ku se [lapsenlapsi] ei vierastant minnuu yhtää mie sanoi "ehä se nyt hyvä ihme, ommii ihmisiin" ko se ol nii paljo miul tääl **hoijos** ko [vanhemmat], rakensiit

ain ko mie nääen hyvännäkösen [kukan] ni mie oon niist valmiin ottamaa, kuva tai mitä tapahtuma vaik ois puu **kaajet** pihal ni siel o siintäki kuvia

Haastattelun alussa Maija käyttää myös pitkän vokaaliaineksen jälkeen, kuten lyhyen vokaalinkin jälkeen, muutaman kerran *d*:tä. Esimerkiksi *d*:llisistä tapauksista *viidettä* ja *kaadettiin* ovat aivan haastattelun alussa. Sana *viidettä* esiintyy hänen ensimmäisessä puheenvuorossaan, jossa hän kertoo syntymäaikansa, ja *kaadettiin* hänen toisessa puheenvuorossaan, jossa hän esittelee kuvaa pihalta kaadetusta koivusta. Myöhemmin Maija käyttää mm. *kaataa* verbistä myös murteellista muotoa *kaajet*, kuten olen maininnut edellä. Sana *tiedot* esiintyy Maijalla yleiskielisessä muodossa. Siihen voi vaikuttaa se, että sana on uudempi ja esiintyy paljon julkisessa sanankäytössä. Esimerkiksi eteläpohjalaiset koululaiset käyttävät myös *tiedot*-sanasta *d*:llistä muotoa (Järvi 1981: 13). Myös kontekstilla on tässä tapauksessa vaikutusta, koska kyseessä on lääketieteellinen toimenpide, josta Maija kertoo (vrt. luvussa 3.2 *sydänkohtaus*).

[syntymäaika] seittemäs **viidettä** kolmekymmentä syntynt Ruokolahdella

siin [kuvassa] o tää koivu o te-, **kaadettiin** ja tehty haloiks jo, [naurahtaa] ko se pe-lättii et se kaivost imee veden

et kaik, rekisteröityy tuoho pussii, [H: aha] **tiedot** siit minkälaine mahalaukun tilanne o

Persoonapronominista *meidän* Maija on käyttänyt kerran *d*-varianttia, vaikka hän muutoin on käyttänyt siitä muotoa *mei* tai *meijä*. Luultavasti hän on käyttänyt yleiskielistä muotoa

tarkoituksella, koska kyseessä on tapaus, jossa hän kertoo eräästä valokuvasta hieman kujeillen:

siinä **meidän** tytöt juoksee tuos [H: tytöt] tytö- nii kyl mie tiän

Kyseisessä kuvassa juoksevat siis sekä tyttö että poika, mutta pilaillakseen Maija kutsuu heitä molempia tytöiksi. Tässä tapauksessa siis puheenaihe vaikuttaa siihen, että yleiskielisen muodon käyttö on tietoista ja tarkoituksellista.

Lisäksi Maijalla on vielä yksi *d*-tapaus, johon ei oikeastaan löydy syytä.

siin o sinä päin [= päivänä kun kuva on otettu] N1 on olt **vuode** vanha ku nää [isommat sisarukset] on sit, piirtäneet ja kuvanneet

Mahdollisiahan olisivat olleet myös *vuojen* tai *vuoven*. Kenties Maija on kokenut lapsen iän tässä tapauksessa niin tärkeäksi, että hän on halunnut sanoa sen ”oikein”.

Riittakin käyttää pitkän vokaaliaineksen jäljessä useammin jotakin murteellista varianttia kuin lyhyen vokaalin jäljessä. Hänellä on murteellisia muotoja yhteensä 26, kun taas yleiskielisiä *d*:llisiä muotoja on vain 4. Katotapauksia on ylivoimaisesti suurin osuus eli 18. Riitallakin suurin osa katotapauksista on verbistä (*en*) *tiitä* (8), joista 6 esiintymää on fraaseista *em mie tiitä* ja *en tiitä*. Lisäksi *tietää*-verbi esiintyy kerran *d*:llisenä. Tapaus on aivan haastattelun lopussa, joten jännitys ei ole enää voinut vaikuttaa siihen. Kenties Riitta on vain halunnut korostaa sitä sattumaa, että heidän lisäksi joku toinenkin sukulainen on hankkinut samaa sarjaa olevan kirjahyllyn toisistaan tietämättä.

mie **en tiitä** et onks sitä kurssii olemas mut sitä kotiaavustaja-ammattii ei oo olemas

siel [Punkaharjulla] ol leirintäalue **em mie tiitä** onks siel nyt, ennää iha äske tult käytyy

heil [sukulaisilla] ei vissii ollu tuota vitriiniosaa et heil on varmaa vaa se, hyllyosa, et jännä et oli sattunuki [samanlaiset], vaikkei **tiedetty** mitään

Myös Riitta on käyttänyt lyhyitä muotoja persoonapronomineista *mei* (5), *tei* (1) ja *hei* (1). Lisäksi pronomineista *meidän* ja *heidän* ovat käytössä myös *j*:lliset muodot *meijä* (3) ja *heijä* (2).

tää **mei** hoviompelija N1 ompel meille [vaatteita]

siin [kuvassa] o, palapeli tehää o se o, **meijä** kihlajaiskahvilla [H: aha] siel oli vieraita ni siel oli sit, palapeli teko

se [kuva] oli se **tei** äiti pääs, ripille, niit [rippilapsia] ol aika paljo

molemmat sit nuo o serkkuja ni [kuva on otettu] **hei**, kotitalo rappusil

[kuvassa] isä ja äiti käyny ekaa kertaa siellä [Savonlinnassa], mikäs se ol se **heijä** [sukulaisten], koirapentu

Muita katoesiintymiä ovat *kuuetta*, *uue* ja *nuoruust*, joista kaikista hän on käyttänyt myös muita muotoja. Sanoista *vuosi* ja *nuoruus* ovat Riitalla käytössä myös *v*:lliset muodot. Yhdys-sanassa *uudenvuodenaatto* sanat *uusi* ja *vuosi* esiintyvät myös *d*:n kanssa. Sana *kuuetta* esiintyy *d*:llisenä haastattelun alussa. Tapaus on Riitan ensimmäisessä puheenvuorossa, joka on tyylliltään virallinen esittely, joten *d*:n käyttö selittyy siten.

[syntymäaika] kahdeksastoist **kuudetta** viiskytkaks, olen syntynyt Ruokolahdella

no se [hääpäivä] ol kaheksastoist **kuuetta**

N1 täytti kaheksatoist, kaheksatoist kuustoist ni miust otettii valokuva [nauraa] [H: aijaa] mopo kans – – olt saant [lahjaksi] **uue**, siis vanha [’käytetyn’]

[H: onks tää joku koululuokka?]

ei oo ku se on joku, tota, semmone **uudevuoodeaatto**, oltii opistolla ni siel ol niitä, sieltä Jussilan leiriltä, porukkaa ni semmone [ryhmäkuva]

[H: kukas tuo on?]

se on N1-serkku, **vuuvan** ikäne

nää [valokuvat] on miunun **nuoruust** Helsingin matkalta, kävin kylässä miun tyttökaverilla

siel [albumissa] o vaa tommost **nuoruuekuvat** kootut

Marika on säilyttänyt *t*:n heikon asteen varianttina kadon paremmin pitkän vokaaliaineksen kuin lyhyen vokaalin jäljessä. Pitkän vokaaliaineksen jäljessä *d*:n osuus Helsingin puhekielessä on yleensä yli 90 %, joskin nuorilla katoedustusta voi olla enemmän, jopa lähes puolet esiintymistä (Paunonen 1995 [1982]: 35–37). On huomattava, että Marikan katotapa-uksista 23 eli lähes puolet on verbistä *tietää*, koska hän on käyttänyt paljon fraasia *mä en tiitä ~ em mä tiitä*. Kyseinen fraasi on erityisesti nuorten maneer, joka esiintyy usein juuri kadon

kanssa (Silvennoinen 1980: 100). Tarkoituksena ei ole niinkään ilmaista tiedon puutetta, vaan tuoda esille epävarmuutta (Lappalainen 2006).

[H: onks se sit nii hiljasel ne kännykä äänet vai?]
 nii **mä en tiä** vai eiks sitä saa enää kovemmalle, et se ei siltikää kuule – –
 [H: – – oisko sit et N1 varmaa ite sitä osaa säätää]
 ei todellakaan siis se hyvä ku **em mä tiä** osaisko se tekstiviestejäkää lukee jos lähettää ei varmaa – – koha nyt osaa niiko vastata sillee et et on joku, **mä en tiä** oliko se nyt tarkotus et sit ko se jos se yksin menee ulos et sil ois se kännykkä kaulassa et jos sattuu jotai – – että semmone hätävara mut **em mä tiä** pitääks se sit toivottavasti

Lisäksi hän on käyttänyt paljon lyhyttä monikon 3. persoonan genetiiviä *mei* (13).

nää [lapset] oli **mei** [Marika ja pikkuveli] kaa yhtä aikaa koulussa

ei nää [valokuvat] ei siis todellakaan oo laitettu [järjestykseen] siis, **mei** äiti vissii eiku vai onkoha iskä, kummaha käsialaa, **mei** äiti

Jos nämä määräsanat jätetään huomiotta, muuttuu tilanne *d:n* eduksi ($\emptyset$ 6: *uuevuueraketteja, jou'uin, käyä, viettä*; *d* 14: *jäädä, kuudes, käydä, päädys, tiedäks, uida, voidaan, vuodevaatteet*).

[syntymäaika] eli **kakskymmeneskuudes viettä**, yheksäntoist seitkytseittemän

[H: mie en ymmärrä sitä et N1:llä ei ollu puhelinta]
 piti **käyä** kaikki aina sanomassa, jos oli jotai, ”tuut sä tänne” ja et ”onks N1 kuulu” se oli aika hassuu, ei sitä nyt ees voi tajuta

nykyäähä sehä [N1] ei itep pääse tuolt yhtää mihikää sehä ei pääse ees postii tuonne N2:lle, sekää ei muutu yhtää mikskää, et se voi **käydä** sit siel hänel [N2:lla] kylässä iha niiku muuteki aina

muistaakseni tää oli viel se reissu et sit, mul tuli se niiku se allergia, [H: aijaa] **jou'uin** sielt niiku sairaalaa

se [kuvan poika] oli se N1, **tiedäks** sä kuka se on se on sen – – N2:n se vanhempi poika, ja N3 vissii tuossa

se [järvivesi] oli iha semmost, suht normaali sillo varmaa ku me oltiin näin pie-nii, mut sit ku me oltii jo niiko isompia ni sit siin alko vähäj **jäädä** semmone mutapinta [iholle] ku käytii [uimassa]

mä nukuin siel [leikkimökin] yläkerras mul oli siel kaikki **vuodevaatteet** mut, siel oli aina ihan hirveen kuuma, tällei kesällä

Monikollisten persoonapronominien pitkissä genetiivimuodoissa Marika on käyttänyt aina *j*-listä varianttia *meijän, teijä, heijän*, yhteensä 5 tapausta.

yksilöllisesti suunniteltu linna, no ei se [tuttavien talo] nyt iha linna oo, mut vähä sinne päi, **meijän** taloo ver- tähä taloo verrattuna

N1:hän on se joka on siel **teijä** mökkitien varressa sen [talo]

siihe [taloon] on tullu tavallaa seuraava sukupolvi ja sit se on pitänyh huolen ni sit se on ehkä, viel **heijänki**, [isovanhempien mielessä] niiku just niiku, **hei** äitihä oli koko ajan siel [kotona]

Jessican kaikki 8 katotapausta ovat verbistä *tietää*. Suurin osa niistä esiintyy fraasissa *mä en tiää ~ em mä tiää*, mutta 2 tapauksessa on kysymys monikon 1. persoonassa käytetystä passiivista *me tiettiin ~ ei tietä*. Helsingiläislasten aineistossa muodot *tiijän* ja *en tiijä* ovat myös yleisiä (Mäkelä 1993: 21).

nii no tästä [kuvasta] **mä en tiää** mitää, mummon kauppamatka jossai

yks Marikki-niminen tyttö ni halus, että se sen, **myydä** sen pikkusiskon

[H: mitä?]

halusi

[H: miks?]

em mä tiää, se oli sellanen tarina, sellane kirja

[pelisäännöt] nää kortit toimii sillee että, sitte ku kattoo mikä mitä pitää esittää ni sitten, öö tota nin, sitten tota, kun, **ei tiää** mitä pitää esittää ni sitte esittää sen, toi-sille, ihan sillei ettei oo mitää ääntä ni, sitten voi, sitte tota, sitte tota, toine yrittää arvata mikä se on

täs on sitten tota, ukki taas joulupukkina ja minä ja N1 on tuos se pyysi et, ”tulkaa pukin syliin”

[H: eiks teit pelottanu yhtää?]

ei, ku aika me **tiettiin** et se [joulupukki] oli ukki

minä alotan, kukaan ei saa nähhä sitä [esittää pantomiimia]

[H: mikäs tuo on onks tuo joku ujo tyttö?]

ei tieta [oikeaa vastausta ei tule, joten Jessica näyttää kortin]

Kaikki 9 *j*-varianttia ovat sanasta *meijän* (myös kerran *meidän*). Myös helsinkiläislasten aineistossa esiintyy usein sana *meijän* (Mäkelä 1993: 21).

nii tos [kuvassa] on **meijän** joulukuusi, me koristeltiin se ihan ite

tässä [kuvassa] on **meijän** riippukeinut, tässä on **meidän** keinut, ja riippukeinut

Jos nämä määräsanat jätetään huomioimatta, on Jessica käyttänyt pitkän vokaaliaineksen jäljessä ainoastaan *d*:tä: *aidan*, *en tiedä*, *käydään*, *myydä*, *noidan*, *tyydyn*, *uudet*. Samoja sanoja helsinkiläislasten aineistossa ovat *käydä* ja *uudet*, jotka esiintyvät myös aina *d*:llisinä (Mäkelä 1993: 16).

tuolta **aidan** takaa sitte ihmiset kattoo [eläimiä]

[H: no mikäs tää on tos on tommone reikä]

[Jessica yrittää arvata sanaa] mitä mitäs, **en tiedä**, kala, onkii

mummo [Riitta] sano et, ”tuol on tommone [talo] et **käydääs** kattoo sitä” ja sitte, mä sanoin että **käydään**

mä halusin että mulle luettiin sitä, kivaa, nallesatua – – siinä oli se nallen nenää pisteli mehiläiset ni siitä tuli tälle – – nii tälle, niiku **noidan** nenä jos ois pilkkuja, siihen piti laittaa kääre

[H: oisit sieki halunnu vaaleenpunasen (jakkaran)?]

no en oikeestaan ku, **tyydyn** mä ihan tohon tavalliseen, punaseen

tuossa [kuvassa] on minun **uudet** sukset ja monot

Hän käyttää siis *t*:n heikon asteen vastineena pääasiassa *d*:tä niin pitkän vokaaliaineksen kuin myös lyhyen vokaalin jäljessä. Jessica on siis täysin helsinkiläisen puhekielen kannalla, kun kyseessä ovat *t*:n heikon asteen vastineet vokaaliaineksen jäljessä.

3.4 *ht*-yhtymässä

Kaikki haastateltavat ovat murteellisella kannalla *ht*-yhtymässä. Toisaalta nuorempien sukupolvien kohdalla tulos voi johtua myös siitä, että katovariantti on leviämässä yleispuhekieleen juuri *ht*-yhtymässä (Kortelainen 1999: 25). Näin on tapahtumassa etenkin lukusanojen kohdalla (ks. luku 3.1). Useissa muissakin tutkimuksissa on huomattu, että katoa esiintyy eniten juuri *ht*-yhtymässä. Näin on esimerkiksi jyvaskyläläisaineiston mukaan (Silvennoinen 1980: 102), siirtokarjalaistutkimuksissa (Leskinen 1974), Lehtimäellä (Ahopelto 1984), Rautpohjan työntekijöiden keskuudessa (Penttinen 1976) ja Keiteleen koululaisten kohdalla (Huttunen 1981). Haastateltavieni *t*:n heikon asteen variantit *ht*-yhtymässä ovat nähtävissä taulukossa 9.

Taulukko 9: *t:n* heikon asteen variantit *ht*-yhtymässä (f)

	$\emptyset, j, v, h$	<i>d</i>	yht.
Maija	36 (92 %)	3	39
Riitta	21 (84 %)	4	25
Marika	21 (91 %)	2	23
Jessica	27 (84 %)	5	32

Maija on käyttänyt *d:tä* vain 3 kertaa *ht*-yhtymässä. Tapauksista 2 on aivan haastattelun alussa paikannimessä *Ruokolahdella*. Kuten jo aiemmin totesin, Maija on haastattelun alussa puhunut yleiskielisesti, joten nämä kaksi tapausta selittyvät sillä.

seittemäs viidettä kolmekkymmentä syntynyt **Ruokolahdella**, vanhemmat olt isä on syntynyt kans **Ruokolahdel**

Kolmas tapaus on sanasta *yhdessä*. Tämä esiintymä ei sijoitu haastattelun alkuun, vaan on lähempänä puoliväliä:

nurkkahuonees mei kans oltii yövyttii siel [Maijan pojalla]
[H: aijaa millo työ (Maija ja hänen sisarensa) olitte siel?]
ollaa myö käyty monta kertaaki **yhdessä**

Maija on kenties halunnut korostaa nimenomaan sitä seikkaa, että hän on ollut liikkeellä yhdessä sisarensa kanssa ja tästä syystä selvyiden vuoksi käyttänyt *d:tä* *ht*-yhtymässä.

Maija on suurimmassa osassa *ht*-yhtymien esiintymiä käyttänyt *t:n* heikon asteen vastineena katoa. Tapauksista 21 on lukusanoja (mm. *kaheksa*, *yheksä*, *yhe*). Viisi kertaa hän on käyttänyt katoa sanojen *mahdollinen* ja *mahdoton* eri muodoissa (*mahollista*, *mahottomast*). Muita katotapauksia on verbeissä *lähteä*, *tehdä* ja *hiihtää*, sekä sanoissa *lehti* ja *kohdalla*. Maija on *ht*-yhtymässä murteellisella kannalla samoin kuin pitkän vokaaliaineksenkin jäljessä.

N1 o siin [kuvassa], **yhetoist** kuukaue vai **kaheksa** kuukaue vanha, ko se ol, tuolane

tuos [mäellä] o se pihlaja nytkii ja siin voip olla marj mut täs [kuvassa] ol **mahotto** täynnää marjoja

hänel [kummitytöllä] ei oo perhettä ensikää ni hää oli vaa **mahollisuus** ruveta töihi

justha se ol viimesii elokuu toine päivä ko – – **lähetti** sinne [matkalle]

[H: millaset sukset siul sit oli?]

vanhoil Riitan suksil **hiihin** ja, sittet tuota niil käi puol erälattuuki tuolt suo takant sit kaaloi tänne tai **hiihin** [naapuriin] ja – – ja mitäki

se ol näit sie tuos **lehes**, Avus o [lehtijuttu] siit, kaikist niist [Parikkalan patsaspuiston] patsaist

kaunis kuva, [naurahtaa] jääpuikkoi tuos vuorerinteel iha talo **kohal** tuol hiihtämäs käi latusel tuol

Riitta on käyttänyt *d:tä t:n* heikon asteen vastineena *ht*-yhtymässä 4 kertaa. Maijan tavoin hän on käyttänyt sitä haastattelun alussa kertoessaan syntymäaikaansa ja -paikkakuntansa:

kahdeksastoist kuudetta viiskytkaks, olen syntynyt **Ruokolahdella**

d:n käyttö johtuu siis hänen virallisesta esittäytymistyylistään. Hän käyttää sanaa *kahdeksastoist* vielä paljon myöhemmin uudelleen kertoessaan hääpäivästään. Neljäs *d:n* esiintymä on verbistä *tehdä*. Riitan puheesta on huomattavissa se, että vaikka hän käyttääkin murretta, niin kenties erikoisesta tilanteesta johtuen hän joskus tavoittelee virallisempaa tyyliä ja kertoo joistakin asioista yleiskielisesti. Esimerkiksi *tehdä*-verbi esiintyy *d*:llisenä kohdassa, jossa hän on edellisessä vuorossaan käyttänyt mm. murteellista persoonapronominia, sisäheittoista aktiivin 2. partisiippia ja assimiloituneita vokaaliyhtymiä eli puhunut murteellisesti. Haastattelijan tarkentavan kysymyksen jälkeen hän tekee täydennyksen yleispuhekielellä, jolloin myös *tehdä*-verbi esiintyy.

se [kuva] o Nor- Norjan ja Suomer raja, mie en oo kolmev valtior rajal käynt, täs oli sitte ku pojat vaihto pakoputkee autoo

[H: kesken matkan?]

no sitäkin täytyy **tehdä** joskus

Hän on käyttänyt *tehdä*-verbistä myös *d:töntä* varianttia *tehhä* ja hääpäivästään hän on myös puhunut muodossa *kaheksaistoist*. Myös kotipaikkakunnastaan hän on myöhemmin haastattelun aikana käyttänyt katoedustuksellista muotoa genetiivissä *Ruokolahe*.

siin [kuvassa] o, palapeli **tehhää** o se o, meijä kihlajaiskahvilla

[H: no minä päivän se (30-vuotishääpäivä) oli?]
no se ol **kaheksaistoist** kuuetta

[H: mis työ menitte naimisii?]
myö mentii **Ruokolahe** kirkos naimisii

Katoedustusta Riitalla on 20 tapauksessa. Näistä tapauksista 12 on lukusanoja (*kaheksa, yheksä, yhe*). Muita sanoja, joissa hän on käyttänyt katoa, ovat *kohas, lähössä ja mahollisuuksii*.

täs ollaa Narviikis ja sit, tasan kaksnyt vuotta, eteepäi ni on otettu kans samas **kohas** kuvia

täs [kuvassa] o tää miu velimies **lähössä** armeijaa

oikei kuvia voint ottaa [hääjuhlista], vähä huonost aseteltu ku ei olt oikei **mahollisuuksii**, paljo väkee ja pientä, tuokii systeemi [pieni juhlapaikka]

Maijan tavoin Riitta on murteellisella kannalla pitkän vokaaliaineksen jälkeisessä asemassa ja *ht*-yhtymässä.

Marikalla on *ht*-yhtymässä 2 *d*:llistä esiintymää ja loput ovat katotapauksia. Toinen *d*-tapaus on kohdassa, jossa hän lukee ääneen kuvatekstiä, joten rekisterinä on lukupuhunta, joka selittää *d*:n esiintymisen.

lukiks siin jotai, joo ”**kuvavälähdyksiä** tallentajana N1 ja N2”

em mä tiiä ehkä se ei oo niiku, iha **puhdasoppista** skräppäystä mut sinne päi kummiski

Toinen *d*-esiintymä selittyy kenties sillä, että *puhdasoppinen* ei ole arkikielessä kovin yleinen sana, joten tästä syystä Marika ehkä käyttää tässä sanassa *d*:tä.

Helsinkiläisessä puhekielessä *d*:n lisäksi kato on mahdollinen *ht*-yhtymässä. Katoedustus on kuitenkin sanakohtainen ja se tapahtuu lähinnä lukusanoissa, joissakin verbeissä (*teh-dä, nähdä*) ja joissakin muissa sanoissa, kuten *mahdollinen* ja *kohdalla*. (Paunonen 1995 [1982]: 44–45.) Marikalla katoa on juuri lukusanoissa, sanassa *kohassa* ja verbissä *tehdä*: *tehä*.

tää [poika] oli lukiossa mun tanssipari tossa vanhojentansseissa, se oli sillai et me leikittiin pienen **yhessä**

[syntymäaika] eli kaksikymmeneskuudes viiettä, **yheksäntoist** seitkytseittemän

[H: ai onks tommosiiki (samanlaisia) taloi jossai?]

em mä tiä voi olla, ehkä sit ei vaa huomaa ku ne on sit eri värisiä ja eri **kohassa** ja eri, sillee

mä oon vähä yrittäny **tehä** kaikille [lapsille] jotai [vauva-albumia] mutta, se on nii hidasta

Ympäristön suoman tuen myötä Marikan on varmasti ollut helppo säilyttää itämurteinen kato *ht*-yhtymässä. Sanaston avulla voi näet huomata, että kyseessä on itämurteesta peräisin oleva kato. Helsinkiläinen puhekieli ei nimittäin tunne sellaista katomuotoa kuin *hiihit* ja myös sellainen Marikalla esiintyvä muoto kuin *lehest* on Helsingin puhekielessä harvinainen (Nuolijärvi 1986a: 112).

mistä sä muka **hiihit** sisälle, siis ulkonta

[H: nii]

rappuja pitkin – – ja kraks no sellast sattuu, ehkä ne oli jo aikasa elänykki

[H: ei mut ne teipattii ja me hiihettiin viel]

ai sä **hiihit** viel [samoilla suksilla]

mä oon niiku sillee **lehest** leikannu kaikkii tekstejä ja, kuvia [tyttären vauva-albumiin]

Marika on *ht*-yhtymässä kaikkein murteellisimmalla kannalla kaikista tarkastelemistani *t:n* heikon asteen varianttien asemista. Edellä esiteltyjen esimerkkien lisäksi Marikalla on katoa myös sanoissa *mahu* ja *säikähit*.

tuo sama takki on, tai oli sillä [tyttärellä] eihä se enää **mahu** siihe [takkiin]

[H: keskel yötä se uros kissa hyppäs miu päälle ja iski kynnet minuu]

hyi että, **säikähit** sä

Toisin kuin Marika **Jessica** on käyttänyt verbistä *hiihittää* *d*:llistä muotoa *hiihdän*, mikä siis on helsinkiläisen puhekielen mukaista (Nuolijärvi 1986a: 112). Lisäksi hän on käyttänyt *d*:tä *ht*-yhtymässä sanoissa *kohdassa* ja *tukehduttais*. Jessicalla on myös yksi analoginen muoto *kahdes* hänen tarkoittaessaan sanaa *toinen*.

katos tässä [kuvassa] sitte, minä **hihdän**, olen noin pitkällä

toi on se Savonlinna, toi on se – – ja sitten, tässä kuvassa on se samassa, **kohdas-**
sa

no toi ei oo sellai ulkotelta jos sen panis kiinni ni me **tukehduttais** sinne arvaa
miks, [H: no] koska siel on ihan hillittömän kuuma ei siel oo ees mitää ilmareikää

tää on **kahdes** yö [yläsängyssä]

Jessica on käyttänyt *ht*-yhtymässä katoa 25 kertaa. Näistä kuitenkin 20 tapausta on sanan *yksi* taivutusmuotoja (*yhet*, *yhellä* jne.). Loput 5 ovat verbeistä *nähdä* ja *tehdä* ja sanasta *kohasta* (myös kerran *kohdassa*). Kuten jo edellä mainitsin, nämä ovat sanoja, joissa helsinkiläisessä puhekielessä on tavallisesti katoedustusta (Paunonen 1995 [1982]: 44–45). Myös Mäkelän haastattelemat viisi- ja seitsemänvuotiaat helsinkiläislapset ovat käyttäneet *ht*-yhtymässä useimmiten katovarianttia. Useimmiten kadon kanssa esiintyviä sanoja ovat juuri lukusanat (*yhen*, *kaheksan*, *yheksän*) ja verbit *tehdä* ja *lähteä*. (Mäkelä 1993: 22.)

kato, haluuks sä **nähä**, **yhen** jutun [H: no] **yheltä** sivulta täällä se on, täs on ketun [ulostetta]

äiti aiko **tehä** sellasen [seeprakäsinuken]

tää o ihan samasta **kohasta** otettu monta kuvaa

Jessica on siis helsinkiläisen puhekielen kannalla myös *ht*-yhtymässä kuten lyhyen vokaalin ja pitkän vokaaliaineksen jälkeisissä asemissakin.

3.5 Kooste tuloksista

Taulukossa 10 on esitelty haastateltavien *t*:n heikon asteen murteellista edustusta äänneympäristöittäin. Näkyvissä ovat kaikkien informanttien henkilökohtaiset prosenttiluvut äänneympäristöjen mukaan ja kaikkien murteellisten esiintymien yhteenlasketut tulokset henkilöittäin. Lisäksi siinä näkyvät äänneympäristöjen yhteenlasketut prosenttiosuudet.

Taulukko 10: *t:n* heikon asteen murteellinen edustus ($\emptyset$, *j*, *v*, *h*) haastateltavilla äänneympäristöittäin (%)

	Vd	VVd	hd	Yhteensä
Maija	44	83	92	83
Riitta	25	86	84	77
Marika	30	79	91	73
Jessica	13	65	84	67
Yhteensä	29	79	88	79

Murteellinen edustus vähenee sukupolvittain vanhemmasta nuorimpaan, mutta on kuitenkin kaikilla enemmistönä. Äänneympäristöstä riippuen murteellisuudessa on paljon eroja. Kaikki haastateltavat ovat käyttäneet vähiten murteellisia variantteja lyhyen vokaalin jäljessä ja murteellisuusprosentti jääkin kaikilla tässä asemassa alle 50:een. On kuitenkin muistettava, että kaiken kaikkiaan esiintymiä tästä asemasta on aineistossa kaikkein vähiten. Muutosta on nähtävissä sukupolvien välillä, vaikka Riitan ja Marikan kohdalla tulos onkin hiukan poikkeava. Marika näyttäisi olevan Riittaa murteellisempi, mutta tämä poikkeus johtuu luultavasti vain esiintymien vähydestä. Riitallahan on tässä asemassa yhteensä ainoastaan 8 esiintymää, ja lisäksi hänen tulostaan sekoittaa yksi usein toistunut sana (*säde*) (ks. luku 3.2). Maija vanhimpana on kuitenkin selvästi murteellisempi ja Jessica nuorimpana yleiskielisin.

Seuraavassa tarkasteltavassa asemassa eli pitkän vokaaliaineksen jäljessä murteellisuus lisääntyy kaikilla haastateltavilla huomattavasti ja kaikki yltyvät yli 50 %:iin. Muutoksen suunta on edelleen sama kuin lyhyen vokaalin jälkeen ja kokonaistuloksessa eli vanhemmat ovat nuorempia murteellisempia, vaikka tällä kertaa poikkeusta on Maijan ja Riitan välillä. Tässä asemassa Riitta on kaikkein murteellisempi ja Maija vasta toisena. Heillä on lähes yhtä paljon esiintymiä, ja on kenties sattumaa, että tulos on kääntynyt tällä kertaa näin päin. Toisaalta muissa tutkimuksissa on havaittavissa eroja keski-ikäisten ryhmän kohdalla. Jyväskylän kaupunkikielen tutkimusaineistossa on havaittu, että varsinkin keski-ikäiset naiset käyttävät pitkän vokaaliaineksen jälkeen enemmän *d*:tä kuin katoa (Silvennoinen 1980: 99). Sen sijaan savosta Rautpohjan tehtaalle töihin muuttaneista haastatelluista juuri keski-ikäiset käyttävät katoa kaikkein eniten (vanhat 53 %, keski-ikäiset 85 % ja nuoret 52 %) (Penttinen 1976). Myös Lapinlahdella keski-ikäiset suosivat katoa pitkän vokaaliaineksen jäljessä (A. Heikkinen 1992).

Marika on suurimmassa osassa tapauksista säilyttänyt itämurteisen edustuksen pitkän vokaaliaineksen jäljessä. Myös Helsinkiin muuttaneet pohjalaiset ja savolaiset ovat tutkimuk-

sen mukaan säilyttäneet oman murteensa variantin paremmin pitkän kuin lyhyen vokaaliaineksen jäljessä (Nuolijärvi 1986a: 111). Murrevariantti säilyy kenties pitkän vokaaliaineksen yhteydessä paremmin, koska se ei herätä niin paljon huomiota kuin esimerkiksi lyhyen vokaalin jälkeen (Martti Järvi 1981: 12).

Viimeisessä tarkasteltavassa asemassa eli *ht*-yhtymässä kaikki haastateltavat ovat murteellisimmillaan. Korkeisiin murteellisuusprosentteihin vaikuttaa kuitenkin se, että kato on yleinen *ht*-yhtymässä myös yleispuhekielessä ja kyseessä on leviävä piirre (Leskinen 1974; Penttinen 1976; Silvennoinen 1980: 102; Huttunen 1981; Ahopelto; 1984; H. Heikkinen 1997; Kortelainen 1999: 21). Maija on kaikista murteellisimmin ja Jessica vähiten murteellinen ja kuten käy ilmi, Jessican edustus ei oikeastaan ole murteellista vaan päinvastoin hyvin helsinkiläisen puhekielen mukaista (ks. luku 3.4). Marika on Riittaa murteellisempi myös *ht*-yhtymän suhteen. Riitan tulokseen on vaikuttanut hänen virallinen esittäytymisensä haastattelun alussa. Toisaalta tulos kertoo myös siitä, että Marikan on ollut helppo säilyttää oman murteensa kato asemassa, jossa se on hyväksyttävä variantti myös uudella asuinpaikalla. Samansuuntaisia tuloksia on saatu myös muissa tutkimuksissa. Esimerkiksi eteläpohjalaisten ja savolaisten samoin kuin Rääkkylästä Helsinkiin muuttaneiden henkilöiden kielessä katovariantti *t:n* heikon asteen vastineena on säilynyt uudella paikkakunnalla hyvin juuri *ht*-yhtymässä ja etenkin lukusanoissa (Nuolijärvi 1986a: 112–114; Makkonen 2005).

Äänneympäristöistä on huomattavissa, että kaikki haastateltavat yhteensä ovat käyttäneet eniten murteellista varianttia *ht*-yhtymässä (88 %) ja seuraavaksi eniten pitkän vokaaliaineksen jäljessä (79 %). Murteellisten varianttien suosio on kaikkein vähäisintä lyhyen vokaalin jälkeen (29 %). Tulos on samansuuntainen muiden tutkimusten kanssa. Esimerkiksi eteläpohjalaiset koululaiset ja opiskelijat ovat käyttäneet eniten *d:tä* lyhyen vokaalin jäljessä. *d:n* käyttö on vähentynyt pitkän vokaaliaineksen jäljessä ja kaikkein vähiten *d:tä* esiintyy *ht*-yhtymässä (Martti Järvi 1981: 10–11, 13). Myös jyvaskyläläisaineistossa suunta on sama. Lyhyen vokaalin jäljessä katotapauksia on 32 %, pitkän vokaaliaineksen jälkeen 61 % ja *ht*-yhtymässä 71,5 % kaikista tapauksista. (Silvennoinen 1980: 97, 99, 102.)

4 YLEISGEMINAATIO

Yleisgeminatio tarkoittaa sitä, että lyhyen painollisen tavun jälkeen tuleva yksinäiskonsonantti on pidentynyt, jos sitä seuraa pitkä vokaaliaines eli pitkä vokaali tai diftongi: *tinaa* > *tinnaa*, *jotai* > *jottai*. Konsonantin pidennyksen aste saattaa vaihdella murteittain ja sanoittain paljonkin, mutta siihen en ole kiinnittänyt huomiota tässä tutkimuksessa. (Nahkola 1987: 1.) Yleisgeminatio on laajalevikkoinen murrepiirre, joka on luonteenomainen itämurteille, mutta jota tavataan myös länsimurteissa (Kettunen 1940: 2).

Yleisgeminatio kuuluu Ruokolahdella puhuttavaan kaakkoismurteeseen. Kaakkoismurteiden yleisgeminatiota pidetään omapohjaisena ja se on kenties syntynyt keskiajalla tai uudella ajalla. Geminoitumiskeskuksia olisi ollut kaksi, ja ne olisivat sijainneet näkemyksen mukaan Karjalan kannaksella ja Savossa, joista Kannaksen keskuksesta yleisgeminatio olisi levinnyt Viipurin murteista muihin kaakkoismurteisiin Lemminkäisen seudun siirtymämurteita lukuun ottamatta. (Ruoppila 1955: 114–116.)

Tutkimusten mukaan yleisgeminatio on vielä voimissaan vanhoilla tukialueillaan ja maaseudulla myös nuoret, yllättäen tytötkin, käyttävät sitä puheessaan (Laakko 1997). Esimerkiksi Lapinlahdella yleisgeminatio kuuluu kaikkien ikäryhmien puheeseen (A. Heikkinen 1992; Kukkonen 2002). Myös siirtokarjalaiset ja savosta kotoisin olevat Rautpohjan työntekijät ovat säilyttäneet yleisgeminatian puheessaan samoin kuin itäsavolainen tutkimushenkilö, jonka idiolektia on tutkittu 30 vuoden ajalta (Leskinen 1974; Penttinen 1976; Palander 2005: 109–110). Lappeelaisilla Kaukaan työntekijöillä yleisgeminatiota on tavattu yli puolessa tapauksista (Turkia 1971: 48). Varkautelaisilla paperityöläisillä yleisgeminatioprosentti on ollut 39. Yhteinen keskiarvo ei kuitenkaan kerro koko totuutta, koska osalla haastatelluista yleisgeminatiota esiintyi Kortelaisen tutkimuksen mukaan yli 80 %:ssa tapauksista toisten jäädessä alle 10 %:iin. (Kortelainen 1999: 27.)

Olen kerännyt taulukkoon 11 kaikki haastateltavieni geminoituneet ja geminoitumattomat tapaukset ja laskenut esiintymien prosenttiosuudet. Maijalla yleisgeminatio on kaikkein vahvinta. Riitallakin esiintyy yleisgeminatiota, mutta se on jo huomattavasti vähemmistönä hänen kaikista tapauksistaan. Marika ja Jessica ovat hylänneet täysin murteelliset asut. Jessicalla ei ole ainuttakaan geminoitunutta muotoa, ja Marikallakin on vain yksi hyvin epävarma esiintymä 154 geminoitumatonta muotoa vastaan. Epävarmuus johtuu siitä, että sana ei kuulu nauhalla selvästi.

Taulukko 11: Geminoituneet ja geminoitumattomat tapaukset (f)

	Geminoituneet	Geminoitumattomat	Yhteensä
Maija	63 (76 %)	20	83
Riitta	19 (36 %)	34	53
Marika	1 (0,6 %)	154	155
Jessica	0	71	71

On ymmärrettävää, että kahdella nuorimmalla sukupolvella ei esiinny geminoituneita muotoja, koska Helsingin puhekieli ja yleiskieli, jota he kohtaavat asuinympäristössään, ei tue lainkaan yleisgeminaatiota (Nuolijärvi 1986a: 55). Jessica on luonnollisesti oppinut äitinsä kielen, johon yleisgeminaatio mitä ilmeisimmin ei kuulu, mutta vaikuttaisi myös siltä, että eivät Marikan ikätoverit Ruokolahdellakaan enää käytä yleisgeminaatiota. Ainakin naapurikaupungissa Imatralla nuoret ovat luopuneet yleisgeminaatiosta (Varis 2005: 94). Olen myös itse samoilta seuduilta kotoisin, edustan suurinpiirtein samaa ikäluokkaa ja tiedän omakohtaisesti, etten ole koskaan käyttänyt puheessani yleisgeminaatiota. Eri maaseutumurteita tutkittaessa on huomattu, että nuorten käytössä yleisgeminaatio on joillain alueilla vähentynyt (Hytönen 1971: 7–11; Huttunen 1981: 13–17). Lisäksi yleisgeminaatioon on alettu kaupunkimurteissa liittää maalaisuuden leima (Silvennoinen 1980: 95; Jonninen-Niilekselä 1982: 159; Nuolijärvi 1986a: 59; Nahkola 1987: 92), joten nuori kaupunkilaisnainen tuskin haluaa leimautua puhetavaltaan maalaiseksi.

Marikan epävarma tapaus esiintyy, kun hän muistelee veljensä vauva-aikoja:

[veli oli] tämmöne jässikkä ku niiku toi kieli **tullee** koko aika tuolt suust

Geminaatio on mahdollinen siksi, että toisinaan muulloinkin aineistossa Marikalla esiintyy murteellisia muotoja hänen muistellessaan menneitä aikoja, lapsuuttaan ja nuoruuttaan Ruokolahdella. Lapsuudenkotiin liittyvät asiat ikään kuin houkuttelevat esiin myös vanhaa murretta. On myös mahdollista, että Marika on yleisgeminaation avulla ilmaissut sanan *tullee* affektipitoisuutta. Tässä tarkoituksessa yleisgeminaation on huomattu jonkin verran säilyneen puhekielessä niilläkin puhujilla, jotka muuten ovat luopuneet tästä murrepiirteestä (Jonninen-Niilekselä 1982: 160). Myös imatralaisnuorilla yleisgeminaatiosta on yksittäisiä havaintoja sanoissa, joiden affektisuutta on haluttu korostaa (Varis 2005: 94).

Maijan ja Riitan puheeseen kuuluu yleisgeminaatio. Maijalla, joka edustaa vanhinta sukupolvea, on enemmistö tapauksista (76 %) murteellisessa muodossa. Riitalla geminoituneet

tapaukset ovat vähemmistössä, mutta niitä on kuitenkin 36 % kaikista 53 mahdollisesta tapauksesta.

Maijalla 63 geminoituneesta tapauksesta 13 on adverbista *ennää*. Muita yli 5 kertaa aineistossa esiintyviä geminoituneita sanoja ovat *kuvvii* (6) ja *mittää* (5). Sanan *kuvvii* useat esiintymät aineistossa selittyvät sillä, että haastattelun tärkeimpänä perustana oli valokuvien katselu. Muut geminoituneet sanat esiintyvät aineistossa harvemmin (*ajjaa, herrää, hiekalevittäjii, jonnai, kettää, keväällissii, kyssyyt, makkaa, mennee, mikkää, minnuu, mämmiroppee, männiit, näkky(t), ommaa, ommii, pesseys, ruppeen, sattaa, sinnuu, tekkoo, tullee, tätii*).

siinäki [kuvassa] viel **mämmiroppee** ääres mummo

siin [kuvassa] o vanhamummo [Maijan äiti] äitiepäivän **jonnai** vuon

naamas teipattun [tutkimusta varten], nenä kautta letkut ja, toine nauha **mennee** tuonne sydämme kohtaa teipattu ulkopuolel kii

nää o näitä aika uusiikii kuvvii viime kevvä- kesäsii nää vissii eiku **keväällissii**, täs o ku mie o – – olt syömäs, pääsiäisen lammasta ja, joulukuvia ja, ja ja näitä **hiekalevittäjii** ja leikkijöi

Maijan aineistossa on mielenkiintoista se, että jopa 8 sanasta hän on käyttänyt sekä geminoitunutta että geminoitumatonta muotoa: *ennää* ~ *enää*, *mittää* ~ *mitään*, *kuvvii* ~ *kuvii*, *sannoo* ~ *sanoo*, *ossaisi* ~ *osaa*, *jottai* ~ *jotai*, *erälattuuki* ~ *erälatui*, *kottii* ~ *kotii*. Muun muassa sanoista *ennää*, *mittää* ja *kuvvii* Maija on myös käyttänyt geminoitumattomia muotoja *enää* (1), *mitään* (1) ja *kuvii* (1). Konteksti ei anna mitään selitystä sille, miksi hän on käyttänyt näistä sanoista kerran myös geminoitumatonta muotoa. Esimerkiksi sanasta *erälatu* esiintyy geminoitunut muoto *erälattuuki* (1), mutta toisaalla sama yhdyssana esiintyy ilman geminaattaa, *erälatui* (1).

niil [vanhoilla kuiteilla] ei oo kyl **mittää** virkaa **ennää** ne johokii laittaa, ne o maksettu ja neil ei **ennää** ne [tavarat] on, jo käytet loppuu kelle mie oli ostantkii heitä

niil [Riitan suksilla] käi puol **erälattuuki** tuolt suo takant sit kaaloi tänne tai – – mitäkii mut en mie **mittää** pitemp **erälatui** varsinaisii retkilöi oo hiihtänt muuta ko, sit **ommii** aikojain

N1:ltä **tullee** välil kuvia ni hää sano et tuota, tämmöse vai antok hää mie en muista sitä **enää** mut kuitekii et, hei elämäst varrelt muitkii **kuvvii**

siin [kuvassa] ei oo **mitään** [erityistä] – – mie oo tämmöne hölmö ko mie nään mikä miu nii tuntuu et ihastuttaa tai, kaik o kuvan sikäl

tääl o semmosii tuttui **kuvii** mie en tiä mitä sie, paat sie nää sinne

Yhdeksästä sanasta Maija on käyttänyt ainoastaan geminoitumatonta muotoa: *pitää*, *eteisest*, *imee*, *kukaa*, *asuis*, *isoi*, *koneessa*, *hosuu*, *Kajaani*.

siin o tää koivu o te-, kaadettii ja tehty haloiks jo [naurahtaa] ko se pelättii et se kaivost **imee** veden

toist [ihmiset] sano ”kyllä se N1 o vahva mies **pitää** siut kii”, niiko siin toista ois joutant ottamaa kii

hyö [sukulaiset] on sit, **kyssyyt** et laittaa ko ei siel [Ruotsissa] oikee nii kummetta sil taval miust ole mut, hyö tahtoit et lapsele **pitää** olla kummit

N1 o just tuotu **kotii** siin, mut nii tärkeän sisko ja veikka **pitää**, niiko työ sie siekii pidät pikkuveikkoo sillo on kuule maalima tärkein asia ettei, hirvittää jos se putuaa ja särkeityy

viel miul o vilmi valmiin mut se ei oo viel **koneessa** [= kamerassa] et, tuos se pikkuhuonee uuni pääl o mie osant vissii laittaa

Jälleen on vaikea keksiä muuta syytä kuin se, että Maijan puheeseen kuuluu yleisgeminaatio, mutta se ei ole yksinomainen. Verbin *imee* geminoitumattomuus voi selittyä sillä, että tapaus on haastattelun alkupuolella, joten alussa jännityksellä on voinut olla yleiskielistävä vaikutus puheeseen. Kuten esimerkistä käy ilmi, Maija on käyttänyt myös yleiskielistä *d*:tä samassa yhteydessä.

Verbi *pitää* esiintyy eri kohdissa aineistoa yhteensä 3 kertaa ja jokaisella kerralla geminoitumattomana. Kerran sana esiintyy tosin sitaatissa, jolloin geminaatio on voinut jäädä pois siksi, että siteerattava henkilö ei ole käyttänyt geminaatiota.

Sanan *koneessa* geminoitumattomuus voi johtua siitä, että Maija käyttää sanaa tarkoittamassa kameraansa ja kyseessä on uudenaikainen laite, jolloin geminaatio ei ole tarttunut siihen. Esimerkiksi varkautelaisilla paperityöläisillä ja lappeelaisilla Kaukaan tehtaan työntekijöillä *kone*-sana on esiintynyt ilman geminaatiota (Kortelainen 1999: 35; Turkia 1971: 48). Samoin lapinlahtelaiset ovat käyttäneet uudempaa *tietokone*-sanaa ilman geminaatiota, kun taas tutumpi ja vanhempi keksintö *haravakone* on esiintynyt geminoituneena (A. Heikkinen 1992).

Aineiston perusteella voidaan sanoa, että yleisgeminäation heikkeneminen alkaa jo vanhimmasta nuorimpaan katsottuna toisessa sukupolvessa. **Riitalla** kaikkien tapausten yhteenlaskettu määrä on toki vähäisempi kuin muilla haastateltavilla, mutta silti on nähtävissä, että yleisgeminäatio on väistymässä. Riitan puheessa ei ole havaittavissa mitään yksittäisiä sanoja tai muotoja, joissa yleisgeminäatio olisi erityisesti säilynyt. Ainoastaan sana *jottai* esiintyy aineistossa useammin kuin kerran eli kahdesti. Eniten esiintymiä on geminoitumattomalla adverbilla *mitää(n)*, joka esiintyy aineistossa 3 kertaa.

tää o tota, mikä tää nyt oli N1 se ol nimeltää ja, onks se televisios vai radiossa se o joku toimittaja miu mielestä ollu N1

[H: ai nykysi?]

jottai sukkuu, nii se tua- tuoha o vanha paappa jo

ei ollu **mitää** sen suurempaa ohjelmaa [häissä] että kahvinjuonti ja seurustelua ja, sit tuota hääkaku leikkausta

Riitalla on 19 geminoitunutta tapausta. Pelkästään geminoituneessa muodossa esiintyviä sanoja on yhteensä 13: *enemmäkkii*, *Jyväskylä*, *laajennettaa*, *mennee*, *olevinnaa*, *sekkii*, *sellastakkii*, *sinnuu*, *sukkuu*, *tehhää*, *tekkee*, *tutustummaa*, *vällii*. On mahdollista, että haastattelutilanne on jännittänyt Riittaa ja saanut hänet ainakin aluksi puhumaan hieman yleiskieliemmin kuin hänellä muuten olisi tapana. Ensimmäinen yleisgeminäatitapaus esiintyy näet hänen puheessaan vasta kymmenen minuutin kohdalla. Sen jälkeen hän vuorottelee hyvin sulavasti geminoituneiden ja geminoitumattomien muotojen kanssa.

se [leirintäalue] o siinä, ko siin jää sen vanha tie vartee siinä, ootha sie joskus ajanu, ne vievät suoraa **sinnuu** ain Savolinnaa

siin o, palapeli **tehhää** o se o, meijä kihlajaiskahvilla

täs oli meil tämmöne Tessu-koira mikä pääs **vällii** sänky

täs o se N1, se mikä o se näyttelijä

[H: aijjaa oliko se tei kavereit?]

no se vaa nyt sattu siel **tutustummaa**, jutusteltii

enemmäkkii ois voint muute pyytää [häävieraita] jos ois olt sillee tiloja

Maijan tavoin Riittakin käyttää joistakin samoista sanoista vuoroin geminoitunutta, vuoroin geminoitumatonta muotoa: *ennää* ~ *enää*, *kuvvii* ~ *kuvii*, *jottai* ~ *jotai*, *tinnaa* ~ *tinaa*, *vallaa* ~ *valaa*. Esimerkiksi *vallaa* ja *tinnaa* saavat rinnalleen myös geminoitumattomat muo-

dot *valaa* ja *tinaa*. Mielenkiintoista on se, että kummatkin muodot esiintyvät hyvin lähekkäin samassa kohtaa keskustelua. Selitys on kenties löydettävissä kontekstista. Ensimmäisellä keralla tapaukset ovat geminoituneet. Sen jälkeen Riitta jatkaa tarinaa, ja hieman myöhemmin haastattelija kysyy häneltä tarkentavan kysymyksen liittyen tinan valamiseen. Tällä kertaa Riitta vaihtaa geminoitumattomaan muotoon.

siin [kuvassa] vanhamummo **vallaa** ensimmäise kerra **tinnaa**, vähä al kaheksa-
kymppine ollu
[H: nuori vielä oliks teil sillo ilotulitusrakettei?]
no oikeestiha meil ei sillo ku myö nuoren oltii ni meil ei ollu omia – – mut sit tie-
tysti ite ko oltii [isompia] ni ostettii joskus
[H: nii mut tos o eka ker **tinaa**?]
oikeesti **tinaa** o aikasemmi ollu mut vanhamummo **valaa** ensmäise kerra, hää sa-
no et hää ei oo ikinä valanu ni naurettii et nyt, enne koettanu ni nyt valetaa

Kyseessä on todennäköisimmin haastattelijan mallin seuraaminen, koska haastattelija käyttää ensin sanaa *tinaa* geminoitumattomassa muodossa. Toisaalta muissakin tutkimuksissa on käynyt ilmi, että haastattelijan tarkentavan kysymyksen jälkeen haastateltavat helposti muuttavat puhettaan yleiskieliseksi, jotta haastattelija ymmärtäisi heitä paremmin. Haastateltavat puhuvat silloin painokkaammin ja kiinnittävät enemmän huomiota ääntämiseensä. (Vestinen 1980: 23, 49–51.) Muita esimerkkejä:

siel ol leirintäalue en mie tiiä onks siel nyt, **ennää** iha äske tult käytyy

Jussi vissii oli **enää** yksinnää täälä [esiintymässä], nyt ku mie en nyt muista, voi siel olla [muitakin esiintyjii] mut ku mie en muista **enää**

me aina pakattii se putki takasii sinne joka kerta ko otettii takakontist **jotai**

ai ni oha tääl näit pieniikii **kuvvii**

on siel varmast sit sellasii **kuvii** mis on [isovanhemmat elossa]

Geminoitumattomia muotoja Riitalla on 35. Ainoastaan geminoitumattomassa muodossa esiintyviä sanoja on 23: *asuu, auto-omistajii, ekaa, eläintarhast, eteepäi, isoo, keväällä, mitää, moottoriveneillä, nojailee, nopeesti, osaa, palaa, palapelii, pitää, samaine, sataa, talouskoulu, toteen, tulee, vitriiniosaa, väkee, yleensä*.

se o **talouskoulu** tos Lappeerannast tuli

sielt tuli, **yleensä moottoriveneillä** kesämökeilt tuli porukkaa [tansseihin]

heil [sukulaisilla] ei vissii ollu tuota **vitriiniosaa** et heil on varmaa vaa se, hylly-
osa

P1-setä, enomiestä **pitää** [kuvassa] väärrippäi mut [nokkahuilun] soitto suju

ulkon ol seittemä astetta lämmintä
[H: aijaa siis oliks tuo joskus syksyl?]
ei ollu ku se ol nii aikasee **keväällä**

täs kohas jossai kasvaa se, se takana se, vaahtera se iso vaahtera
[H: onks se nii **nopeest** kasvanu siihe?]
mm, vaahterat kasvaa **nopeesti**

Yhtä tapausta lukuun ottamatta Riitta on käyttänyt yhdyssanoista geminoitumatonta muotoa, esimerkiksi *taloukoul*, *moottoriveneillä* ja *vitriiniosaa*. Nämä sanat ovat kenties niin uusia ja vähän puheessa esiintyviä yhdyssanoja, että niihin ei yleisgeminaatio ole tarttunut. Myös lapinlahtelaisilla *talous* esiintyy yleiskielisenä (Kukkonen 2002: 43). Poikkeuksen Riitan aineistossa muodostaa kaupungin nimi *Jyväskylä*. Muita geminoitumattomia muotoja ovat esimerkiksi *pitää*, *nopeesti* ja *keväällä*. *Kevät*-sanon geminoitumattomuus on huomattu myös joissakin muissa tutkimuksissa. Esimerkiksi Lapinlahdella ja Varkaudessa *keväällä* ei geminoidu edes murteellisimpien haastateltavien puheessa (Kukkonen 2002: 43; Kortelainen 1999: 35). *Nopeesti*-sanon kohdalla on huomioitava mahdollinen haastattelijan vaikutus, koska Riitan vuoroa ennen käytän itse kyseistä sanaa ilman geminaatiota, joten on mahdollista, että Riitta on toistanut sen mallini mukaisesti. Riitan idiolektista voidaan todeta, että yleisgeminaatio kuuluu siihen, mutta on kuitenkin hiukan väistymässä.

5 AKTIIVIN 2. PARTISIIPPI

Aktiivin 2. partisiippi, jota käytetään liittomuodoissa ja kielteisessä imperfektissä, esiintyy vanhastaan Ruokolahden murteessa sisäheittoisena *antant*-muotoisena varianttina (Kettunen 1940: 32). Yleispuhekielessä aktiivin 2. partisiippi esiintyy yleensä *antanu*-muodossa (Mielikäinen 1991: 54).

Taulukossa 12 ovat nähtävillä haastateltavien kaikki tapaukset ja kaikki variantit aktiivin 2. partisiipista. Haastateltavat ovat käyttäneet murteellista sisäheittoista partisiippiä, yleispuhekielistä *-nu*-loppuista partisiippiä sekä yleiskielistä *-nut*-loppuista partisiippiä.

Taulukko 12: Aktiivin 2. partisiipin eri tyypit (f)

	<i>antant</i>	<i>antanu</i>	<i>antanut</i>	yhteensä
Maija	85 (98 %)	2	0	87
Riitta	21 (31 %)	45	1	67
Marika	0	101	0	101
Jessica	0	24	5	29

Kaakkoismurteille tyypillinen aktiivin 2. partisiipin sisäheittainen muoto on hävinnyt murteesta toisen ja kolmannen sukupolven välillä. Heikkeneminen on tapahtunut yleisgemiinaation tapaan ensimmäisen ja toisen sukupolven välissä. Siinä missä Maija käyttää *antant*-tyyppistä aktiivin 2. partisiippiä lähes yksinomaan, on Riitalla jo paljon myös yleispuhekielestä tuttua *antanu*-tyyppiä, kun taas Marikalta ja Jessicalta murteellinen tyyppi puuttuu kokonaan. Sisäheittainen aktiivin 2. partisiippi on leimallinen murrepiirre. Koska leimalliset murrepiirteet usein katoavat helposti puhekielestä, on sisäheittainen partisiippimuotokin altis katoamaan. Esimerkiksi siirtokarjalaisten parissa vain vanhat ovat säilyttäneet sisäheittaisen partisiipin (Leskinen 1974). Jyväskylän kaupunkikielen esitutkimusaineiston mukaan kaakkoismurteiden alueelta Jyväskylään muuttaneilla *antant*-tyyppiä esiintyi vanhoilla puhujilla, mutta heilläkin vain 16 %:ssa tapauksista. Eniten käytössä oli *antanu*-tyyppi. (Mielikäinen 1976: 159.) Samoin on Kaukaan työntekijöillä, joilla sisäheittoa esiintyi, mutta heilläkin alle viidenneksessä tapauksista (Turkia 1971: 123). Myös Lapinlahdella leimallista murrevarianttia eli essiivipartisiippiä esiintyi vain vanhoilla puhujilla (A. Heikkinen 1992). Leimallinen essiivipartisiippi on kadonnut iän myötä myös Palanderin tutkimasta itäsavolaisesta idiolektista (Palander 2005: 162).

Maijalla on 85 esiintymää aktiivin 2. partiisiin sisäheittoisesta tyypistä. Eniten esiintymiä on sanoilla *olt* (33), *käynt* (12) ja *syntynt* (7). Muut partiipit, jotka ovat saaneet yhden tai kaksi esiintymää, ovat aakkosjärjestyksessä: *halunt*, *hihtänt*, *huutant*, *ihastunt*, *itkent*, *jaksant*, *joutant*, *kerent*, *kirjottant*, *laittant*, *loiskint*, *ment*, *nukkunt*, *näht*, *oottant*, *osant*, *ostant*, *ottant*, *saant*, *sopint*, *teht*, *tult*, *täyttänt*, *täytynt*, *valmistunt*, *vierastant* ja *yrittänt*. Maija ei ujostele sisäheiton kanssa edes haastattelun alussa, vaan sitä esiintyy aivan alusta alkaen. Ensimmäinen esimerkki, jossa Maija kertoo oman ja vanhempiensa syntymäajat, on hänen ensimmäinen puheenvuoronsa haastattelussa.

[H: nyt voit sanoo siu syntymäaja]
seittemäs viidettä kolmekkymmentä **syntynt** Ruokolahdella, vanhemmat olt isä on **syntynt** kans Ruokolahdel ja tuhatkahekssattaayheksäkymmentviis ja äiti o, kahekssattaayheksäkymmentseitsemä Rautjärvel

sairalaskii ko se [lapsenlapsi] ol **olt** välil ni se, siel ol **itkent huutant** et ”tulkaa hakemaa miut pois” et, et sit ain **itkent** et ”tule mummo vaik sie hakemaa miut pois” et, sit ko mie mänin ni hoitaja sano et ”hyvä et ko se herrää nyt ni onnoi mummo hakemas” ko, se ol nii kauheest **oottant** mummo

tää [kuva] on, ei mie oo **olt** tääl hautajaisis tää on N1:n hautajaisis mut, hyö on näitä kuvvii laittaneet taikka, N2:ha se on tietyst **laittant** [lähettänyt Maijalle]

sitä o Valamost ostet tää pussii kuskailt
[H: millo sie oot **käynt** tääl (Valamossa)?]
oom mie **käynt** montakii kertaa mie oon **käynt** sillo sinnuu ei **oltkaa** viel et se o se, pari päivää enne siu syntymää, myö käyti sillo oisko **olt** neljäs päivä se-, seurakunna retkel

Viimeinen esimerkki on siitä mielenkiintoinen, että Maijan vahva murre on tarttunut haastatteleijaankin. En yleensä käytä puheessani sisäheittoista aktiivin 2. partiippiä, mutta jostain syystä keskustellessani vahvaa murretta puhuvan vanhemman ihmisen kanssa olen ottanut hänen puhetyylistään mallia. Samoin tapahtuu kerran Riitan haastattelun aikana.

Maijan 2 sisäheitotonta tapausta ovat juuri edellä mainituista kahdesta eniten esiintymiä saaneista sanoista (*ollu*, *käyny*). Konteksti ei anna mielestäni mitään selitystä sille, miksi Maija on käyttänyt sisäheitottomia muotoja. Kenties kyseessä on vain hänen idiolektinsa vähemmistönä oleva variantti, joka esiintyy puheessa toisinaan. Tapaukset eivät sijoitu lähelle toisinaan, vaan ensimmäinen tapaus *ollu* esiintyy haastattelun alkupuolella ja *käyny* esiintyy enemmän haastattelun loppupuolella.

tää [kuva] on kyl tuota, hmh, samat kuvat [uudestaan] mut, onkoha se [tytär] **ol-lus** siel yläasteel sillo [kuvan ottamisen aikaan] mm, em mie tiä onkh hänel tuota [kuvaa] itellä

täs [kuvassa] on vanhamummo **käynyn** [tyttärenpojallaan] näi komea piha ai mut siin ei ookkaa oikei täs ookko ruusu mut niil ol mahottomast ol lumipallo[pensas] kukki sillo

Riitalla kolmannes tapauksista (31 %) on murteellista *antant*-tyyppiä. Eniten esiintymiä on partisiipilla *olt* (9), joka on ymmärrettävää *olla*-verbin yleisyyden vuoksi. Muut sisäheittoiset partisiipit esiintyvät aineistossa vain yhden tai kaksi kertaa: *käynt* ~ *käyny*, *näyttänt*, *saant*, *syntynt* ~ *syntynty*, *tarent*, *tient*, *tult* ja *voint*. Riitta ei käytä sisäheittoista muotoa aivan haastattelun alussa. Ensimmäinen aktiivin 2. partisiippi on jopa kirjakielistä *antanut*-tyyppiä. Kyseessä on hänen ensimmäinen puheenvuoronsa, jossa hän esittelee itsensä. Hyperkorrekti muoto johtuu siis tästä virallisesta tyylistä.

[H: sano siu syntymäaika]

kahdeksastoist kuudetta viiskytaks, olen **syntynyt** Ruokolahdella

Joissakin tapauksissa Riitta on käyttänyt samasta partisiipista sekä sisäheittoista että sisäheitotonta muotoa. Näitä tapauksia ovat *olt* (9) ~ *ollu* (21), *syntynt* (2) ~ *syntynty* (1) ja *käynt* (2) ~ *käyny* (5). Läpi haastattelun *olt* ja *ollu* vuorottelevat keskenään. Kumpaakaan ei siis esiinny erityisesti haastattelun jossakin osassa.

mie en tiä et onks sitä kurssii olemas mut sitä kotiaivustaja-ammattii ei oo olemas, eikä **olt** siihekää aikaa mut se [kurssi] oli vaa semmone, niiko siihe, liittyvä et siit sit voi jatkaa, sit o elämäkoulu mitä o **käynt**

[H: olik siel (tanssilavalla) iha oikeest semmost jotai nuorte menoo sillo joskus?]
[nauraa] oli kaikki nuoret kävi siel vanhoi menoissa sillo siihe aikaa, ei **ollu** eroteltu viel

[H: olik teil paljo (hää)vieraita?]

meil oli tota, semmone varovaine kutsuvierasjoukko ku kuviteltii et sataa vettä ko oli koko kesä ihan kuivaa, – ja sit kun oli kahdeksastoist päivä aamu ni tuli kaatamal vettä, ja tota, arvio kävi aivan toteen, ni ei ois **mahtunus** sisälle ni tos kolmekymmene ja neljäkymmene välil, vierasjoukko, et enemmäkkii ois **voint** muute pyytää jos ois **olt** sillee tiloja mut toisaalta ni, pienet oli iha niiku, ja sit ei **ol-lum** mitää sen suurempaa ohjelmaa että kahvinjuonti ja seurustelua ja, sit tuota hääkaku leikkausta

Kolmannessa esimerkissä *olt* ja *ollu* esiintyvät hyvin lähekkäin saman vuoron sisällä. Tässä esimerkissä on hyvin nähtävillä se, kuinka Riitta puhuu välillä yleispuhekieltä ja välillä murretta. Kohdassa *sit kun oli kahdeksastoist päivä aamu ni tuli kaatamal vettä ja tota arvio kävi aivan toteen* Riitta ottaa kertojan roolin, jossa hän kuvailee kyseistä aamua yleiskielisesti. Hän käyttää mm. *d*:tä *t*:n heikon asteen vastineena (*kahdeksastoist*), *i*:n loppuheittoa ei tapahdu (*oli, tuli*) eikä myöskään yleisgemiinaatiota (*toteen*). Tämän jälkeen hän taas puhuu omana itsenään käyttäen murretta: *et enemmäkkii ois voint muute pyytää jos ois olt sillee tiloja*.

Muoto *syntynt* esiintyy kahdesti peräkkäisissä puheenvuoroissa haastattelun alkupuolella. Sisäheitton *syntynt* sen sijaan esiintyy paljon myöhemmin haastattelun puolivälin jälkeen.

N1 [serkku] on saman vuon **syntynt** ku mie
[H: aijaa]
mut hää o **syntynt** syksyl, marraskuus

[H: kenes häät nää on?]
N1-serkku meni naimisii, lauantaina N2 [serkun lapsi] o **syntynt**
[H: aijaa eiks ne ollu ollu vielä (naimisissa)?]
ei ei ne naimisii **ollu** [H: aijaa]

Yleispuhekielinen *käyny* esiintyy haastattelun alkupuolella kahdesti. Sen jälkeen Riitta käyttää kaksi kertaa sisäheittoista *käynt* muotoa, ei tosin peräkkäin vaan niiden väliin jää aikaa ja muiden verbien partisiippeja eri muodoissa. Loput esiintymät tästä aktiivin 2. partisiipista ovat muotoa *käyny* eli kolme kertaa haastattelun puolivälissä ja sen jälkeen.

täs [kuvassa] on sielä, mikääh se paikannimi, muista mie oo yhe kerra **käynys** siellä [serkulla kylässä]

[H: onks tuo se kolmev valtior raja vai joku muu raja?]
se o Nor- Norjan ja Suomer raja, mie en oo kolmev valtior rajal **käynt**

isä ja äiti **käyny** ekaa kertaa siellä [Savonlinnassa], mikäs se ol se heijä, koirapentu

Vaihtelussa ei ole huomattavissa mitään tiettyä säännönmukaisuutta. Näyttäisi olevan aivan sattumaa, kumman muodon Riitta milloinkin valitsee.

Riitalla on 45 esiintymää aktiivin 2. partisiipin *antanu*-tyypistä. Eniten esiintymiä on jo edellä mainituilla *ollu* (21) ja *käyny* (5) -sanoilla, joista hän siis on käyttänyt myös sisäheittoista muotoa. Lisäksi ainoastaan sisäheitottomassa muodossa esiintyvää *asunu*-partisiippiä

hän on käyttänyt 4 kertaa. Muut sisäheitottomassa muodossa olevat partisiipit eivät ole saaneet kovinkaan montaa esiintymää yhtä sanaa kohden, mutta sisäheittoisiin partisiipeihin verrattuna erilaisia tapauksia on huomattavasti enemmän. Pelkästään sisäheittoista muotoa Riitta on käyttänyt 6 eri partisiipista (esim. *tarent*, *tult* ja *tient*). Sen sijaan sisäheitotonta muotoa hän on käyttänyt 14:stä eri partisiipista: *ajanu*, *huomannu*, *hypänny*, *koettanu*, *kulun*, *laskenu*, *lähteny*, *menny*, *osannu*, *ruostunu*, *tippunu*, *valanu* ja *valmistunu*. Riitalla sisäheitoton muoto on siis yleisempi ja laajemmalle levinnyt, vaikka hänen puheessaan yhä on mukana myös sisäheitollisia tapauksia.

oiskoha ne sillo, ei hää [serkku] varmaa viel sillo **asunu** [Tukholmassa]

tätä [kuvaa] mie en tunne tää o, **hypänny** eri alpuumista tänne

[H: mite työ nii kaua jo ootte jo ollu (naimisissa)?]
no ku se aika o **kulun**, myö on viel sovittu joteki olemaa

Marika on aktiivin 2. partisiipin käytössään hyvin johdonmukainen. Monien muiden muuttajien tavoin hän on sopeutunut hyvin helsinkiläispuhekieleen (Nuolijärvi 1986a: 68). Toisaalta on muistettava, ettei hyvin erottuva sisäheittoinen partisiippi välttämättä ole säilynyt ruokolahtelaistenkaan ikätovereiden puheessa. Ainakin naapurikaupungissa Imatralla nuoret ovat tutkimuksen mukaan luopuneet täysin tästä leimallisesta murrepiirteestä ja siirtyneet käyttämään yleispuhekielistä *-nu*-loppuista aktiivin 2. partisiippia (Varis 2005: 85–86). Joka tapauksessa Marikalla on siis 101 aktiivin 2. partisiipin esiintymää, jotka kaikki ovat yleispuhekielistä *antanu*-tyyppiä. Eniten esiintymiä ovat saaneet partisiipit *ollu* (38), *käyny* (7) ja *jaksanu* (5). Runsas aktiivin 2. partisiipin esiintyminen johtunee siitä, että haastattelussa keskustelimme paljon menneistä asioista, jolloin on luonnollista käyttää paljon liittotempuksia.

[H: onks tuo N1?]
on, ilman silmälaseja, sil ei **ollus** silmälaseja eikä **ollum** mummollaka sillo [Marikan ristiäisten aikaan]

tää [tapahtuma] on sitte se ainut kerta ku N1 on **käynyh** Helsingissä

ei oo **jaksanul** laittaa [valokuvakansioon] vuosilukuja, tai mitää täällä [kuvassa olevassa asunnossa], telkkariki **ollun** nii hieno

tos [kuvassa] ilmeisesti se raktori on uusi ko sitä otetaa laatikosta, noi noiki meni just rikki viime kesänä siihe asti kesti noit pyörii ei **saanu** enää mistää se hajos nyt sit

mä oon niiku sillee lehest **leikannu** kaikkii tekstejä ja kuvia

Jessica käyttää aktiivin 2. partisiipista pääasiassa yleispuhekielistä *antanu*-tyyppiä. Näitä esiintymiä hänellä on 24. Eniten esiintymiä on saanut *jaksanu* (3) -partisiippi. Muut ovat saaneet esiintymiä vähemmän. Esimerkiksi *olla*-verbin 2. partisiippi *ollu* on esiintynyt haastattelussa vain kerran.

yhten päivän oli niin kuuma että mum piti, jättää koko [hiihto]lenkki, mä en **jak-sanuh** hiihtää sinne ku mul oli kurahousut ja, paksu sellane toppahaalari päällä

vähän tollein, se [soutuveneen keulan] kärki oli **jäänys** sinne veteen ni se oli **jää-tyny**

[H: ootteks työ nukkunu tuol teltas?]

ei olla meil on sellane leikkitelttan **ollun** nyt sellane, se meni rikki enne ku se et [ehdittiin] telttailakaan arvaa miksi, [H: no?] koska siinä yks keppi katkes ni sitte sitä ei **pystyny** enää pystyttää

N1-mummo on **kuullus** sen [tarinan] kerran ni, se osti sen [kirjan] sieltä ni, yhes-tä paikasta ku se löys sen ni, sitte se halus lukee mulle sen mut mä en **halunnu** et-tä sitä luetaan mulle

Jessica on käyttänyt 5 kertaa kirjakielen mukaista *antanut*-tyyppiä. Tämä selittyy sillä, että neljässä tapauksessa hän on siteerannut laulun sanoja.

yhessä toisessa laulussa sitte se sano, ”onko kukaan **nähnyt** pientä koiraani mun”

se sano siinä yhdessä laulussa, ”ei **kiiltänyt** – – ei enää **kiiltänyt**”

Kumpikin tapaus saa 2 esiintymää. Myöhemmin haastattelun yhteydessä hän puhkeaa vielä äkisti lauluun, jolloin *nähnyt* esiintyy toisen kerran.

Viides esiintymä on aktiivin 2. partisiipista *syönyt*. Siinä kohden Jessica kertoo luontovihkostaan, johon on liimannut yökkösen siiven. Hän tavoittelee ääneensä juhluuutta, kun hän kertoo siivestä. Koska kyseessä on epäsuora esitys, on tämäkin tapaus tavallaan siteeraus puhekielessä.

tälläne, hieno yökkösen siipi

[H: ahaa]

se [siipi] ilmoittaa että hämähäkki on **syönyt** sen [yökkösen]

[H: nii työ löysitte pelkän siiven?]

Tämä puheenvuoro erottuu selvästi hänen muusta puheestaan. Muun puheen yhteydessä hän ei käytä kirjakielistä varianttia, vaan silloin on puhekielinen tyyppi yksinomainen.

6 MUITA ÄÄNNE- JA MUOTOPIIRTEITÄ

6.1 Tarkasteluun valittujen piirteiden esittely

Varsinaisten tutkittavien murrepiirteiden lisäksi olen kerännyt aineistosta myös muita äänne- ja muotopiirteitä, joiden avulla haluan luoda kuvaa tutkittavien yksilömurteiden murteellisuudesta tai vastaavasti yleispuhekielisyydestä. Taulukossa 13 ovat nähtävillä valitsemani murrepiirteet. Näiden lisäksi olen kiinnittänyt huomiota myös muihin vähemmän esiintymiä saaneisiin murteellisuuksiin.

Taulukko 13: *eA*, *OA*, *iA* ja *UA*-vokaaliyhtymien assimilaatiotapausten edustukset, murteellisen *i:n* loppuheiton, *käi*-imperpektimuodon, *ts*-yhtymän *ht : t* ja *ss : ss* -varianttien, *männä*-verbimuodon sekä *loi*-monikon esiintymät tutkittavissa yksilömurteissa

	Maija	Riitta	Marika	Jessica
<i>-ee</i>	+	+	+	+
<i>-OO</i>	+	+	+	+
<i>-ii</i>	+	+	+	+
<i>-UU</i>	+	+	+	+
<i>i:n</i> loppuheitto	+	+	-	-
<i>käi</i> < <i>kävi</i>	+	+	-	-
<i>ht : t</i>	+	-	-	-
<i>ss : ss</i>	+	-	-	-
<i>männä</i>	+	-	-	-
<i>loi</i> -monikko	+	-	-	-

Olen ottanut mukaan tarkasteluun jälkitavun *UA*, *iA*, *eA* ja *OA* -yhtymien vaihtelun assimilaatioedustuksen kanssa. Ruokolahden murteessa vokaaliyhtymät ovat usein assimiloituneet pitkiksi vokaaleiksi (Kettunen 1940: 191, 195, 197). Assimilaatiota tapahtuu myös helsinkiläisessä puhekielessä mutta vokaaliyhtymän säilyminenkin on mahdollista (Paunonen 1995 [1982]: 109–110). Loppuheittoilmiöstä olen ottanut mukaan *i:n* loppuheiton. Olen kuitenkin jättänyt tarkastelun ulkopuolelle *s:n* jälkeisen *i:n* loppuheiton, koska se on levinnyt laajalle suomen murteisiin ja nykypuhekieleen (Mielikäinen 1991: 44) ja tarkoitukseni on tarkkailla ainoastaan murteellista *i:n* loppuheittoa (Nuolijärvi 1986a: 163). Ruokolahdella mainitaan *ts*-yhtymän variantteina sekä *ht : t* että *ss : ss* (Kettunen 1940: 8–10). Jälkimmäinen

on peräisin kaakkoismurteista, ja edellinen on levinnyt eteläsavolaisista murteista (Leskinen 1963: 189, 192). Kaakkoismurteissa *käydä*-verbistä esiintyy imperfektissä muotoa *käi*. Itämurteissa *mennä*-verbistä esiintyy *ä*:llistä muotoa *männä*. Tämä piirre on monissa itämurteissa väistymässä, vaikka esimerkiksi itäsavolaisen enonkoskelaisen idiolektissa se vielä on säilynyt verrattain hyvin (Palander 2005: 48–49). *loi*-monikko kuuluu savolais- ja kaakkoismurteiden ominaispiirteisiin, vaikkei se koskaan ole ollutkaan yksinomainen (Kettunen 1940: 202; Mielikäinen 1981b: 67).

Kuten taulukosta 13 näkyy, vokaaliyhtymien assimilaatiota esiintyy kaikilla haastateltavilla. Luvuissa 6.2–6.5 käyn läpi eroja, joita idiolektien välillä on. Assimilaatiotapauksia ei nimittäin ole kaikilla yhtä paljoa ja tapauksissa on myös sanastollista eroavaisuutta.

Leimallisia murrepiirteitä esiintyy ainoastaan Maijalla ja Riitalla. Maijalla esiintyy kaikkia tarkasteltavaksi valittuja murrepiirteitä, kun taas Riitalla leimallisia piirteitä ovat vain murteellinen *i*:n loppuheitto ja *käi*-imperfektimuoto.

Maija on ainoana käyttänyt *ts*-yhtymän murteellisia variantteja *ht* : *t* ja *ss* : *ss*. Muut haastateltavat ovat käyttäneet joko yleiskielistä *ts* : *ts* -varianttia tai yleispuhekielistä *tt* : *t* -varianttia. Jyväskyläläisaineiston mukaan ainoastaan eläkeläiset käyttävät *ht*:tä (Silvennoinen 1980: 106–112). Myös Rautpohjan työntekijöistä vanhimmat käyttävät useimmin *ht*:tä *tt* : *t* -variantin lisääntyessä nuorempia ikäpolvia kohti (Penttinen 1976). Kaukaan työntekijät taas käyttävät useimmiten *ts* tai *tt* : *t* -variantteja, kuten myös imatralaisnuoret, jotka tosin käyttävät *ts*-varianttia yleensä vain joistakin vieraammista sanoista, kuten *metsäprojekti* (Turkia 1971: 19; Varis 2005: 87).

Myös *loi*-monikko ja *männä*-verbi esiintyvät enää vain Maijan puheessa. Muiden idiolekteista nämä variantit ovat kadonneet. Jyväskylän kaupunkikielen aineistossa nämä piirteet kuuluvat myös vain vanhojen puheeseen (Rautkorpi: 1980: 85; Mielikäinen 1981b: 67). Lapinlahdella *männä*-muotoa ovat 1950-luvulla käyttäneet eläkeläisten lisäksi työikäiset ja nuoret (A. Heikkinen 1992; Kukkonen 2002: 48–49). Imatralaisnuorilta *ä*:llinen muoto on kadonnut. He käyttävät ainoastaan *mennä*-muotoa. (Varis 2005: 97.)

Tarkkailen myös sananalkuisten konsonanttiyhtymien ja vieraiden äänteiden *b*, *f* ja *g* ääntymistä sekä *d*:n ääntymistä muutoin kuin *t*:n heikon asteen vastineena. Suomen kielessä ei perinteisesti ole ollut sananalkuisia konsonanttiyhtymiä ja lainasanat ovat pääasiassa mukautuneet järjestelmään. Myös *g*, *d* ja *b* on yleensä korvattu soinnittomilla *k*:lla, *t*:llä ja *p*:llä. Näin on ollut myös kaakkoismurteissa. (Rapola 1966: 12, 16–18; Ruoppila 1955: 19–21.) Itämurteissa ei vanhastaan ole myöskään ollut sananalkuista *f*:ää, vaan se on useimmiten korvattu *v*:llä (Leskinen 1979: 3–4).

Lisäksi tarkastelen yleispuhekielestä levinneiden *to*-kantaisten sanojen (esim. *toi*) vaihtelua murteeseen kuuluvan *tuo*-kannan kanssa. Puhekielinen *to*-kanta on ilmeisen muodikkautensa vuoksi levinnyt laajalle perinteisen alueensa ulkopuolelle (Mielikäinen 1991: 30). Olen ottanut mukaan pronominit (*tuo* ~ *toi*), pronominaalit ja partikkelit (*tuolleen* ~ *tolleen*, *tuollanen* ~ *tollanen*, *tuommonen* ~ *tommonen*) sekä täytesanat (*tuota* ~ *tota*). Adverbit *tuolla* ja *tuolta* on jätetty pois, koska ne esiintyvät aina vaihtelemattomina. Varianttien *tuo*- ja *to*-lukumäärät ovat näkyvissä taulukossa 14.

Taulukko 14: *Tuo*- ja *to* -varianttien lukumäärät (f)

	<i>tuo</i> -	<i>to</i> -	Yhteensä
Maija	55 (98 %)	1	56
Riitta	15 (35 %)	27	42
Marika	24 (26 %)	69	93
Jessica	23 (17 %)	111	134

Murteellinen *tuo*-kanta on vanhimmalla sukupolvella lähes yksinomainen. On mielenkiintoista, että puhekielinen *to*-kanta on levinnyt enemmistöksi jo ensimmäisen ja toisen sukupolven välillä. Kolmannella ja neljännellä sukupolvella *to*-variantti on luonnollisesti enemmistönä, mutta murteellinen *tuo*-variantti ei katoa kuitenkaan kokonaan.

6.2 Maija

Maija on odotuksenmukaisesti haastateltavista murteellisista. Jälkitavun vokaaliyhtymistä *OA* assimiloituu Maijalla 100-prosenttisesti, *iA*-yhtymän assimilaatioprosentti on 81, *eA*-yhtymän 75 ja *UA*-yhtymän 71. Eniten esiintymiä on *iA*-yhtymästä, josta on 8 säilynyttä tapausta ja 35 pitkävokaalista tapausta. Muita esiintymiä on paljon vähemmän: *OO* esiintymiä 12, *ee* esiintymiä 4 (sekä yksi *ia* ja yksi *ii* -muoto) ja *UU* esiintymiä 5.

kyläl oli, sama ikästä **nuorisoo**
 täs hyö o aika **nuorii** viel
 kiiree vilkkaa koittaa **kaikkee**
 se [lapsi] ei vierastant **minnuu** yhtää

ni siel o siintäki **kuvia** [puun kaatamisesta]
 näi **komea** piha
 ei sitä oo ain tuota **älyä**

Maija käyttää *eA*-yhtymästä kahdesti muita muotoja kuin yleistä assimilaatiota:

kaikkii sitä o teht [’kaikkea sitä on tehty’]
on niitä **usiampii** niitäkii kuvvii

Joillakin kaakkoismurteiden alueilla mm. *kaikkee* on ensin diftongiutunut ja siitä on jatkokehityksen myötä tullut muoto *kaikkii* (Rapola 1969: 142). Näin on tapahtunut mm. Ruokolahdella ja Rautjärvellä (Kettunen 1940: 191). Toisessa esimerkissä sana *useempii* on diftongiutunut ja saanut muodon *usiampii*. Tätä varianttia on tavattu ainakin Puumalassa, Taipalsaarella ja Lappeessa (Kettunen 1940: 191). Palanderilla (1996: 81) on Ruokolahdelta *usea*-sanasta johdoksineen kaksi *i(j)a*-muotoista esiintymää. Muilta osin Maija käyttää jälkitavun vokaa-liiyhtymistä ainoastaan assimilaatiota vaihtelevana varianttina.

Maijalla *i:n* loppuheittoa on 75 %:ssa tapauksista, kun kaikki *s:n* jälkeiset *i:n* loppuheitot on jätetty pois laskelmasta. Olen jättänyt laskelmasta pois myös henkilöiden nimet. Nimen kohdalla on vaikeutena päätellä onko nimissä *i:n* loppuheitto vai onko Maija lausunut nimet alkuperäisessä *i:ttömässä* muodossa. Nimet ovat *Nestor*, *Eemel* (Eemil) ja *Eeralt* (Erald). Aineistossa ei ole yhtään tapausta, jossa hän olisi sanonut *Nestori*, *Eemeli* tai *Eeraltti*. Ainoastaan yhdessä nimessä *i:n* loppuheitto on varma, mutta olen jättänyt tämänkin tapauksen laskelman ulkopuolelle (*Lempi* ~ *Lemp*).

Loppuheittoa esiintyy mm. yksitavuisten verbien 3. persoonan preesensmuodoissa (*voip*, *saap*), *olla*, *tulla* ja *mennä* -verbien yksikön 3. persoonan imperfektimuodoissa (*ol*, *tul* ja *män*), eräiden konsonanttiyhtymien jäljessä (mm. *ht*, *hk*, *st* ja *sk*) ja joissakin adverbeissä, kuten *asti* ja *sikäli*. Sen sijaan *i* on säilynyt esimerkiksi *r:n*, *m:n*, *v:n* ja geminaatan jäljessä (*nuori*, *pari*, *nimi*, *ovi*, *kiikutti*, *kortti*). Kyseessä voi olla sattuma, että *i* on säilynyt näissä asemissa, koska periaatteessa loppuheitto olisi mahdollinen (Mielikäinen 1994: 181–182). Geminaatan jäljessä poikkeuksen muodostaakin pronomini *kaikki*, joka esiintyy neljästi loppuheittoisena (*kaik*). Kyseessä on sana, joka saa loppuheiton helposti myös alueilla, joilla *i:n* loppuheittoa ei muutoin tavata geminaatan jäljessä (Palander 1996: 328). Verbien *tulla* ja *olla* imperfektimuodoista ovat käytössä sekä muodot, joissa *i* on säilynyt, että muodot, joissa *i* on kadonnut. Verbimuodossa *saapi i* on säilynyt liitepartikkelin *-k < -ko* edellä. Muutoin *i* on kadonnut tästä preesensmuodosta. Esimerkkejä:

siin [puussa] **voip** olla marjoja
mie lähe tuonne ni **saap** hyö sit viiä mihi vaa
mut niil **ol** mahottomast **ol** lumipallo[pensas] kukki
siihe **tul** syöpä
viel **män** hahas pitsi väärpäi ja sitä **pit** purkaa
sit ko (no) **liraht** nii kaua [aikaa]
äitin, syntymäpäivät **nähtäväst** koska se o [naurahtaa]on tää suku tää kool
lask veet pois [salaa ammeesta]
ko ne [sukulaiset] Okselosuntis **ast** asut
kaik o kuvan **sikäl**, ja viel miul o **vilmi** valmiin
siin o mei **vihkkuva**

saapik sen [lapsen] ottaa pois [kantokopasta]
se [matka] **oli** nähtäväst sillo [kesällä]
keittiöst **tuli ovi**
tämmöne **nuori neiti** olt mummo mukan
ne [miehet] **kiikutti kovasti**
pitäskö **nimi** sannoo ensi

Maijalla on käytössä *ts*-yhtymän vastineena 5 eri varianttia. Esimerkiksi sana *itse* esiintyy muodoissa *itse*, *isse* ja *ite*. *Katsoa*-verbistä taas ovat käytössä muodot *kassoa* ja *kahtoa*. Maijalla on siis esiintymiä kaakkoismurteisesta *ss* : *ss* -variantista toisin kuin esimerkiksi Kaukaan työntekijöillä, jotka olivat luopuneet kyseisestä variantista täysin jo 1970-luvulla (Turkia 1971: 19). Hän on kuitenkin käyttänyt tätä varianttia ainoastaan sanoista *itse* ja *katsoa* (yhteensä 4 tapausta).

loppuitiik jo **kassomiset**

mie tuota sanoi et, ”**kassokaapas** ikkunast ketä tuol on”

siel ois olt **issekii** jos ois yritänt et panna käsiää [pudonnut keinusta, jos olisi irrottanut kädet]

Savolaismurteista peräisin olevaa *ht* : *t* -varianttia Maija käyttää samoista sanoista *itse* ja *katsoa* (*ht*: 2 tapausta, *t*: 8 tapausta). Olen tulkinut yksinäis-*t*:n olevan peräisin savolaisvariantista (*ht* : *t*), koska Maijalla on *ht*-esiintymiä *ts*-yhtymän vastineena. Etelä-Savossa ja Savonlinnan seudun välimurteissa tavataan myös *ht* : *t* -edustusta (Mielikäinen 1981a: 132; Pa-lander 1996: 158).

iskä käytti sinnuu, höilkii sit N1:lle ja N2:lle nähtävánt et käynt **kahtoo** sinnuu
katoha siin on, kortti Kolilt näköjää mie ostant vaa sielt
mie tän oo kirjottant kyl **itet** tähä

Lukusanasta *seitsemän* Maija käyttää muotoa *seittemän* (5 tapausta). Tämä *tt*-linen variantti on hyvin yleinen juuri sanasta *seitsemän* ja sitä esiintyy sellaisillakin alueilla, joissa *tt* ei ole muuten juurikaan käytössä *ts*-yhtymän varianttina. Sana on saattanut levitä esimerkiksi kaupankäynnin myötä rannikolta ympäri Suomea. (Räisänen 1998: 106.) Kirjakielistä *ts* : *ts*-varianttia Maija käyttää muutaman kerran mm. haastattelun alussa kertoessaan äitinsä syntymäaikaa ja toisaalta joissakin erikoisemmissä sanoissa, kuten *patsas* ja *pitsi* sekä paikannimissä *Ruotsi*, *Ilomantsi* ja *Joutseno* (*ts*: yhteensä 9 tapausta). Vaihtelemattomana *ts*:ää esiintyy usein yleiskielestä saaduissa sanoissa, murteelle muuten vieraissa sanoissa (esim. lainasanat) sekä erisnimissä (Mielikäinen 1981a: 136; Palander 2005: 96). Esimerkiksi sana *pitsi* on esiintynyt vaihtelemattomana myös itäsavolaisen idiolektin tutkimusaineistossa (Palander 2005: 96). Samoin on jyvaskyläläisen kaupunkikielen tutkimusaineistossa, jossa myöskin esiintyvät sanat *patsas* ja *pitsi* *ts*:llisinä (Silvennoinen 1980: 106).

oliks se siel töis viis vai **seittemä** vuotta

äiti o [syntynyt], kahekssattaayheksäkymment**seitsemä** Rautjärvel

tuota täs o valmistunt ope, **itse** tek puvu ja iltasil viel sitä värkkäs ja viel män hihas **pitsi** väärpäi ja sitä pit purkaa

Maija käyttää *käydä*-verbistä imperfektissä yksinomaan kaakkoismurteista *käi*-muotoa. Tapauksia on yhteensä 25. Esimerkkejä:

N1 [Maijan mies] **käi** siel hautajaisis – – näitä [sukulaisia] **käi**, ehä sitte siin **käit**, tuo N2 ol kuskin niillä

ens ker ko **käin** ni Kolil sillo myö käytii Ryynäse kirkos

Maijalla on 8 *mennä*-verbin esiintymää, joista 5 on *männä*-muodossa.

[sukulaiset] **männiit** satamaa ja Tukholmaa takasii ni siihe [mies] kuolkii ettei, ei se olt koton siel laival **männiit** alas hyttii

sitko mie **mänin** [sairaalaan] ni hoitaja sano et ”hyvä et ko se [lapsenlapsi] herrää nyt ni onnoi mummo hakemas”

ne [lapset] läksiit, latomaa sinne [pihalle] ja **mennä** muksiit teltaahe

mie oon tult linja-autos kottii ja toisen aamun **ment** takasii [sairaalaan]

loi-monikosta Maijalla on vain 2 esiintymää. Se ei siis varmaankaan ole kovin yleinen hänen idiolektissaan, vaikka hän sen taitaakin. Myös Jyväskylän puhekielen aineistossa tätä monikkotyyppiä tavattiin ainoastaan eläkeläisillä ja heistäkin vain osalla. Yhdellä henkilöllä ei ollut esiintymiä keskimäärin kuin 1–5, joten Maijan tapausten lukumäärä on samaa luokkaa. Jyväskylän aineistosta huomattiin myös, ettei *loi*-monikko liity ainoastaan vanhaan tuttuun sanastoon, vaan sitä voi käyttää myös uudemmissa sanoista. (Mielikäinen 1981b: 67–69.) Tämä toteutuu myös Maijan kohdalla hänen käyttäessään *loi*-monikkoa sanasta *eu-direktiivi*.

mut em mie mittää pitemp erälatui varsinaisii **retkilöi** oo hiihtänt

hää [kummityttö] ol siel, **euutirektiivilöis** [= töissä jossakin EU:n toimielimessä]

Maijan puheessa on lisäksi paljon erilaisia piirteitä, jotka pienitaajuisinakin tuovat lisää murteellisuutta hänen idiolektiinsa. Esimerkiksi monikon 3. persoonan preesens- ja imperfekti- muodot ovat kaakkoismurteille ominaista *antaat*, *antoit* -tyyppiä:

hyö on sit, **kyssyyt** et **laittaat** [Maijan kummiksi lapselle]

hyvät et kää **tapasiit** toisee

[lapset] **tahtoit** olla

pihal vaahterat olt tuos [kuvassa] **näkkyyt** viel

Hän käyttää myös kaakkoismurteille tyypillisiä yksikön 1. ja 2. persoonan omistusliitemuotoja:

siin on se miu **syliessäin** oli, no nuorimman [tyttären] tyttö

em mie mittää pitemp erälatui varsinaisii retkilöi oo hiihtänt muuta ko, sit ommii **aikojain** siel tai olha siel vissii Riitta tai joku mukan

se o tuo Liisa ja sil on nelost siu **ikääseis** lapset

Mielenkiintoisin on ehkä tapaus, jossa Maija on käyttänyt samassa sanassa kahta omistusliitettä sekä murteellista, että yleiskielistä *-ni*-liitettä. Murteellinen muoto tulee sanaan luonnostaan, mutta koska hän haluaa korostaa suhdettaan puheenaiheeseen hän liittää siihen myös yleiskielisen omistusliitteen:

täs asu miu **tyttäreini** N1

Muutamassa tapauksessa Maija on kuitenkin käyttänyt myös yleiskielistä omistusliitettä. Ensimmäisessä tapauksessa hän jälleen selvästi haluaa korostaa suhdettaan puheenaiheeseen ja toisessa tapauksessa hän referoi leikkisästi vauvan ajatuksia:

miun **serkkuni** tytär
[vauvan] silmät jo iskiit et ”niiko lyö noihe **kynteni** noihe serkkui kimppuu”

Maija on käyttänyt kerran monikon 1. persoonan murteellista omistusliitettä (*n*)*na*:

tää o mei **pappiina** N1 mikä vihki

Joistakin *nuo*-pronominin taivutusmuodoista ja sen adverbistuneesta instruktiivimuodosta *noin* Maija on käyttänyt kaakkoismurteille ominaista trifongillista muotoa *nuoi-* (Ruoppila 1955: 128):

ja **nuoitaki** [valokuvia] viel (tos) siel louvas vaik kui paljo
mie annoi hänelle yhe kuva **nuoist**
se o **nuoi** nätti koivu

Maija on käyttänyt eksessiiviä 4 kertaa haastattelun aikana. Näistä kolme esiintymää on *se*-pronominin eksessiivimuotoja *siint(ä)* ja kerran hän on käyttänyt sitä lokaalipartikkelissa *takant*. Eksessiivi on ominainen piirre kaakkoismurteille. Maijan käyttämät eksessiiviset partikkelit *siintä* ja *takanta* ovat kaikkein useimmin käytettyjä. (Särkkä 1969: 50–52, 69.)

puu kaajet pihal ni siel o **siintäki** kuvia
 joo N1 käi meil se [kuva] olt **siint**
 no **siint** onnoi kaua aikaa ku pojat olt noi pienii
 tuolt suo **takant** sit kaaloi tänne

Maijalla on 2 tapausta, joissa *olla*-verbin yksikön 3. persoonan preesensmuotoon on liittynyt *-kin*-liitepartikkeli, jolloin tuloksena on murteellinen *onnoi*-muoto (= *onkin*). Kyseessä on suffiksaalinen astevaihtelu *-kin*-liitepartikkelissa, jossa *k:n* heikossa asteessa esiintyy kato. Heikkoasteinen muoto on harvinainen, vaikka sitä on tavattu eteläisistäkin kaakkoismurteista. Heikon asteen käyttö on ollut yleisempää savolaismurteissa. (Leskinen 1963: 132–133.) Ruoppila on tavannut *onnoi*-muotoa mm. Kivennavalta (Ruoppila 1955: 58).

hyvä et ko se herrää nyt ni **onnoi** mummo hakemas
 no siint **onnoi** kaua aikaa ku pojat olt noi pienii

Sananalkuiset konsonanttiyhtymät ääntyvät yksinäiskonsonanteina Maijan puheessa. Vierasperäiset äänteet *b, f* ja *g* ääntyvät soinnittomina samoin *d* muissa tapauksissa kuin *t:n* heikon asteen varianttina. Vesa Jarva (1998) on tehnyt havainnon, että vanhimmat puhujat käyttävät harvimmin sanoja, joissa esiintyy vierasperäisiä äänteitä. Niissä tapauksissa, joissa he käyttävät kyseisiä äänteitä sisältäviä sanoja, on ääntämys yleensä soinniton. (Jarva 1998: 24.)

veivät just **roomupuita**
 isä ajjaa sitä **raktorrii**
 ko **rillasit** ja syötti siel ulkon – – paistaneet **rillis**

ommaa **alpumiis**
Pella [Isabellan] pojat o siin
 hää ol siel, **eeutirektiivilöis**
Okselosuntis [Oxelösundissa] ast asut
 viel miul o **vilmi** valmiin

Viimeisenä havaintona Maijan idiolektista on *tuo* ~ *to(i)* -vaihtelu. Kuten taulukosta 14 käy ilmi, yleispuhekieliset *toi*, *to* -variantit eivät ole levinneet Maijan puheeseen vaan hän käyttää lähes yksinomaan murteellisia *tuo*, *tuo* -muotoja. *To*-kantaisia esiintymiä on ainoastaan 1, ja loput 55 tapausta ovat murteen mukaisia.

ja, sittet **tuota** niil [suksilla] käi puol erälattuuki
tu N1 ol kuskin
 on se sit **tu** eteisest otettu [valokuva]
 mie o saant N1:lt **tuommose** kuka
 N1 o siin, yhetoist kuukaue vai kaheksa kuukaue vanha, ko se ol, **tuollane**

leikkijöi ja N1:n kukat ja, **tollasii** [erilaisia kuvia]

6.3 Riitta

Jälkitavun vokaaliyhtymien assimilaatio toteutuu Riitalla *OA*-yhtymässä 100-prosenttisesti, *eA* ja *UA* -yhtymissä 80-prosenttisesti sekä *iA*-yhtymässä 70-prosenttisesti. Kolmesta ensin mainitusta vokaaliyhtymästä tosin on melko vähän esiintymiä: *OA* 3 esiintymää, *UA* 5 esiintymää ja *eA* 10 esiintymää. Eniten esiintymiä on *iA*-yhtymästä eli yhteensä 17. Riitan 2 säilynyttä *eA*-yhtymää ovat paikannimestä *Korkeasaari*. Jos tämä paikannimi jätetään huomiotta, on hänen assimilaatioedustuksensa täydellinen myös tässä vokaaliyhtymässä. Riitta ei ole käyttänyt muita murteeseen kuuluvia variantteja vokaaliyhtymissä.

siin mis pietää **autoo**
 mitäs **hassuu** siin o
 täs oli sitte ku pojat vaihto **pakoputkee** autoo
 vaahterat kasvaa **nopeesti**
 siin o, **palapeli** tehää

ei ollu mitää sen suurempaa ohjelmaa että kahvinjuonti ja **seurustelua**
 alotettii **Korkeasaarest** [kesälomamatka]
 serkku siinä sunnuntai-iltapäivär ratoksi soittelee **haitaria**

Taulukosta 13 näkyy, että säilyneitä murrepiirteitä Riitalla ovat *käi*-muoto imperfektissä ja *i*:n loppuheitto. Riitta on käyttänyt *käi*-muotoista imperfektiä 3 kertaa. Hänellä on kuitenkin myös saman verran tapauksia, joissa imperfekti on *kävi*-muodossa. Murteellinen variantti ei siis ole yksinomainen kuten Maijalla, mutta on säilynyt silti.

sit, **käi** sillee että, sit ne iha Norja ja Suomer rajal vast kerkes vaihtamaa [pakoputken]

pojat **käi** kalastamas

kävin kylässä miun tyttökaverilla
 kaikki nuoret **kävi** siel vanhoi menoissa sillo siihe aikaa, ei ollu eroteltu viel

i:n murteellinen loppuheitto on Riitalla väistyvä murrepiirre. Loppuheitto on aineistossa toteutunut tapauksista 22 %:ssa, kun taas *i* on säilynyt 78 %:ssa. Suurin osa Riitan loppuheitosta johtuu *olla*-verbin imperfektimuodosta *ol*. Kaikista hänen 35 loppuheittoesiintymästään jopa 22 on tästä imperfektimuodosta. Kaiken kaikkiaan *olla*-verbin imperfektimuotoja on aineistossa paljon ja niistä 78 tapausta on muodossa *oli* ja 22 siis muodossa *ol*. Riitan loppuheittotapauksista ei erotu selkeitä ryhmiä kuten Maijalla, koska loput 13 tapausta ovat yksittäisistä sanoista.

tarjoilija se [opettaja] **ol** olevinnaa
sinne [mökille] **pit** mennä lossilla
oikei **pien** kämppä
N1 **ompel** meille [vaatteita]
vähä **huonost** aseteltu
ja N1:ki **ol** vähä **nuoremp** sillo, vähä niiko **kaik** toistkii näis kuvis
isä laitto aina tuota, jous- **jouspyssy** siihe nuolen päähä [kiinni tähtisädetikkuja]

ko sehä [perhetuttu] ollu töissäki, sehä **oli** siellä Sahalahes vai missä se **oli** töissä
kesämökeilt **tuli** porukkaa [tansseihin]
sit meijä **piti** hankkii uus [pakoputki]
pieni särö
lyhyt tukka on paljon **helpompi**, **mukavampi**, **viilempi**
nii **oikeesti** viinikassalla mie olin ain täyttämäs niitä jääkuutiojuttuja

Riitan idiolektista puuttuu paljon murrepiirteitä, joita Maija käyttää. Riitta ei esimerkiksi käytä enää lainkaan *mennä*-verbin *männä*-muotoa eikä *loi*-monikkoa. Hänellä ei myöskään esiinny *ts*-yhtymän vastineena enää murteellisia variantteja, vaan ainoastaan yleiskielistä *ts* : *ts* -varianttia sekä yleispuhekielistä *tt* : *t* -vastinetta. Riitan *ts*:lliset esiintymät ovat erisnimestä *Ruotsi* ja kirjakielisistä sanoista *itse asiassa*, *itsenäinen* ja *kutsuvierasjoukko*, joissa *ts* esiintyy helpommin kuin jokin muu variantti (Laalo 1998: 109–110; Palander 2005: 96–97). Kaikki Riitan *tt*-esiintymät ovat lukusanasta *seitsemän*. Yksinäis-*t*:llisiä ovat sanat *itse* ja *kato*. Muita *ts*-yhtymällisiä sanoja Riitan aineistossa ei ole.

itse asias nuo on eläintarhast jostai
semmone varovaine **kutsuvierasjoukko**
seuraava, semmone **itsenäisilt** vuosilt
ne [miehet] joutu **Ruotsist** ostamaa sen [pakoputken]

ulkon ol **seittemä** astetta lämmintä

mie käi **ite** Kotkast hakemas sen [hääpuvun]
kato mite paksu tukka

Riitan puheessa esiintyy hyvin vähän muita murrepiirteitä, mutta joitakin kerran esiintyviä voidaan kuitenkin mainita. Riitta on käyttänyt kerran kaakkoismurteille ominaista omistusliitettä.

hää oli nyt valmistunuj jo miu **mielestäi**

Kyseessä on fraasinomainen ilmaus, joka on säilynyt puheessa. Muuten Riitta ei käytä puheessaan omistusliitteitä, ja muissa tapauksissa esimerkin ilmauskin on muodossa *miun mielestä*.

Riitalla on Maijan tavoin *noin*-sanasta yksi kaakkoismurteille tyypillinen triftongillinen muoto.

ollaa **nuoi** vähis vaatteis

Yhdessä tapauksessa Riitan aineistossa on tapahtunut *ee:n* labiaalistuminen *öö:ksi* indikaatiivin 3. persoonan muodossa:

se **lähtöö** nyt armeijaa

Tapaus on sikäli mielenkiintoinen, että hänen äidiltään, muilta osin murteellisemmalta Maijalta, tällainen tyyppi puuttuu kokonaan (Maijalla esim. *tullee, tytöt juoksee, nauha mennee*). On tietenkin mahdollista, että labiaalistumia ei vain sattumalta ole osunut aineistoon yhtään. Riitallakin esiintymä on kohdassa, jossa hän hiukan leikkisästi muistelee veljensä armeijaan lähtöä: *sit täs o viel sielt tää NI:kii oli ja sit tätä seremooniaa, itkemäs ko se lähtöö nyt armeijaa* [nauraa]. Kyseessä voi olla koodinvaihto hänen normaalia puhekieltään murteellisempaan muotoon osoittamassa humoristiseen moodiin siirtymistä. Lausuman voi tulkita humoristiseksi siksi, että hän on käyttänyt toisaalta hyvin juhlavaa sanaa *seremonia*, jota ei yleensä käytetä puhekielessä, ja myös siksi, että hän nauraa itse vuoronsa päätteeksi. (Lappalainen 2004: 283, 285–286, 317.)

Riitta käyttää puheessaan sananalkuisia konsonanttiyhtymiä. Tapauksia tosin on vain 2, ja ääntämisen huolellisuuteen voi vaikuttaa se, että sanojen merkitys voisi hämärtyä, jos konsonanttiyhtymät korvattaisiin yksinäiskonsonanteilla.

sil ol **trumpetti** mukana
viinikassat itet teki niit **drinkkiä** sitte

Vierasperäisiä sanoja, joissa olisi äänneitä *f* ja *g*, ei ole aineistossa lainkaan, joten on mahdotonta sanoa, kuinka Riitta ääntäisi ne. Muissa asemissa kuin *t:n* heikon asteen varianttina Riitta ääntää välillä *d:n* ja toisinaan sen tilalla *t:n*. Esimerkiksi henkilönnimi *Dennis* on Riitan puheessa *Tennis*. Nimi *Isabella* taas esiintyy Riitalla välillä muodossa *Isabella* tai *Bella* ja toisinaan taas muodossa *Pella*. Hän siis osaa ääntää *b:n*, mutta usein sen tilalla esiintyy *p*. Sanassa *alpuumi* *b:n* soinnittomuus voi johtua myös siitä, että se esiintyy konsonanttiyhetyssä, jolloin vierasperäiset äänneet usein ääntyvät soinnittomina (Jarva 1998: 24).

tää o, hypänny eri **alpuumista** tänne

Riitan *tu*o ~ *to(i)* -vaihtelussa mielenkiintoista on se, kuten taulukosta 14 käy ilmi, että yleispuhekieliset *to*-kantaiset sanat näyttäsivät olevan Riitalla enemmistönä eli hän olisi siirtynyt pois murteelliselta kannalta. Vaihtelua selittää se, että 26 tapauksesta 18 on täytesanasta *tota*. Riitta on käyttänyt myös 4 kertaa täytesanaa *tuota*. Jos täytesanat jätetään huomioimatta, on Riitan edustus niukasti murteellisella kannalla: *tu*o, *tu*os, *tu*ota (ei täytesanana) 11; *to*i, *to*s, *to*ssa, *to*llei, *to*mmosessa, *to*mmost 9. Merkittävää kuitenkin on se, että yleispuhekielinen edustus on levinnyt murteeseen ensimmäisen ja toisen sukupolven välillä, koska Maijallahan *to*-kantaisia tapauksia oli vain 1.

tuoha o vanha paappa jo
heil ei vissii ollu **tuota** vitriiniosaa
aijaa se **tuota**, mie oon ollu ravintolakoulu

toi [auton] takapää putoskii pois
oliks se [telttä] **tossa** **tossa** mäel
siihe aikaa oli **tommost** kuvio [housut]
niin **tota**, vesi o laskenun ni, jäät o tippunut **tollei**

6.4 Marika

Marikalla jälkitavun *eA* ja *OA*-yhtymät assimiloituvat kaikissa tapauksissa, tosin *OA*-yhtymästä tapauksia on vain 2. *UA*-yhtymä assimiloituu 71 %:ssa tapauksista ja *iA*-yhtymä 62 %:ssa. Marikan assimilaatioedustus noudattelee samaa yleisyyskaavaa kuin syntyperäisten helsinkiläisten ja Helsinkiin muuttaneiden savolaisten ja pohjalaisten, vaikka prosenttiosuudet ovatkin hieman erilaiset. Yleisimmin assimiloituvat siis *eA* ja *OA* -yhtymät ja niistä seuraavana *UA* ja harvimminkin *iA* (Nuolijärvi 1986a: 148).

semmone joku oikei **kimee** [soittoääni]
 sen **asuntoo** kurkkimas vähä ikkunast
 se [leikkimökin yläkerta] on niiku nukkumapaikka mut nyt se on täynnä kaikkee
rojuu
 tehtävät on tehty sen **takii** et oppii

mite tommone vanha ihmene osaa sit muuttaa tai **muuttua** sillei
 oisko lasten **takia** laitettu tähä alas mitää [jouluukuuseen koristeita]

Murteellista *i:n* loppuheittoa ei esiinny Marikalla lainkaan. Lähes kaikissa loppuheitotapauksissa *i:n* kato on tapahtunut *s:n* jälkeen (*se hajos nyt sit*), joka on yleistä myös syntyperäisillä helsinkiläisillä (Nuolijärvi 1986a: 163). Poikkeuksena on kuitenkin 4 tapausta, joissa *i* on kadonnut *-sti*-päätteisestä adverbista. Katoa esiintyy tässä asemassa yleensä Etelä-Savossa ja kaakkoismurteissa, mutta katoalue ulottuu kaakkoishämäläisiin murteisiin saakka (T. Itkonen 1964: 89). Marikalla katotapaukset voivat siis johtua vanhasta kotimurteesta.

[H: mitä ne räjäyttelee?]

luultavast jotai isompii kivii siit koht mihi se talo yrittäs rakentaa
 siin ei loppuje lopus **hirveest** muutu mikää
 ei niil [vanhoilla koepapereilla] koskaa **oikeest** enää mitää tee
 ne **helpost** tekee ne amparit pesiä

se [sukulainen] ei oo **oikeesti** käynyh **hirveesti** missää muual

Taulukosta 13 näkyy selvästi, että Marikalla ei ole enää jäljellä yhtään kaakkoismurteille ominaisia piirteitä. Hän ei käytä *männä* tai *käi*-muotoja eikä *loi*-monikkoa. Myös *ts*-yhtymän vastineet ovat muita kuin murteellisia vastineita. Marika käyttää yleiskielistä *ts*-varianttia sekä yleispuhekielistä *tt* : *t* -vastinetta. Samalla kannalla ovat kuitenkin myös imatralaisnuoret, joten murteelliset vastineet ovat kadonneet myös ikätovereilta, jotka vielä käyttävät kaakkoismurretta (Varis 2005: 87). Marikan *tt*-edustus poikkeaa siten Maijan ja Riitan edustuksesta, että toisin kuin Maija ja Riitta, hän käyttää sitä myös muista sanoista kuin lukusanasta *seitsemän*.

N1:ksikin **kutsuttu**

koko ajan siel [kotona] **paitsi** sen loppu ajan
 mä en **itse asias** ees tiää

kato se laitettii se koira sillo pois kum mä tuln allerkiseks, ku mummo laitto sen koiran koska me ei voitu tulla sisälle sit ollenkaa, ja se ei kestäny sitä, **valitsi** sit mielummi et koira pois

em mä **itte** muista mut mulle on vaa sanottu semmosta
N1 **kattoo** et onks täs pakko olla
ettei siel [leikkimökin yläkerrassa] paljon **viittiny** sit olla

mä luulen et niihi [talon piirrustuksiin] saa jotai muutoksii **itet** tehä
en **viiti** sitä [astianpesukoneen käyttöä] ruveta opettelemaa

Marika on käyttänyt *ts*-varianttia mm. yleiskielisessä fraasissa *en itse asiassa tiedä*. Marikan kaikki kolme *itse*-pronominin esiintymää ovat vahvassa asteessa, joista kerran hän on käyttänyt *itte*-varianttia ja kahdesti *ite*-varianttia. Yhteistä esimerkiksi jyväskyläläisten nuorten aineiston kanssa on se, että fraasiutunutta *itse asiassa* -ilmausta lukuun ottamatta yleiskielistä *itse*-muotoa ei esiinny (Silvennoinen 1980: 107).

Marika on käyttänyt 2 kertaa eksessiiviä lokaalipartikkeleista *ulkonta* ja *takant*. Kuten mainitsin luvussa 6.2, eksessiivi on kaakkoismurteille ominainen murrepiirre (Särkkä 1969: 60). On mahdollista, että tämä piirre on säilynyt Marikan kielessä hänen vanhasta murteestaan.

mistä sä muka hiihit sisälle, siis **ulkonta**

siin urheilukentä **takant** menee se tie

Sananalkuisista konsonanttiyhtymistä on mielenkiintoista huomata, että vaikka Marika nuoren sukupolven edustajana varmasti osaa ääntää sananalkuisia konsonanttiyhtymiä, hän kuitenkin käyttää joissakin tapauksissa yksinäiskonsonanttia. Näin tapahtuu esimerkiksi hänen puhuessaan vanhoista asioista. Sen sijaan kertoessaan nykyaikaisesta harrastuksestaan ”skräppäyksestä” (engl. *scrapbooking* = ’leikekirjan pitäminen’), hän ääntää koko sananalkuisen konsonanttiyhtymän.

tos ilmeisesti se **raktori** on uusi
tää [kuva] o **residentillinna** edest näköjää

se o tällästä **skräppäystä**

Marika ääntää myös vierasperäiset äänneet *b*, *d*, *f* ja *g* (*d* muissa tapauksissa kuin *t*:n heikon asteen vastineena). Äänneistä *b* ja *g* eivät aina äänny soinnillisina, vaan ne korvautuvat

toisinaan *p*:llä ja *k*:lla, mutta *f* ja *d* ääntyvät aina, eikä hän käytä niitä korvaamassa *v*:tä tai *t*:tä, kuten esimerkiksi Maija tekee. Tutkimuksen mukaan eniten soinnillista ääntämystä esiintyy 23–29-vuotiailla (Jarva 1998: 24). Marikan voidaan katsoa kuuluvan tähän ikäluokkaan, vaikka hän haastatteluhetkellä olikin muutaman vuoden vanhempi.

Kun sana *allergia* esiintyy puheessa ensimmäisen kerran, Marika lausuu sen soinnillisena. Myöhemmin puheessa sama sana ääntyy soinnittomana. On huomattu, että vierasperäisen sanan ensiesiintyminen on usein soinnillinen, mutta myöhemmin puheessa sen ääntymiseen ei enää kiinnitetä niin suurta huomiota, ja sana voi esiintyä soinnittomana (Jarva 1998: 25). *Allergia*-sanassa on myös *ambulanssi*-sanan tavoin konsonanttiyhtymä, jossa vierasperäiset äänneet usein esiintyvät soinnittomina. Voidaan ajatella myös, että *ambulanssi* on nykyisin jo jokseenkin arkipäiväinen sana, jolloin soinnillisuus jää helposti pois. (Jarva 1998: 24–25.)

Bellan se vanhempi poika ja **Douglas**
 en ollu viel **allergine**
 hyvä ku **digikuvii** voi tosiaa niiku teettää – – helposti
 ei tarttee oottaa – – et **filmi** täytyy

kyl se **ampulanssi** tais päästä tota tietä
 mä tulin **allerkiseks**

Marikan puheessa *tuo* ~ *to(i)* -vaihtelu on yleispuhekielisten *toi*, *to* -muotojen kannalla. Hänen 93 tapauksestaan 69 on yleispuhekielisessä muodossa (*toi*, *ton*, *tota*, *tolla*, *toho*, *tossa*, *tos*, *tost*, *tonne*, *tollei*, *tommosia*, *tommone*, *tollane*), kun taas *tuo*, *tuo* -variantista on vain 24 esiintymää (*tuo*, *tuota*, *tuossa*, *tuos*, *tuonne*, *tuommonen*). Toisessa esimerkissä esiintyvää pronominaalia *tuommonen* Marika on käyttänyt siteeratessaan veljensä puhetta, mikä on voinut vaikuttaa muodon valintaan. Täytesanaa *tota* Marika on käyttänyt 4 kertaa ja muodossa *tuota* täytesana esiintyy 3 kertaa. Pronominista *tuo* on 13 esiintymää ja *toi*-muodossa pronomini esiintyy 19 kertaa.

tää [kuvassa oleva kivi] on **tu**o kivi [pihalla] mis on se alppiruusu

sitä [veljeä] aina harmitti ku me katottiin pienenä [valokuvia], ”miks **tuommonen** kuva”

N1:n se vanhempi poika, ja N2 vissii **tuossa**

saa paljo niit kuvii teetetty – – **tollei** niiku helposti, vaikka niiku nyt näpsäset kuvan laitat sen **tuonne** koneelle ja samantien saa

sit **tuota**, joo, siin o mummo – – synttäreiltä

siin [pihalla] oli joskus **tollane** hiakkalaatikko mut siit on aika kauan enne ku **toi** sit siin on näköjää ollu viel **toiki toi** vinttakaivo sitte **tollane** ollu

ku siel [naapurissa] ei ollu ees puhelinta, piti juosta **tost** mäen yli tänne et ”soitakaa ampulanssi” oiskoha mei iskä ollu sit ku juos tänne sit piti mennä viel äkkii takasi, et sitte viel **toho** tien reunaa et ampulanssi osaa tulla kyl se ampulanssi tais päästä **tota** tietä kuitenkin, sen jälkeehä ne sit os- hankki sen puhelimen jopa peräti

et mite **tommone** vanha ihmene osaa

ja **tota** ni, **tos** on N1

6.5 Jessica

Jälkitavun vokaaliyhtymien assimilaatioedustus poikkeaa Jessicalla muiden informanttien edustuksesta. Esimerkiksi *OA*-yhtymä on assimiloitunut kaikilla muilla sataprosenttisesti, kun taas Jessicalla kaikista 6 tapauksesta ainoastaan 1 on assimiloitunut (17 %). Syntyperäisillä helsinkiläisillä *eA*-yhtymä assimiloituu kaikkein useimmin, ja näin on myös Jessican kohdalla (Nuolijärvi 1986a: 148). Hänen assimilaatioedutuksensa prosenttiosuus on vain 57 %, kun se muilla haastateltavillani on yli 75 %. Toiseksi eniten Jessicalla on assimilaatioedustusta *UA*-yhtymässä, jossa assimilaatioprosentti on 42. Odotuksenmukaista on myös *iA*-yhtymän assimilaation vähyyks (34 %), assimiloituuhan se harvoin myös syntyperäisillä helsinkiläisillä (Nuolijärvi 1986a: 148). Huomion arvoista *iA*-yhtymien assimiloitumisessa on se, että kaikista 14 assimiloituneesta tapauksesta 9 esiintymää on pronominaaleista (*sellasii*, *tälläsii*, *tollasii*) ja vain 5 tapauksessa kyseessä on jokin muu sana. Monoftongiutumisen leviäminen pronominaaleihin on ymmärrettävää, koska niiden semanttinen funktio on lauseissa pieni (Silvennoinen 1981: 21).

meil ei oo **autoo**

siin on **vaaleenpunasta** ja **oranssia**

minä menin ihan itse **ylämäkee** ylös

sitä venettä ei muute saatu **nostettuu** maalle

mä **haluun** nyt nää **vaikeet**

se laitto siihe, leikkas väripaperista **kaikkia sellasii** eri, eri **tollasii** täytteitä

äiti, sitte teki meille vielä sellasen, sillo anto meille vielä **sellasii muffinsivuokii**

sellasii kertakäyttömuffinsivuokia ja, sitte me leikittiin niillä

se sisus on sellasta keltasta **mömmöä**
 toi on N1:n toi **vaaleanpunane**
 mä halusin että mulle luettiin sitä kivaa **nallesatua**
 siihen pitää laittaa kuppi **siemeniä** tai jotain sellasta, kylmää **puuroa**

Jessica ei käytä kaakkoismurteelle tyypillisiä murteellisia muotoja, kuten *mennä*-verbin *männä*-asua, *käydä*-verbin imperfektimuotoa *käi*, *loi*-monikkoa tai *ts*-yhtymän itämurteisia variantteja. Hänellä ei myöskään ole murteellista *i*:n loppuheittoa, vaan ainoastaan yleispuhekielistä *s*:n jälkeistä loppu-*i*:n katoa (*hattu on uus, se löys sen*).

ts-yhtymän vastineena Jessica käyttää yleispuhekielistä *tt : t* -varianttia sekä yleiskielistä *ts : ts* -varianttia. *ts* toteutuu sanoissa *pitsa, itse ja katsoa*. *Itse ja katsoa* esiintyvät myös muodoissa *ite ja katottii* sekä *kattoo* (monikon 3. persoonan presens *ihmiset kattoo*, aktiivin 3. infinitiivin illatiivi *me mennään kattoo*). Muita *ts*-yhtymän sisältäviä sanoja Jessican ai-neistossa ei ole.

ku se **pitsa** oli siel uunissa
 minä menin ihan **itse** ylämäkee ylös
 sitten pitää **katsoa** jäljistä mikä eläin siellä on käyny

me koristeltiin se ihan **ite**
 me **katottii** vaa ulkopuolelta

tuolta aidan takaa sitte ihmiset **kattoo**
 mennään tänää **kattoo** että, minkälaisia käytäviä ne [muurahaiset] on tehny

Marikan tavoin Jessicakin on käyttänyt kerran eksessiiviä lokaalipartikkelissa *kotonta*. Jessica on todennäköisesti oppinut muodon suoraan äidiltään.

tää [kuva] on meiltä **kotonta**, tuol on mun sänky

Sananalkuisten konsonanttiyhtymien ääntäminen ei tuota ongelmia Jessicalle. Kaikissa 3 tapauksessa konsonanttiyhtymät ääntyvät kokonaan.

no **prinsessapukuja**
 tuossa oon minä ja tuolla alhaalla on N1-**prinssi**
 ”nyt sattui **plättyjauhoja** ja kauhoja ja, joku ihmeellinen nimeltä vaikka, elefantin kakkara” se [Pelle Hermann] sano sillee, ku se suuttu oikein kovasti

Kolmannessa esimerkissä Jessica toistaa lastenohjelmassa kuulemaansa Pelle Hermannin vuorosanaa eli sana *plättyjauhoja* ei esiinny hänen välittömässä puheessaan toisin kuin *prinsessa* ja *prinssi*.

Vierasperäisistä äänneistä Jessica ääntää *f:n* ja *d:n* (muulloin kuin *t:n* heikon asteen vastineena), mutta *b* ja *g* ääntyvät *p:nä* ja *k:na*.

mä oon oppinu tuost yhest **videosta**
 tää vauva ei oo **radio-ohjattava**
 joku ihmeellinen nimeltä, vaikka **elefantin** kakkara
 äiti, sitte teki meille vielä sellasen, sillo anto meille vielä sellasii **muffinsivuokii**
 sellasii **kertakäyttömuffinsivuokia**

minä tanssin **palettia**
 ku se on **ropotti**
 me saatiin joululahjaks **leekoja**

Ilmeisesti *paletti*, *ropotti* ja *leeko* eivät menetä merkitystään, vaikka vierasperäinen äänne jääkin ääntymättä. Sen sijaan *radio*, *video*, *elefantti* ja *muffinsi* muuttuisivat radikaalimmin ja tulisivat kenties hieman murteellisen kuuloisiksi, jos vierasäänne jäisi niissä ääntymättä (**ratio*, **viteo*, **elehvantti*, **muhvinsi*). Nuorimpien ikäpolvien on myös huomattu ääntävän *d:n* lähes poikkeuksetta yleiskielen mukaisesti (Jarva 1998: 24).

Jessicalla *tuo* ~ *to(i)* -vaihtelu on selvästi yleispuhekielisten *toi*, *to* -muotojen kannalla (taulukko 14). Yleispuhekielisiä *to*-kantaisia esiintymiä on 111 (*toi*, *ton*, *tossa*, *tos*, *tohon*, *toho*, *tol*, *tonne*, *tollei*, *tommone*, *tollane*, *tollasen*, *tollaset*, *tollasii*, *tollasta* ja *tollasee*), kun *tuo*-kantaisia tapauksia on 23 (*tuo*, *tuossa*, *tuos*, *tuost*, *tuonne*, *tuollane* ja *tuollai*). Esimerkiksi täytesanaa *tuota* Jessica käyttää 2 kertaa, kun taas täytesanaa *tota* hän käyttää 25 kertaa.

N1 teki sitten **tuota**, omenapiirakkaa
 ajaa vaan autolla siitä mummon läheltä, **tota**, vanhamummon läheltä ajaa **tuota**,
 sinne, järvelle

ku se pitsa paistu ku, N1 **tota** esitti, N1 on **tota** mun kummin **tota**, poika ni, sitte
tota ni se N1 ku, se pitsa oli siel uunissa ni, sitte se laulo ”jänis istui maassa tork-
 kuen”

Pronominaasia *tuo* Jessica on käyttänyt 7 kertaa, kun taas *toi*-muodossa se esiintyy 18 kertaa. Myös pronominaalit esiintyvät useimmiten *to*-kantaisina.

tos o äitin peti ja sit **tu** on, N1:n peti ja **tu** on mun peti

tos on mejän piparkakkutalo[H: teilhä o hieno] nii **tuollane** ni **tuossa** oon minä ja tuolla alhaalla on N1-prinssi [veljeä esittävä piparkakku]

sit siel oli kato **tuollai** [’tuollainen’] pieni mäki

nii, **toi** sinine on N1:n ja **toi** on mun ja, **toi** on N2:n **toi** vaaleanpunane

mummo sano et, tuol on **tommone** et käydääs kattoo sitä

ja sitten **tos** on **tollane**, kaaliperhosen siipi, eikun **tota** [H: lanttu-] lanttuperhosen siipi

ja **tos** on **toi** mun nätti mekko **tommone tollane**, minä sain **tollasen** nuken

6.6 Tiivistelmä äänne- ja muotopiirteistä

Kokoavasti muista äänne- ja muotopiirteiden havainnoista voidaan todeta, että kaakkoismurteelle ominaiset murrepiirteet vähenevät ensimmäisen ja toisen sukupolven välillä ja katoavat toisen ja kolmannen sukupolven välillä. Näin tapahtuu esimerkiksi imperfektimuodolle *käi*, murteelliselle *i:n* loppuheitolle, *miun mielestäin* -tyyppiselle omistusliitteelle ja *noin*-sanan triftongille. Osa piirteistä sen sijaan on kadonnut jo ensimmäisen ja toisen sukupolven välillä, kuten *mennä*-verbin *männä*-muoto, *loi*-monikko, *ts*-yhtymän murteelliset variantit sekä monikon 3. persoonan preesens- ja imperfektimuodot, jotka ovat *antaat*, *antoit* -tyyppiä.

Kaikille sukupolville yhteisiä piirteitä ovat *ts*-yhtymän yleispuhekielinen *tt* : *t* -variantti, *s:n* jälkeisen loppu-*i:n* kato sekä jälkitavun vokaaliyhtymien assimilaatio. Näissäkin piirteissä on kuitenkin huomattavissa eroja informanttien välillä. Esimerkiksi kaksi vanhinta haastateltavaa käyttävät *tt*-varianttia ainoastaan lukusanasta *seitsemän*, kun taas nuoremmat sukupolvet käyttävät sitä muistakin sanoista. Samoin kahdella vanhimmalla haastateltavalla esiintyy myös *s:n* jälkeistä loppu-*i:n* katoa, kuten nuoremmillakin, mutta kahdella nuorimmalla haastateltavalla tämä tyyppi on yksinomainen. Murteellista loppu-*i:n* katoa on ainoastaan Maijalla ja Riitalla. Kaikilla haastateltavilla esiintyy jälkitavun vokaaliyhtymien assimilaatiota, mutta prosentuaalisesti kahdella vanhimmalla sukupolvella on enemmän assimilaatiota kuin nuoremmilla. Lisäksi Jessica poikkeaa muista haastateltavista siinä, että hänellä *iA*-yhtymän assimilaatio keskittyy lähinnä pronominaaleihin (*sellasii*, *tollasii*).

Maijalla, Marikalla ja Jessicalla on lisäksi yhtenä yhteisenä piirteenä jokaisella vähintään kerran esiintyvä eksessiivi. Luultavasti on sattumaa, että Riitan aineistossa ei ole yhtään

eksessiivitapausta. Kyseessä on hyvin pienitaajuinen piirre. Marikalla tämä piirre voi olla säilynyt hänen vanhasta kotimurteestaan. Jessica taas on luultavasti oppinut sen äidiltään.

Sananalkuisista konsonanttiyhtymistä ja vierasperäisistä äänteistä voidaan todeta, että Maija vanhimpana ei käytä niitä. Riitta ja Marika nuorempina osaavat kyllä ääntää konsonanttiyhtymiä ja vierasäänteitä, mutta voivat tilanteesta riippuen vaikuttaa siihen, käyttävätkö niitä vai eivät. Samoin myös Jessica osaa ääntää konsonanttiyhtymiä ja vierasäänteitä, mutta hänen kohdallaan vaihtelu ei ehkä ole vielä niin tietoisista, koska hän ei nuoresta iästään johtuen ole ehtinyt oppia niin paljoa tilanteisesta vaihtelusta. Hän ei esimerkiksi luo tuttavallista ilmapiiriä jättämällä äänteitä ääntämättä, kuten vaikkapa Marika tekee: *tää on sitte se ainut kerta ku NI on käyny Helsingissä se ei oo paljom matkustellu* (naurua) *tää o residentillinna edest näköjää mä en ollu sillo mukana.*

Yleiskielinen *to*-kanta on syrjäyttämässä murteesta peräisin olevan *tuo*-kannan. On nähtävillä, että tämä yleispuhekielinen variantti on yleistynyt haastateltavillani jo toisessa sukupolvessa. Voidaankin miettiä, ovatko Marika ja Jessica vaikuttaneet Riitan puheeseen siten, että hän on alkanut käyttää tyttärensä ja tyttärentyttärensä tavoin *toi*, *to* -variantteja.

7 SANASTOHAVAINTOJA

Kenelläkään haastateltavistani ei esiinny erityisen paljon murreosanastoa, mutta joitakin huomioita olen kuitenkin tehnyt. Eniten murteellisia sanoja on luonnollisesti Maijalla.

Maijan aineistossa selkeimmin murteelliset sanat ovat substantiivi *louta* ja verbi *kaalaa*. *Louta* on mainittu kolmessa eri itämurteita käsittelevässä sanakirjassa: Suur-Jaakkiman murreosanot ja -sanontoja (Kilpiö 2001 s.v. *louta*), Mikkelin seudun murrekirjassa (Mielikäinen 1999 s.v. *louta*) ja Jääsken murrealueen sanastoa sisältävässä sanakirjassa (Ovaska 1996 s.v. *louta*). Sana tarkoittaa puusta tai pahvista tehtyä laatikkoa. Maija on käyttänyt sanaa kerran tarkoittamassa lipaston laatikkoa:

ja nuoeitaki [valokuvia] viel (tos) siel **louvas** vaik kui paljo

Verbille *kaalaa* antaa Suomen murteiden sanakirja (SMS s.v. *kaalaa*) merkitykset 'kahlata' ja 'muu hidas tai vaivalloinen kulkeminen'. Antrean ja Vuoksenrannan perinnekirjan (Pattrakka 1999 s.v. *kaalaa*) sanasto-osuudessa mainitaan verbille merkitys 'kahlata esim. vedessä', kun taas Jääsken alueen murreosanaston (Ovaska 1996 s.v. *kaalaa*) mukaan merkitys on 'kahlata esim. lumessa'. Maija on käyttänyt sanaa tarkoittamassa juuri vaivalloista kulkemista lumesa.

mie oli vanhoil – – suksil hiihin ja sittet tuota niil käi puol erälattuuki tuolt suo takant sit **kaaloi** tänne

Lisäksi Maijalla on joitakin sanoja, jotka hänen puheessaan hahmottuvat murteellisiksi, vaikka niitä voi käyttää myös yleisemmin puhekielessä. Tällaisia sanoja ovat mm. verbit *kerjetä* ja *rötvätä* sekä substantiivit *mämmirove* ja *nivaska*.

sano vaa et mite paljo sie oot **kerent** ottamaakii [valokuvia] täs ajas

mut niil ol mahottomast ol lumipallo[pensas] kukki sillo, ko nyt ol N1:n mummo **kerkes** tuonne

mie tän oo kirjottant kyl itet tähä, nää o miu **rötväämää** lyijykynäl

se on siel syömäs [otettu valokuva] siinäki viel **mämmiroppee** ääres mummo

ne o kaik koko **nivaska** [valokuvia] sielt reisult nyt sitte sattu siihe

Verbiä *rötvätä* olen tottunut itse käyttämään tarkoittaessani laiskaa oleilua tai mitään tekemättömyyttä, mutta murre-sanakirjoissa merkitys on 'tuhria' (Patrakka 1999 s.v. *rötvätä*) tai 'esim. kun lapsi töhrii paperin' (Kilpiö 2001 s.v. *rötvätä*). Samassa tuhrimisen ja töhrimisen merkityksessä on myös Maija käyttänyt verbiä. Nykysuomen sanakirjassa ja Suomen kielen perussanakirjassa ei ole mainintaa tästä verbistä.

Mämmirove on nykyisin melko yleinen sana mämmin säilytysastian nimenä, mutta *rove*-sanalle on myös oma merkityksensä 'tuohiastia' (Patrakka 1999 s.v. *rove*). Tämä tuohiastia tai rove on voinut toimia myös marja-astianä (Kilpiö 2001 s.v. *rove*). Myös Suomen kielen perussanakirjassa ja Nykysuomen sanakirjassa on maininta sanasta *mämmirove*, joka on tuohinen mämminpaistoastia (PS s.v. *mämmi*, NS s.v. *mämmi*).

Suomen kielen perussanakirjassa *nivaska* mainitaan arkiseksi sanaksi, joka tarkoittaa pinkkaa, tukkua, kasaa tai nippua (PS s.v. *nivaska*). Nykysuomen sanakirjassa merkitys on sama, mutta lisämerkintänä on, että sana on arkisen lisäksi myös murteellinen (NS s.v. *nivaska*).

Maija on käyttänyt kerran *virka*-sanaa kielteisessä muodossa eli 'jollakin ei ole virkaa'. Suur-Jaakkiman murre-sanastossa (Kilpiö 2001 s.v. *virkuu*) tämä rakenne on merkityksessä 'tarpeeton, ei tehtävää' ja sama merkitys liittyy myös Maijan tapaukseen. Suomen kielen perussanakirjassa *virka*-sanalle on annettu yleinen merkitys 'toimi, tehtävä, työ' ja esimerkkilauseena on Maijan tapauksen kaltainen esimerkki (PS s.v. *virka* "Tuolla kaapilla ei ole mitään virkaa"). Nykysuomen sanakirjassa on mainittu, että sanaa voidaan käyttää asioista ja esineistä ilmaistaessa niiden tehtävää tai sitä mihin jokin kelpaa varsinkin kielteisessä ja epäilevässä yhteydessä (NS s.v. *virka*).

niil [vanhoilla kuiteilla] ei oo kyl mittää **virkaa** ennää ne johokii laittaa, ne o maksettu ja neil ei ennää ne on, jo käytet loppuu kelle mie oli ostantkii heitä [lahjoja]

Maijan aineistossa esiintyy kerran sana *meiläiset* ja kahdesti sana *teiläiset*. Kolmatta muotoa *heiläiset* ei esiinny aineistossa, mutta tiedän sellaisenkin muodon olevan olemassa. En ole tavoittanut näitä muotoja yhdestäkään murrekirjasta. Suomen murteiden sanakirja ei ulotu vielä niin kauas aakkosissa, mutta jo olemassa olevissa osissa ainakaan muotoa *heiläiset* ei löytynyt. Suomen kielen perussanakirjassa ovat esiteltyinä sanat *meikäläinen*, *teikäläinen* ja *heikäläinen*.

mie tuota sanoi [lapsenlapsille] et, kassokaapas ikkunast ketä tuol on ni, ”onks **meiläist** [vanhemmat] tuol” ni sillo ne läksiit, latomaa sinne ja mennä muksiit teltaahe

tämmöne nuori neiti olt mummo mukan olt meil ni, **teiläist** [vanhemmat] olt jossai

oisko tää olt sitte juhannukse aikaa mut, **teiläist** [vanhemmat] kuitekii olt syömäs tääl ulkona et sitä va- varte

Maijan esimerkeistä hahmottuu *meiläiset* ja *teiläiset* sanoille erityismerkitys ’vanhemmat’. *Meiläiset* ovat siis puhujan omat vanhemmat, *teiläiset* ovat puhuteltavan vanhemmat, ja mahdollinen on myös muoto *heiläiset*, joka siis tarkoittaisi jonkin kolmannen puheena olevan osapuolen vanhempia. Omalta kouluajaltani muistan myös lasten suussa näistä sanoista muotoutuneet nykyaikaisemmat muodot *meiksit*, *teiksit* ja *heiksit*. Omien havaintojeni mukaan näitä sanoja käytetään vanhempien merkityksessä Ruokolahdella ja Imatralla. En ole tavannut näitä sanoja tässä merkityksessä missään sanakirjassa.

Maijan ja Jessican aineistossa on kummallakin jakso, jossa puhutaan keinuista ja keinumisesta. On mielenkiintoista tarkkailla sitä, kumpaa sanaa, *keinu* vai *kiikku*, he käyttävät keinumisesta puhuessaan. Maijan aineistossa kyseessä on puisten aisojen varassa oleva keinu, kun taas Jessica puhuu erilaisista köysien varassa olevista keinuista. Suomen murteiden sanakirjassa *keinu*-sanan levikkialueeksi määritellään Satakunta ja osittain Häme. *Kiikun* levikki-alue on huomattavasti laajempi, joskin se sisältää huomautuksen, että joillakin alueilla kyseessä voi olla uudempi kielenkäyttö. Tietoja on siis eteläisestä Suomesta, Pohjanmaalta, Itä-Suomesta, joiltakin alueilta Keski-Suomesta sekä yksittäistietoja Kainuusta. Esimerkiksi Jääsken alueen murreosanastossa (Ovaska 1996 s.v. *kiikku*) *kiikku* mainitaan *keinun* vastineena, mutta samaan yhteyteen on liitetty huomautus, ettei *kiikku*-sana ole alkujaan Jääskestä.

Maijalla *keinu* ja *kiikku*-sanat vaihtelevat jakson aikana useasti. Hän on käyttänyt kumpaakin sanaa kuudesti. Suurin ero on siinä, että *keinu*-sanaa hän on käyttänyt ainoastaan substantiivina, kun taas *kiikku*-kanta on käytössä myös verbeissä *kiikkua* ja *kiikuttaa*. Kerran Maija on käyttämässillään *keinuttaa*-sanaa 3. infinitiivissä, mutta korjaa sen nopeasti *kiikuttaa*-muotoon (*jos ol miehet kei- kiikuttamassa*).

eikä oookkaa ku **keinumäelt** tää [valokuva] o tuos, o se pihlaja nytkii – – täs o **keinu** mis olt puut, puis nuot lovet viel näkkyyt **kiikutapit** täs ol **kiikku** näi

[H: kene **keinu** se sit oli?]

N1:n oli, semmone mäel **keinu** vaa käivät höil ol nuorii paljo ja käi, toisiiki ain kylält

[H: onks niit sit sit nii harvas paikas ollu niit **keinui** et se o ollu ihme sit vai?] no ei niitä kyläs olt vissii ko kaks tuol ol tiehaaras ol toine et oikee pitkäsäärine **keinu** ja sitä, sen saikii täs kyl iha pelotti ko toisinaa jos ol miehet **kei- kiikut- tamassa**

semmone puuakseli ja, puusääret sekä siin **keinus** et se ei olt mikkää **narukeinu**, et kaks ihmistä sopi istu toine toiselt päi ja toine toiselt päi siin, kahestaa **kiikutti** ain, et hyvät et kääät tapasiit toisee ni sitko ne [miehet] **kiikutti** kovasti

[H: kävitteks työ sit usei siel **keinumias?**] käytiihä myö ja millo höil käytii ni ”lähetääkii **kiikkumaa**” et ain tuumattii et, isoi ihmisii et myö oltii siis aikuisii

Ensimmäisellä kerralla Maija käyttää *keinu*-sanaa. Kahdessa seuraavassa esimerkissä haastattelijan mallilla on voinut olla vaikutusta, koska haastattelijan kysyessä *keinusta* Maijakin puhuu *keinusta*. Kolmannessa esimerkissä kuitenkin tapahtuu edellä mainittu korjaus, kun hän ensin käyttää haastattelijan mallin mukaisesti *keinu*-sanaa, mutta infinitiivimuodon kohdalla tekee korjauksen *kiikku*-muotoon. Viimeisessä esimerkissä haastattelijan malli ei ole vaikuttanut, vaan haastattelijan kysymyksen *keinumassa*-muodosta huolimatta Maija käyttää *kiikkumaan*-muotoa. Muodon valintaan voi vaikuttaa myös se, että kyseessä on menneisyydessä lausuttu kehotus, jonka Maija lainaa suoraan nykyhetkeen siinä muodossa, kuin se on menneisyydessä lausuttu.

Jessicalla sen sijaan ei tapahdu mitään epäröintiä tai vaihtelua, vaan hän käyttää yksinomaan *keinu*-sanaa. Hän mainitsee *keinu*-sanana ensimmäisen kerran itsenäisesti, joten haastattelijan malli ei vaikuta siihen. Myöhemmin haastattelijakin käyttää Jessican kanssa samaa sanaa. Haastattelun aikana Jessica kertoo viidestä erilaisesta keinusta. Ensimmäinen on lasten pomppukeinu, jossa aivan pienet vauvat voivat hyppiä itsekseen, toisena ovat riippukeinut tai riippumatot, kolmantena tavalliset keinulaudat, neljäntenä pikkusiskon pienille lapsille tarkoitettu keinulauta ja viidentenä vielä tartsankeinu, joka on oikeastaan vain köysi, jossa voi roikkua.

meil on sellai **pomppukeinu**

tohon keskelle laitetaan se [tartsankeinu] tohon mis toi N1:n **keinu** on

[H: pitääks se N1:n keinu ottaa sit pois?]

niin pitää, mut jos N1 **keinu** siinä ni sitä ei voi ottaa pois, koska sitten se [N1], heti ku sen ottaa pois kesken **keinumisen** se sanoo ”vää”, se ei tykkää siitä, joka kerta ku se oli siinä **keinussa** ni tällei, ”ii ii” [esittää iloista]

[H: ai se tykkää keinu]

tässä on mejjän **riippukeinut**, tässä on meidän **keinut**, ja **riippukeinut**

arvaas mitä, se **tartsankeinu** pyörii tällei [pyörii itse lattialla]

[H: no mikäs näist on kivoin?]

tartsankeinu, ja **riippukeinu**, me leikitään sellanen että me putoillaan siitä rii-
riippukeinusta

Riitalla ei esiinny murre sanoja. Marikalla esiintyy ainoastaan yksi hieman murteelliselta vivahtava sana *jässikkä*. Suomen murteiden sanakirjan (SMS s.v. *jässikkä*) mukaan *jässikkä* on 'vankka, tukeva, vanterra ihminen, eläin tai esine'. Sana esiintyy Etelä- ja Keski-Pohjanmaalla, Pohjois-Hämeessä, Karjalassa, Savossa sekä Keski-Suomen liepeillä. *Jässikkä* esiintyy myös Suur-Jaakkiman murre sanastossa (Kilpiö 2001 s.v. *jässikkä*), jossa sille on kirjattu merkitys 'lyhyt ja paksu poika'.

[pikkuveli] oli tämmöne vähän, niiku tämmöne **jässikkä** ku niiku toi kieli tullee koko aika tuolt suust nois kaikis kuvis se on nii hassun näköne, mut ehkä kaikki vauvat oli

On hiukan hankala tietää, missä nimenomaisessa merkityksessä Marika on *jässikkä*-sanaa käyttänyt, mutta kuvassa pikkuveli oli toki hyvin vanterran näköinen lyhyt ja paksu poika, joten luultavasti juuri edellä mainittuja merkityssisältöjä Marikakin on sanalla tarkoittanut.

Marikalla ja Jessicalla ei kummallakaan ole käytössä mitään varsinaisia slangisanoja. Jessican sanastossa ei ole muutenkaan mitään erityisesti huomioitavaa. Marika on kuitenkin käyttänyt yhtä hieman uudempaa sanaa: *skräppäys*. *Skräppäys* eli englanniksi *scrapbooking* tarkoittaa leikekirjan pitämistä, johon kootaan vaikkapa perheen valokuvia ja tulostettuja dokumentteja kauniisti koristelluille sivuille. *Skräppäys* on siis tietynlaista paperiaskartelua, johon liitetään usein valokuvia. Marika on käyttänyt sanaa kahdesti kertoessaan harrastuksestaan.

mä oon niiku sillee lehest leikannu kaikkii tekstejä ja, kuvia ja, sitte valokuvia ja, kaikkii semmosii, runoja ja semmosii kirjottanu se on iha kivaa mut hidasta, se o tällästä **skräppäystä** se o iha hauskaa tai em mä tiä ehkä se ei oo niiku, iha puhdasoppista **skräppäystä** mut sinne päi kummiski

8 TULOSTEN TARKASTELUA JA PÄÄTELMIÄ

Esitän implikaatioasteikossa (taulukko 15), kuinka tutkittavien piirteiden murteellisten muotojen käyttö on toteutunut haastateltavillani. Ensimmäisenä on *t:n* heikon asteen katoedustus eri äänneympäristöissä, seuraavana persoonapronominit, yleisgeminatio, aktiivin 2. partisiippi ja viimeisenä *he*-pronominin labiaalistunut taivutusvartalo *höi*-

Taulukko 15: Tutkittavien murrepiirteiden murre-edustukset

	Maija	Riitta	Marika	Jessica
<i>ees, pietää</i>	+	+	+	+
<i>(en) tiitä, kyyis</i>	+	+	+	+
<i>yheksän, kohal</i>	+	+	+	+
<i>mie, sie</i>	+	+	(+)	(+)
<i>myö, työ, hyö</i>	+	+	+	-
<i>miu-, siu-</i>	+	+	+	-
<i>hää</i> (nom.)	+	+	*	*
yleisgeminatio	+	+	-	-
akt. 2. part.	+	+	-	-
<i>höi-</i>	+	-	-	*

+ : murteellinen muoto on käytössä

(+) : murteellisesta muodosta vain yksi satunnainen esiintymä

- : murteellinen muoto ei ole käytössä

* : tapauksesta ei ole esiintymiä aineistossa

Taulukosta 15 käy selvästi ilmi, että tutkittavien murrepiirteiden valossa Maija on kaikkein murteellisin ja Riitta on toiseksi murteellisin. Tulos on täysin odotuksenmukainen, koska he edustavat kahta vanhinta sukupolvea ja ovat eläneet koko tai lähes koko elämänsä Ruokolahdella. Myös luvussa 6 esille nostamieni esimerkkien mukaan Maija on murteellisin ja Riitta seuraavaksi murteellisin. Taulukon 15 mukaan Marika on säilyttänyt joitakin murteellisuuksia ja on näin Riitan jälkeen seuraavaksi murteellisin. Jessicalla murteellisuutta on havaittavissa ainoastaan *t:n* heikon asteen vastineissa, ja nekin voivat olla peräisin helsinkiläiseen puhekieleen levinneestä itämurteisesta *d:n* katoedustuksesta eivätkä välttämättä kaakkoismurteisesta vaikutuksesta.

Kuten taulukosta 15 näkyy, Maijalla ovat säilyneet kaikki tutkittavat murrepiirteet. Riitalla ovat mukana vielä kaikki muut paitsi vanha kaakkoismurteinen *he*-pronominin *höi-*

taivutusvartalo. Marikalta puuttuu jo useampia murrepiirteitä: *t:n* heikon asteen kadon lisäksi hänellä on enää käytössään *miu-*, *siu-*taivutusvartalo ja monikon persoonien murteelliset variantit (ainakin monikon 1. persoonassa). Jessicalla murrepiirteitä ei ole säilynyt *t:n* heikon asteen katoedustuksen lisäksi, kuten edellä mainitsin.

Nominatiivimuotoisia *hän*-pronominin esiintymiä on ainoastaan Maijan ja Riitan aineistossa, ja ne esiintyvät heillä aina murteen mukaisessa muodossa *hää*. Marikalla ja Jessicalla ei ole yhtään esiintymää *hän*-pronominista nominatiivissa, mikä kertoo siitä, että he käyttävät ihmisiin viitatessaan *se*-pronominia. Pronominit *hän* ja *he* ovat käytössä vain Maijalla ja Riitalla, vaikka hekin käyttävät myös *se* ja *ne* -pronomineja ihmisiin viitatessaan (taulukko 4). Kaakkoismurteissa käytetään muita murteita enemmän *hän* ja *he* -pronomineja myös välittömässä puheessa. Marika ja Jessica ovat siis luopuneet myös tästä murteelle ominaisesta piirteestä.

Taulukoista 13 ja 15 voi huomata, että kaikilla haastateltavilla säilyneet piirteet ovat laajalevikkisiä murrepiirteitä, jotka eivät kuulu ainoastaan kaakkoismurteisiin, vaan muihinkin murteisiin ja nykyisin myös helsinkiläiseen puhekieleen. Näitä säilyneitä piirteitä ovat *t:n* heikon asteen katoedustuksen lisäksi vokaaliyhtymien assimilaatioedustus. Näissäkin piirteisissä on kuitenkin huomattavissa eroja haastateltavien kesken. Esimerkiksi *t:n* heikon asteen katoedustus vähenee sitä mukaa, mitä nuoremasta sukupolvesta on kyse. Lisäksi katoedustuksessa on huomattavissa sanastollisia eroja. Siinä missä Maijalla ja Riitalla on katoa sanastosta riippumatta, on Jessican katoedustus täysin riippuvainen sanastosta. Jessicalla katoa esiintyy vain helsinkiläiselle puhekielelle tyypillisissä leksikaalistumissa, kuten lukusanoissa *yksi*, *kaheksan* ja *yheksän*, *tietää*-verbissä sekä sanoissa *ees* ja *meijän*. Eroa on myös vokaaliyhtymien assimilaatiossa: assimilaatiota tapahtuu sitä enemmän, mitä vanhemmasta sukupolvesta on kyse. Jessicalla assimilaatioedustusta on kaikkein vähiten ja esimerkiksi *iA*-yhtymässä on huomattavissa myös sanaston vaikutus. Jessicalla esiintyy assimilaatiota *iA*-yhtymässä lähinnä vain pronominaaleissa (*sellasii*).

Otin tarkasteluuni mukaan myös nykyisin leviämässä olevien yleispuhekielisten *toi*, *to*-asuisten sanojen edustuksen ja vertasin sitä kaakkoismurteisiin kuuluviin *tuo*, *tuo*-muotoisiin sanoihin. Mielenkiintoista on se, että yleispuhekielinen *toi*, *to*-muoto on saavuttanut vahvan edustuksen jo toisessa sukupolvessa (taulukko 14). Maija on lähes täysin murteen kannalla, mutta Riitta on jo siirtynyt pois päin murteellisesta edustuksesta. Marika ja Jessica ovat odotuksenmukaisesti käyttäneet eniten yleispuhekielisiä *toi*, *to*-muotoja.

Tutkittavassa murteessa tapahtuneisiin muutoksiin on vaikuttanut ikä. Vanhin haastateltava Maija on murteellisempi kuin hänen 22 vuotta nuorempi tyttärensä Riitta. Marika taas on

vähemmän murteellinen, kuin äitinsä Riitta, ja Marikan tytär Jessica ei ole enää lainkaan murteen kannalla.

Eniten murteen muutoksiin on kuitenkin vaikuttanut paikkakunnalta ja murrealueelta toiselle muutto. Toisen ja kolmannen sukupolven välillä on tapahtunut huomattavasti enemmän muutoksia kuin ensimmäisen ja toisen tai kolmannen ja neljännen sukupolven välillä. Vertailun vuoksi esimerkiksi imatralaisilla nuorilla murteellisessa muodossa esiintyvät persoonapronominit ovat prestiisiasemassa (Varis 2005). Marika sen sijaan on luopunut persoonapronominien murteellisesta asusta ja siirtynyt käyttämään helsinkiläiselle puhekielelle ominaisia persoonapronominimuotoja. Pirkko Nuolijärvi (1986a) on luetellut erilaisia kielellisiä profiileja, joihin muuttajat voi sijoittaa heidän puhekielensä perusteella. Tässä luokittelussa sijoittaisin Marikan kaupunkilaistuneisiin sopeutujiin. (Nuolijärvi 1986a: 316–320.) Syystä tai toisesta hän on valinnut murteesta luopumisen ja uuden puhekielen omaksumisen selviytymistaktiikakseen uudessa asuinympäristössä. Jessica taas on luonnollisesti omaksunut äitinsä ja asuinympäristönsä puhekielen, joka poikkeaa kaakkoismurteesta. Jessica on kuitenkin vielä äitiäänkin selvemmin uuden puhekielen kannalla, koska hänellä on esimerkiksi päiväkodin kautta enemmän kontakteja helsinkiläistä puhekieltä puhuviin hoitotäiteihin ja leikkikavereihin.

9 PÄÄTÄNTÖ

Tässä tutkimuksessa olen selvittänyt sosiolingvistisen variaation tutkimuksen menetelmiä hyväksi käyttäen muutoksia, joita on tapahtunut kaakkoismurteisiin kuuluvassa Ruokolahden pitäjänmurteessa neljän eri sukupolven välillä. Kielenulkoisia muuttujia ovat tässä tutkimuksessa olleet puhujien ikä ja paikkakunnalta toiselle muutto. Sen sijaan haastateltaviani yhdistäviä tekijöitä ovat sukupuoli ja sosiaalinen asema. He kaikkiaan ovat pääasiassa toimineet kotiäiteinä, lukuun ottamatta luonnollisesti nuorinta henkilöä, joka oli haastattelun aikaan vasta lapsi.

Mielenkiintoisinta haastateltavissani on mielestäni heidän sukulaisuutensa ja se, millaisia yhtäläisyyksiä ja eroja kielessä on saman perheen eri ikäisten jäsenten välillä. Jokseenkin harvinaista on mielestäni myös se, että yhtä aikaa on elossa neljä sukupolvea, joilta kerätä haastatteluaineistoa. Näin ollen kielellinen vaikutus on ollut mahdollista kaikkien sukupolvien edustajien kesken. Näyttäisi kuitenkin siltä, että vaikutus jää melko vähäiseksi. Tiiviistä perheenjäsenten yhteydenpidosta huolimatta asuinympäristöllä tuntuisi olevan suurin vaikutus kielimuotoon.

Tulokset ovat mielestäni hyvin odotuksenmukaisia. Vanhimman sukupolven edustaja on luonnollisesti murteellisim ja seuraavana tulee hänen tyttärensä. Murteellisuus vähenee siis nuorempia sukupolvia kohti. Kolmannen sukupolven edustaja on luopunut vanhasta kotimurteestaan lähes kokonaan. Uusi asuinympäristö on luonut kielellisiä paineita, joihin hän on vastannut muuttamalla puhekieltään uuden ympäristön prestiisikielen suuntaan. Neljännen sukupolven edustaja on täysin uuden kielimuodon kannalla, eikä vaikutteita kaakkoismurteesta ole havaittavissa. Vaikuttajina ovat äidin kieli ja myös ikätovereiden kieli. Vaikka kontaktit isoäitiin ja isisoäitiin ovatkin tiiviit, ei Ruokolahdella ole samanikäisiä leikkitovereita, joiden kielestä ottaa mallia. Vanhusten ja vanhempien kielellä ei ole samanlaista vaikutusta kuin omanikäisten kielellä (ks. lähteet Mielikäinen 1980: 134).

Tutkittavista piirteistä ainoastaan *t:n* heikon asteen katovarianttia esiintyy kaikilla haastateltavilla. Kyseessä on laajalevikkoinen, itämurteinen piirre, joka on levinnyt myös yleispuhekieleen. Varsinkin *ht*-yhtymässä kato on yleinen myös helsinkiläisessä puhekielessä (Pauonen 1995 [1982]: 51).

Persoonapronominien murteelliset muodot ovat yksinomaisia kahdella vanhimmalla henkilöllä, mutta toisen ja kolmannen sukupolven välillä nämä murteen mukaiset variantit katoavat ja vaihtuvat yleispuhekielisiksi vastineiksi. Muutos koskee kaikkia yksikön ja moni-

kon persoonia, myös yksikön ja monikon 3. persoonaa, joista nuorimmalla sukupolvella on käytössä ainoastaan demonstratiivipronominit *se* ja *ne*.

Yleisgeminaatio ja aktiivin 2. partisiipin sisäheittoinen *antant*-tyyppi puuttuvat kahdelta nuorimmalta sukupolvelta. Näiden piirteiden kohdalla heikkenemistä on havaittavissa jo ensimmäisen ja toisen sukupolven välillä. Vaihtelua esiintyy myös ensimmäisen sukupolven edustajan kielessä, koska hänkään ei ole yksimielisesti murteellisella kannalla. Murteellisia muotoja on kuitenkin paljon enemmän kuin seuraavan sukupolven edustajan kielessä.

Muita murrepiirteitä vertailtaessa erottuu vanhin haastateltava selvästi muita murteellisemmaksi. Samoja pienitaajuuksisia murrepiirteitä löytyy myös toiseksi vanhimmalta haastateltavalta, mutta vähemmässä määrin. Joitakin leimallisia piirteitä myös katoaa. Nuoremmilta sukupolvilta näitä piirteitä ei enää tavata. Murteellinen *tuo, tuo* -kanta muuttuu yleispuhekieleiseksi *toi, to* -kannaksi jo ensimmäisen ja toisen sukupolven välillä.

Sanasto on kaikilla haastateltavilla samankaltainen. Kukaan heistä ei käytä erityisen murteellisia sanoja, mutta myöskään slangisanoja ei aineistosta löydy. Vaikkei sanasto olekaan tässä tutkimuksessa päähuomion kohteena, näyttäisi siltä, että kielelliset erot ovat lähinnä äänne- ja muotopiirteitä eivätkä niinkään sanastollisia eroja.

Vertailun vuoksi voisi olla kiinnostavaa toistaa tämä sama tutkimus myös isillä ja pojilla. Naisia pidetään stereotyyppisesti puheliaampina ja varsinkin äidin ja tyttären välejä hyvin läheisinä, mutta voisiko murre kuitenkin säilyä paremmin konservatiivisina ja muutoksiin hitaasti taipuvina pidettyjen miesten puheessa sukupolvienkin yli?

Lähteet

- AHOPELTO, TARJA 1984: *Lehtimäen murteen muuttumisesta*. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopiston suomen kielen laitos.
- HEIKKINEN, ANNIKA 1992: *Lapinlahden murteen säilymisestä eri ikäpolvilla*. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopiston suomen kielen laitos.
- HEIKKINEN, HANNU 1997: ”Tiijätkö?” ”En tier... tiiä” *t:n* astevaihteluparina olevan kadon edustus vanhoilla tukialueilla ja *r*-murteissa. – Seija Makkonen & Harri Mantila (toim.), *Pohjoissuomalaisen puhekielen sosiolingvistinen variaatio* s. 74–84. Suomen ja saamen kielen ja logopedian laitoksen julkaisuja 8. Oulu: Oulun yliopisto.
- HURTTA, HEIKKI 1999: Variaatiotutkimuksen myytit ja stereotypiat. – Urho Määttä, Pekka Pälli & Matti K. Suojanen (toim.), *Kirjoituksia sosiolingvistiikasta* s. 53–101. *Folia Fennistica & linguistica* 22. Tampere: Tampereen yliopisto.
- HUTTUNEN, ANNA-LIISA 1981: *Havaintoja murteen säilymisestä Keiteleen koululaisten puhekielessä*. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopiston suomen kielen laitos.
- HYTÖNEN, MARJA-LIISA 1971: *Toivakan murteesta eri ikäpolvilla*. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopiston suomen kielen laitos.
- IKOLA, OSMO 1972: Kirjakieli ja puhekieli, yleiskieli ja murre: hieman käsitteiden selvittelyä. – *Sananjalka* 14 s. 16–26.
- ITKONEN, ERKKI 1966: *Kieli ja sen tutkimus*. Helsinki: WSOY.
- ITKONEN, TERHO 1964: Proto-Finnic final consonants : their history in the Finnic languages with particular reference to the Finnish dialects. Helsinki: SKS.
- JARVA, VESA 1998: Grapehedelmä vai kreippi? *b, d* ja *g* suomen kielessä. – *Kielikello* 31 (1) s. 24–29.
- JONNINEN-NIILEKSELÄ, KAIJA (toim.) 1982: *Tampereen puhekieli tutkimuskohteena*. *Folia fennistica & linguistica* 6. Tampere: Tampereen yliopisto.
- JÄRVI, MARTTI 1981: Murrepiirteet eteläpohjalaisten opiskelijoiden ja koululaisten puhekielessä: konsonantit. – Aila Mielikäinen (toim.), *Nykysuomalaisen puhekielen murros: Jyväskylän osatutkimus. Raportti 2* s. 9–56. Jyväskylän yliopiston suomen kielen ja viestinnän laitoksen julkaisuja 24. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- JÄRVI, MAUNO 1981: Murrepiirteet eteläpohjalaisten opiskelijoiden ja koululaisten puhekielessä: vokaalit. – Aila Mielikäinen (toim.), *Nykysuomalaisen puhekielen murros: Jyväskylän osatutkimus. Raportti 2* s. 57–90. Jyväskylän yliopiston suomen kielen ja viestinnän laitoksen julkaisuja 24. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- KALENIUS, TITI 2010: *Kolmen siirtokarjalaisen kielellisestä sopeutumisesta*. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopiston kielten laitos, suomen kieli.
- KILPIÖ, JAAKKO 2001: *Suur-Jaakkiman murre sanoja ja -sanontoja*. Helsinki: SKS.
- KETTUNEN, LAURI 1940: *Suomen murteet III A: Murrekartasto*. SKST 188. Helsinki: SKS.
- KORTELAINEN, SATU 1999: *Savolaismurteesta nykypuhesavoksi: Varkautelaisten paperityöläisten murteen muuttuminen*. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopiston suomen kielen laitos.
- KUIRI, KAIJA 1984: *Referointi Kainuun ja Pohjois-Karjalan murteissa*. Helsinki: SKS.
- KUKKONEN, SARI 2002: *Lapinlahden murteen muuttumisesta*. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopiston suomen kielen laitos.
- KURKI, TOMMI 2001: Murteenseuruun ensisatoa – murrepiirteiden säilyminen ja muutos. – *Virittäjä* 105 (3) s. 431–448.
- LAAKKO, ANU 1997: Yleisgemmaatio. – Seija Makkonen & Harri Mantila (toim.), *Pohjoissuomalaisen puhekielen sosiolingvistinen variaatio* s. 67–73. Suomen ja saamen kielen ja logopedian laitoksen julkaisuja 8. Oulu: Oulun yliopisto.
- LAALO, KLAUS 1998: Yleiskielen *ts*-yhtymän vastineet itäsuomalaisessa nykypuheessa. – Klaus Laalo ja Urho Määttä (toim.), *Kirjoituksia muoto- ja merkitysoyistä* s. 103–116. *Folia fennistica & linguistica* 21. Tampere: Tampereen yliopiston suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitos.
- Lainajvästöstä euroaikaan. Ruokolahden kylät ja koulupiirit*. Jyväskylä: Ruokolahti-seura 2009.
- LAPPALAINEN, HANNA 1996: Variaatio ja sen selittäminen kaakkoishämäläisen murreaineiston valossa. – *Virittäjä* 100 (1) s. 18–37.
- 2004: *Variaatio ja sen funktiot. Erään sosiaalisen verkoston ja sen jäsenten kielellisen vuorovaikutuksen tarkastelua*. SKST 964. Helsinki: SKS.
- 2006: Pronominisubjektin käytöstä ja poisjätöstä Kelan asiointikeskusteluissa. – Taru Nordlund, Tiina Onikki-Rantajääskö & Toni Suutari (toim.), *Kohtauspaikkana kieli: näkökulmia persoonaan, muutoksiin ja valintoihin*. Helsinki: SKS.
- LEHTIMÄKI, PEKKA 1983: Sekaidiolektien tutkimuksesta. – *Virittäjä* 87 (1 ja 2) s. 22–40, 178–189.
- LESKINEN, HEIKKI 1963: Luoteis-Laatokan murteiden äännehistoriaa I. Konsonantit. SKST 275. Helsinki:

- SKS.
- 1974: Karjalaisen siirtoväen murteen sulautumisesta ja sen tutkimuksesta. – *Virittäjä* 78 s. 361–378.
- 1977: Onko murteen tutkimuksella tulevaisuutta. – *Virittäjä* 81 s. 167–177.
- 1979: *Suomen murteiden historiaa I*. Jyväskylän yliopiston julkaisuja 21. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- MANTILA, HARRI 1997: Johdanto. – Seija Makkonen & Harri Mantila (toim.), *Pohjoissuomalaisen puhekielen sosiolingvistinen variaatio* s. 1–23. Suomen ja saamen kielen ja logopedian laitoksen julkaisuja 8. Oulu: Oulun yliopisto.
- 2004: Murre ja identiteetti. – *Virittäjä* 108 (3) s. 322–346.
- MAKKONEN, RIITTA 2005: Riäkylästä Stadiin – murteesta kaupunkikielen. – Marjatta Palander & Anne-Maria Nupponen (toim.), *Monenlaiset karjalaiset* s. 125–158. *Studia Carelica humanistica* 20. Joensuu: Joensuun yliopisto.
- MIELIKÄINEN, AILA 1976: Jyväskylän esitutkimus. – Heikki Paunonen, Aila Mielikäinen & Matti Suojanen (toim.), *Nykysuomalaisen puhekielen murroksen tutkimus. Esitutkimusraportti* s. 98–211. Helsinki: Valtion humanistinen toimikunta.
- 1980: Pikapuhemuodot Jyväskylän puhekielessä. – Aila Mielikäinen (toim.), *Nykysuomalaisen puhekielen murros: Jyväskylän osatutkimus. Raportti 1* s. 123–148. Jyväskylän yliopiston suomen kielen ja viestinnän laitoksen julkaisuja 20. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- 1981a: *Etelä-Savon murteiden äännehistoria. I. Konsonantit*. SKST 375. Helsinki: SKS.
- 1981b: Nominin- ja verbintaivutuksen ongelmia nykypuhekielessä. – Aila Mielikäinen (toim.), *Nykysuomalaisen puhekielen murros: Jyväskylän osatutkimus. Raportti 3* s. 67–100. Jyväskylän yliopiston suomen kielen ja viestinnän laitoksen julkaisuja 26. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- 1982: Nykypuhesuomen alueellista taustaa. – *Virittäjä* 86 s. 277–294.
- 1986: Nykysuomen murtuvat murrerajat. – *Kielikello* 19 (2) s. 277–294.
- 1988: Naiset puhekielen säilyttäjinä ja uudistajina. – Lea Laitinen (toim.), *Isosuinen nainen. Tutkielma naisesta ja kielestä*. Helsinki: Yliopistopaino.
- 1991: *Murteiden murros. Levikkikarttoja nykypuhekielen piirteistä*. Suomen kielen laitoksen julkaisuja 36. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- 1994: *Etelä-Savon murteiden äännehistoria. II. Vokaalit*. SKST 599. Helsinki: SKS.
- 1999: *Mikkelin seudun murrekirja*. Helsinki: SKS.
- MÄKELÄ, PIA 1993: "Mä tiijän, mut tiedätkö sinä". Viisi- ja seitsemänvuotiaiden helsinkiläislasten puhekielen variaatiosta. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- NAHKOLA, KARI 1987: *Yleisgeminatio. Äänne muutoksen synty ja vaiheet kielisysteemissä erityisesti Tampereen seudun hämäläismurteiden kannalta*. Helsinki: SKS.
- NIEMINEN, TOMMI 1999: Kieli ja vaihtelu sosiolingvistiikassa. – Urho Määttä, Pekka Pälli & Matti K. Suojanen (toim.), *Kirjoituksia sosiolingvistiikasta* s. 1–22. *Folia Fennistica & linguistica* 22. Tampere: Tampereen yliopisto.
- NS = *Nykysuomen sanakirja*. Helsinki: WSOY 1951–1961.
- NUOLIJÄRVI, PIRKKO 1986a: *Kolmannen sukupolven kieli. Helsinkiin muuttaneiden suurten ikäluokkien eteläpohjalaisten ja pohjoissavolaisten kielellinen sopeutuminen*. SKST 436. Helsinki: SKS.
- 1986b: *Kieliyhteisön vaihto ja muuttajan identiteetti*. Tietolipas 100. Helsinki: SKS.
- 1988: Sukupuoli kielellisen tuotoksen muovaajana. – Lea Laitinen (toim.), *Isosuinen nainen. Tutkielma naisesta ja kielestä*. Helsinki: Yliopistopaino.
- NUOLIJÄRVI, PIRKKO – SORJONEN, MARJA-LEENA 2005: *Miten kuvata muutosta? Puhutun kielen tutkimuksen lähtökohtia murteenseuruhankkeen pohjalta*. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 133. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.
- Nykysuomen sanakirja*. Helsinki: WSOY 1951–1961.
- OVASKA, VÄINÖ 1996: *Muistat sie viel Jääske murtee? Jääsken murrealueen sanastoa*. Helsinki: Multiprint Oy.
- PALANDER, MARJATTA 1996: *Vaihtelu Savonlinnan seudun välimurteissa*. SKST 648. Helsinki: SKS.
- 2005: *Lapsuudesta keski-ikään. Seuruututkimus itäsavolaisen yksilömurteen kehityksestä*. Helsinki: SKS.
- PATRAKKA, MARJUKKA 1999: *Enne vanhaa koton: Antrean ja Vuoksenrannan perinnekirja*. Helsinki: Antrea-seura.
- PAUNONEN, HEIKKI 1971: Sosiolingvistinen metodi ja sen sovellus. – *Virittäjä* 75 s. 401–412.
- 1976: Tutkimushankkeen luonteesta ja tavoitteista. – Heikki Paunonen, Aila Mielikäinen & Matti Suojanen (toim.), *Nykysuomalaisen puhekielen murroksen tutkimus. Esitutkimusraportti*. s.1–19. Helsinki: Valtion humanistinen toimikunta.
- 1980: Variaation luonteesta. – Kari Sajavaara (toim.), *Soveltava kielitiede*. Helsinki: Gaudeamus.
- 1982: Suomen kielen sosiolingvistinen vaihtelu tutkimuskohteena. – M.K. Suojanen & Päivikki Suojanen (toim.), *Sosiolingvistiikan näkymiä*. Helsinki: Gaudeamus.

- 1985: Vapaasta vaihtelusta. – Heikki Paunonen & Päivi Rintala (toim.), *Nykysuomen rakenne ja kehitys 2. Näkökulmia kielen vaihteluun ja muuttumiseen*. Tietolipas 95. Helsinki: SKS.
- 1993: Suomen mieli – oikea kieli. – *Virittäjä* 97 (1) s. 81–88.
- 1995 [1982]: *Suomen kieli Helsingissä. Huomioita Helsingin puhekielen historiallisesta taustasta ja nykyvariaatiosta*. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- 2006: Vähemmistö kielestä varioivaksi valtakieleksi. – Kaisu Juusela & Katariina Nisula (toim.), *Helsinki kieliyhteisönä*. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen ja kotimaisen kirjallisuuden laitos
- PENTTINEN, HANNELE 1976: *Sydänsavolaisen murteen säilymisestä Rautpohjan tehtaan työväestöllä*. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopiston suomen kielen laitos.
- PS = *Suomen kielen perussanakirja*. Helsinki: Valtion painatuskeskus ja Kotimaisten kielten tutkimuskeskus 1990–1994.
- RAPOLA, MARTTI 1966: *Suomen kielen äännehistorian luennot*. SKST 283. Helsinki: SKS.
- 1969: *Johdatus suomen murteisiin*. Tietolipas 4. Helsinki: SKS.
- ROUHIKOSKI, ANU 2010: Pohjois-Savosta pääkaupunkiseudulle – muuttajan kieli suurennuslasin alla. – *Kielikello* 43 (2) s. 8–11.
- RUOPPILA, VEIKKO 1937: Kaakkois-Suomen murteista. – *Virittäjä* 41 s. 58–71, 128–129.
- 1955: *Äyrämöismurteiden äännehistoria*. Helsinki: SKS.
- RUUSUVUORI, JOHANNA – TIITTULA, LIISA (toim.) 2009: *Haastattelu: tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus*. Tampere: Vastapaino.
- RÄISÄNEN, ALPO 1998: *Kainuun murteiden äännehistoria. II Konsonantisto*. Helsinki: SKS.
- SAUKKONEN, PAULI 1967: Persoonapronominien *hän*: *se*, *he*: *ne* distinktiivinen oppositio. – *Virittäjä* 71 s. 286–292.
- 1971: Kieli ja konteksti. – *Aika* 7/1971 s. 414–417.
- SEPPÄNEN, EEVA-LEENA 1998: *Läsnäolon pronominit. tämä, tuo, se ja hän viittaamassa keskustelun osallistujiaan*. Helsinki: SKS.
- SILVENNOINEN, LEENA 1980: Laaja-alaiset itämurteisuudet Jyväskylän puhekielessä. – Aila Mielikäinen (toim.), *Nykysuomalaisen puhekielen murros: Jyväskylän osatutkimus. Raportti 1* s. 89–122. Jyväskylän yliopiston suomen kielen ja viestinnän laitoksen julkaisuja 20. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- 1981: *a, ä* -loppuiset vokaaliyhtymät Jyväskylän puhekielessä. – Aila Mielikäinen (toim.), *Nykysuomalaisen puhekielen murros: Jyväskylän osatutkimus. Raportti 3* s.1–34. Jyväskylän yliopiston suomen kielen ja viestinnän laitoksen julkaisuja 26. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- SIITONEN, SULO (toim.) 1981: *Ruokolahti. Kotiseutulukemisto. Historiaa – kuvauksia – tapahtumia ja tarinoita I*. Imatra: Ruokolahti-seura.
- 1992: *Ruokolahti. Kotiseutulukemisto. Historiaa – kuvauksia – tapahtumia ja tarinoita V*. Imatra: Ruokolahti-seura.
- SKST = Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia
- SMS = *Suomen murteiden sanakirja*. Helsinki: SKS 1985–2008.
- SUOJANEN, M.K. 1982: Sosiolingvistiikka – synkretistinen tieteenala. – M.K. Suojanen & Päivikki Suojanen (toim.), *Sosiolingvistiikan näkymiä*. Helsinki: Gaudeamus.
- Suomen kielen perussanakirja*. Helsinki: Valtion painatuskeskus ja Kotimaisten kielten tutkimuskeskus 1990–1994.
- Suomen murteiden sanakirja*. Helsinki: SKS 1985–2008.
- SÄRKKÄ, TAUNO 1969: *Itämerensuomalaisten kielten eksessiivi*. SKST 291. Helsinki: SKS.
- TURKIA, MARKETTA 1971: *Kaukaan murteen äänneopillisesta koostumuksesta*. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopiston suomen kielen laitos.
- VARIS, SUSANNA 2005: *Imatralaisnuorten murteesta*. Pro gradu -tutkielma. Joensuun yliopisto.
- VESTERINEN, ILMARI 1980: *Pääpainollisen tavun jälkeisen soinnillisen dentaalispirantin edustus Tuuloksen murteessa*. Castrenianumin toimitteita 20. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- VIKBERG, ANNIKKI 1997: "Jos minnuu ottaa päähän nii sillo ruppeen puhumaan et minä": Persoonapronominin nykypuhekielessä. – Seija Makkonen & Harri Mantila (toim.), *Pohjoissuomalaisen puhekielen sosiolingvistinen variaatio* s. 45–58. Suomen ja saamen kielen ja logopedian laitoksen julkaisuja 8. Oulu: Oulun yliopisto.
- VILPPULA, MATTI 1989: Havaintoja *hän* ja *se* pronominin käytöstä suomen murteissa. – *Virittäjä* 93 s. 389–400.
- YLIKAHRI, KRISTIINA 1996: Referoinnin laajentumat *hän*-, *he*- ja *se*-, *ne*-pronominin käytössä Siikaisten murteessa. – *Virittäjä* 100 (2) s. 182–203.

Verkkolähteet

Ruokolahden syntyhistoria. – <http://www.ruokolahti.fi/> 2.11.2010.

Historia. – <http://www.seurakunta.org/ruokolahti/historia.htm> 2.11.2010.

Nimipalvelu. – <http://verkkopalvelut.vrk.fi/Nimipalvelu/default.asp?L=1> 2.11.2010.